

NÁRODNOSTNÍ OTÁZKY

Svazek 1

Prof. Dr. Zdeněk Peška:

KULTURNÍ SAMOSPRÁVA
NÁRODNÍCH MENŠIN

za Kč 15.—

Svazek 2

Josef Chmelař:

EVROPSKÉ MENŠINY
VE SVÝCH ORGANISACÍCH

za Kč 10.—

Svazek 3

Dr. Emil Sobota:

JAZYKOVÉ PRÁVO
V EVROPSKÝCH STÁTECH

za Kč 15.—

Svazek 4

Dr. Kamil Krofta:

NÁRODNOSTNÍ VÝVOJ
ZEMÍ ČESKOSLOVENSKÝCH

za Kč 16.50

Svazek 5

Dr. Jan Auerhan:

ČESKOSLOVENSKÉ
JAZYKOVÉ MENŠINY
V EVROPSKÉM ZAHRANIČÍ

za Kč 18.—

Svazek 6

Josef Chmelař:

POLSKÁ MENŠINA
V ČESKOSLOVENSKU

za Kč 18.—

Svazek 7

Dr. Leopold Silberstein:

VÝSTAVBA
NÁRODNOSTNÍ KULTURY
V SSSR

za Kč 35.—

Svazek 8

Dr. Kamil Krofta:

NĚMCI
V ČESKOSLOVENSKÉM STÁTĚ
za Kč 5.—

Svazek 9

NĚMCI V ČESKOSLOVENSKÉ
REPUBLICĚ O SOBĚ
za Kč 20.—

Svazek 10

Vladimír Gruzín:

PRÁVNÍ ÚPRAVA
NÁRODNOSTNÍ OTÁZKY
VE SSSR
za Kč 12.—

NÁRODNOSTNÍ OTÁZKY

SVAZEK 11

V PRAZE 1938

VYDÁVÁ

ČESKOSLOVENSKÁ SPOLEČNOST
PRO STUDIUM NÁRODNOSTNÍCH OTÁZEK

V PRAZE

III leg. 279

11-E-169

Dr. E M I L S O B O T A

NÁRODNOSTNÍ
AUTONOMIE
V ČESKOSLOVENSKU?

V PRAZE 1938

NAKLADATELSTVÍ „ORBIS“ PRAHA XII

FOCHOVA 62

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA

16 234 - III.

Koupil od *Adelina, Národního ústavu obzoru*
v *Prage* za Kč *11.20.*

482/38

ÚSTŘEDNÍ KNİHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. inv.: *01399*

Knihtiskárna „Orbis“ Praha XII.

ÚVODEM

*Tato kniha nebyla psána pro nikoho a proti nikomu.
Psal jsem ji však pro demokracii, pro spravedlnost,
pokud jest v moci slušných lidí, pro dorozumění těch,
kdo chtějí žiti pohromadě, a proti pověře, že dvakrát
dvě nejsou čtyři.*

ESbr.

V lednu 1938.

O B S A H

I. Národnostní otázka v bývalé monarchii a v nynějším Československu . . . . . str. 1

Národnostní proporce v habsburské monarchii (1). — Státoprávní tradice (2). — Tragika starého mocnářství: národnostní stát bez národnostní ideje (3). — Srovnání se Švýcary, Belgií, SSSR; proč se „rakušáctví“ nestalo důstojným „rakušanstvím“? (4). — Zcela jiné národnostní proporce v ČSR (5). — Přirozená historicko-politická individualita sudetských zemí a novodobá funkce karpatského hřebenu (7). — Je ČSR stát národní či národnostní? Dvakrát dvě jsou čtyři (7).

II. Posice Němců v Československu . . . . . str. 8

Jejich počet a rozložení (8). — Proč je jejich oddělení anebo uzavření území nemožné (10). — Srostlost našich Němců se státem jest kromě jejich početnosti nejsilnější stránka jejich posice (11). — Kulturní a hospodářské (12), politické a správní (14) posice československých Němců. — Jsou „organickou součástí státu“ (Masaryk); „jejich boj není existenční, je to boj o účast na moci ve státě“ (Beneš); nejsou menšinou v obvyklém smyslu slova (15).

III. Národnostní řád bývalé habsburské monarchie . . . . . str. 16

V Předlitavsku základem — článek 19 zákona o obč. právech (16). — V Uhrách zákon národnostní (20). — Oba zůstaly neprovedeny; zejména nebylo velkorysejšího náběhu ke tvoření kolektivních národnostních práv (22). — Pokusy o reformy; separatismus a symbiosa (23). — Monarchie nenalezla pro národnostní uspořádání právní formy přiměřené skutečným poměrům (27). — Proto namísto federalisace nadešlo její rozdělení; důsledky toho pro nové státy (28).

IV. Národnostní řád v republice Československé . . . . . str. 29

Zásada veřejnoprávních národnostních kolektivit nebyla uplatněna v monarchii, uplatnila se však při jejím rozkladu vytvořením samostatných států po válce. Byla tím těž konzumována? (29). — Naše národnostní právo nemá ustanovení národně kolektivistických, ani na prospěch národa československého, ani národností menšinových (30). — Obsahuje jen nář. práva jednotlivých občanů, a to: 1. Předpisy zřizující přednosti pro občany národnosti československé (30). — 2. Předpisy spočívající na zásadě rovnoprávnosti (38). — 3. Význam všeobecných politických práv občanských pro platformu národnostní politiky (42).

V. Německá kritika československého národnostního řádu. — Myšlenka národnosti samosprávy v jeho dalším rozvoji . . . . . str. 43

Tři etapy německé politiky v Československu: a) etapa boje proti státu (43), b) etapa boje proti ústavě (47). Dr. Peters proti Lodgmanovi (52). Německá státoprávní ohrazení z r. 1920 (53). c) etapa úsilí na půdě ústavy (54). Návrh Spinův na nář. autonomii (55). — Návrh německých soc. demokratů (56). — Návrh dr. Rychnovského z r. 1930 (56). — Návrh německých profesorů z r. 1938 (57). — Sudetendeutsche Selbstverwaltung dr. W. Simona (58). — Němečtí nář. socialisté v r. 1930 pro autonomii (59). — Vznik návrhů sudetoněmecké strany 1937 (60). — Stanovisko směrodatných kruhů československých: T. G. Masaryk a dr. E. Beneš (60). — Dr. Srdínko a dr. Hodža (61). — Návrh dr. Déreera na reformu školské správy z r. 1932 (61).

VI. Návrhy sudetoněmecké strany. Jak byly podány. Jejich obsah . . . . . str. 63

Vznik šesti návrhů (63). — I. Návrhy na organizaci národnostních svazů (64). — II. Trestní ochrana národnosti (71). — III. Záruky za zákonný výkon úřední působnosti veřejných orgánů (73).

VII. Kritika návrhů sudetoněmecké strany s hlediska ústavy str. 75

Svěrázný výklad ústavy, jak jej podávají obhájcové návrhů (76). — Co z návrhů ústavní listině neodporuje (79). — Dobrovolnou asimilaci nelze trestat (80). — Majetek nelze národnostně petrifikovat (81). — V čem odporují ústavě návrhy o nář. svazech (81).

VIII. Kritika návrhů s hlediska demokracie . . . . . str. 89

Námítky s hlediska demokracie formální (89). — Námítky s hlediska materiálně demokratického (94).

IX. Kritika návrhů s hlediska aktuálně politického . . . . . str. 101

Význam návrhů jako nového modelu pro řešení národnostní otázky ve všech státech, kde jsou menšiny (101). — Mají být náhradou za mezinárodní ochranu menšin? (102). — Vývoj k posílení státní moci byl by podnetnut její vnitřní desintegrací (103). — Fakt, že návrhy nepožadují autonomii teritoriální, neznamená ještě, že vyhovují státnímu zájmu (106).

X. Národnostní autonomie, jak se jí dosud rozumělo . . . . . str. 108

Pokusy a náměty o nář. autonomii v býv. monarchii a u nás (108). — Nář. autonomie v Estonsku (108), v Lotyšsku (110). — Srovnání osnov SdP. s těmito předchůdci (111).

XI. Závěry . . . . . str. 114

„Der Auslandsdeutsche“ o nebezpečí separatismu menšin (114). — Význam všeob. demokratického zřízení pro menšiny (115). — Proměna funkcí moderního státu a národnostní otázka (116). — Hlavní věcí není autonomie, nýbrž proporce (117). — Naše ústava a proporce (117). — Usnesení vlády z 18. února 1937 (118). — Její uzákonění? (119). — Národnostní samospráva, je otázkou zkušeností, ne doktríny. (120). — Ještě jednou se vrátíme k otázce: Je ČSR stát národní či národnostní? (121). — Stát nelze internacionalisovat nacionalismem (123).

I.

NÁRODNOSTNÍ OTÁZKA V BÝVALÉ MONARCHII A V NYNĚJŠÍM ČESKOSLOVENSKU.

Jediný pohled na národnostní mapu a národnostní statistiku bývalé monarchie nám prozradí velmi výrazné rysy národnostní otázky, jak se tam stavěla: v Rakousko-Uhersku nebylo prosté, natož kvalifikované národnostní majority (z národností politicky vládnoucích a početně relativně nejsilnějších německá zde činila 22%, Maďaři 19%). Při tom jen Maďaři a Čechoslováci byli národové, jichž národnostní území a příslušníci byli cele soustředěni na půdě monarchie. Všechny ostatní národnostní skupiny — vedoucího národa rakouských Němců nevyjímajíc — byly výběžkem, ratolestí zahraničního národního kmene.

Ani když sledujeme tyto národnostní poměry s hlediska dualistického, nezmění se obraz příliš podstatně. V Předlitavsku ani pak ještě Němců nebyla absolutní většina; bylo jich jen 36%; v zemích koruny uherské Maďarů bylo 45%.*) Maďaři v Uhersku měli ovšem pro sebe výhodu centrální polohy, kterou zdaleka ne v téže míře měli rakouští Němci.

---

*) Tu přirozeně připočítáváme k Maďarům sedmihradské Sekely; pokládáme-li to za samozřejmé, žádáme jako stejnou samozřejmost, aby kritikové národnostních poměrů v Československu neoddělovali, zkoumajíce národnostní proporcionalitu, Slováků od Čechů, neboť národní jednota československá jest při nejmenším tak dokonalá, jako národní jednota podunajských Maďarů a sedmihradských Sekelů.

Další základní rys národní politické situace v bývalé monarchii vyplynul z dějin. Monarchie historicky byla složena ze státních celků nebo fragmentů, jichž ráz byl do značné míry národní. Nemíním tím říci, že české nebo uherské nebo rakouské země byly v době, kdy vstupovaly do pospolitosti budoucího mocnářství, „národním“ státem ve smyslu dnešního názvosloví. To by znamenalo přenášet dnešní pojmy do minulosti, a nejméně by to bylo případné pro staré království uherské, které bylo režimem typicky mezinárodním.

Staré české království mělo ve svých představitelích a institucích daleko více národních českých prvků, ač v době předbělohorské měl v něm též element německý velmi značný vliv. Co zde však chceme říci, jest, že jazykový ráz obyvatelstva těchto dílců, z nichž monarchie vznikala, převažoval v každém případě ve prospěch určité národnosti; takže když se pak v XIX. století probouzí na půdě monarchie moderní nacionalism, mohly se tyto národnosti pro sebe dovolávat i své národní hnutí posilovat starými regionálními tradicemi těchto historických složek. V tom byl důvod, proč teoretikové nacionalismu v bývalém mocnářství mluvili občas o národech historických a nehistorických (*geschichtslose Nationalitäten*). To byla síla, kterou historické právo české nebo uherské propůjčovalo národnímu hnutí československému nebo maďarskému, to byla jedna z hlavních příčin, proč polská národnost v Haliči tak naprosto převažovala nad ruskou, ačkoli počtem ji předčila jen nepatrně.

Z těchto skutečností národnostní proporcionality, rozložení a dějinných tradic vyplynula — více nežli z čehokoliv jiného — povaha monarchie jako státu po výtce národnostního. Protože žádný stát nemůže žít pouhou setrvačností, také habsburská monarchie potřebovala ke svému životu smysl a ideu své existence. Po čtvrt tisíciletí byla jejím smyslem

myšlenka společné obrany a obrany Evropy proti turecké expansi. Není-li příznačné, že dokonání posledního kroku na této protiturecké cestě: anexe Bosny a Hercegoviny, bylo současně prvním krokem monarchie do hrobu, jestliže si mocnářství včas nedovedlo pro sebe získati jiný smysl svého trvání, nežli byl tento, dějinně strávený? Při nejmenším půl století před svým rozvratem žilo soustátí zájmem jediné dynastickým, při němž se uměle přižívoval národní zájem jedněch národnostních skupin proti druhým. Ale opravdu „rakouské“ ideje kromě zájmu habsbursko-lotrinského v tu dobu již nebylo; a protože „rakušanství“ nemělo jiného obsahu — zejména nemělo nijakého obsahu, v němž by občané říše mohli viděti budoucnost, pokrok, souvislost se světovým prouděním a vývojem — stalo se u všech národů, vládnoucích stejně jako potlačovaných, opovrženým „rakušáctvím“.

Stát národnostní, postrádající národnostní ideje! To byla tragika monarchie, to byla prapříčina její zkázy. Vezměme si kterýkoli příklad národnostního státu z přítomnosti nebo dějin, uvidíme vždy, že ať už se k jeho ideji stavíme kladně nebo odmítavě, vždy ji nalézáme tam, kde takový stát žije bez existenčních krisí. Nenalézáme-li jí ve švýcarském spříseženstvu, v jeho funkci činitele neutralisujícího jedno z nejožehavějších hraničních míst v Evropě? A není-li zde tato idea ještě kombinována posláním, které si Švýcaři přisvojili, odhodlavše se býti v proudu vývoje ústavních forem modelem přímé demokracie? Ale i kdyby tento druhý smysl existence této republiky vzal za své; kdyby se její vnitřní struktura proměnila proti všem dosavadním tradicím; onen první, evropský a mezinárodní cíl a účel její existence by vždy ještě zachovával pojmu „švýcarství“ onu důstojnost a logické odůvodnění, jakých pojem „rakušanství“ pozbyl dávno před rozpadem Rakousko-Uherska. — Belgie, jiný příklad národnostního

státu, měla po dlouhá desetiletí podobně dvojí smysl a nadnárodní ideu jako Švýcarsko: i ona byla odlehčovatelem třecích ploch na místě zvláště citlivém; i ona byla modelem jedné z několika forem ústavního rozvoje moderní demokracie: konstituční monarchie. Jestliže tento druhý smysl v poslední době ochabuje a jeho význam není již s to správnou desintegrační tendenci národnostní v této zemi do té míry jako dříve, první smysl setrvává nadále v míře neztenčené a zajišťuje ideu belgicanství sílu, která pravděpodobně nepřipustí, aby v dohledné době došlo k úplnému rozchodu Vlámů s Vallony. — Sovětské Rusko má vedle tradiční funkce této velejší stát ostražitě mezi evropským východem a Asií, též smysl druhý: být orgánem sociální revoluce prováděné metodou třídní diktatury. S touto ideou lze nesouhlasit, nelze jí však upřít, že její internacionální a nadnárodní smysl zabránil rozpadu národnostního soustátí, Svazu, v jednotlivé národní zlomky; že zde federalisace přešla desintegraci.

Ničeho podobného nebylo v habsburské monarchii. Marné bylo volání těch, kdo si přáli, aby se mocnářství dalo do služeb demokratisace Podunají a aby v tomto — také nikterak idylicky klidném — prostoru stalo se orgánem pacifikujícím jak antagonism svých partnerů vnitřní spravedlností, tak imperialistické zásahy svých sousedů oddálením se od jejich zájmů. Monarchie se bránila demokratisaci, kde mohla; zkonstruovala se na vnitřní nespravedlnosti a navenek se dala ve služby jednoho imperialismu proti druhému. Tím se zpronevěřila jakékoli vlastní funkci a poslání, jakékoli myšlenky přiměřené její povaze jako státu národnostního. Svým národnostním skupinám monarchie neskýtala ničeho, co by jejich příslušníkům znamenalo takový morální závazek, že by proň byli bývali ochotně omezili své národní zájmy, resignovali na jejich poslední důsledky. Což by konkrétně bylo znamenalo:

spokojiti se federalisací mocnářství na místo rozdělení; hledati pro to, v čem Podunají znamená pospolitost, formy a způsoby spíše v oblasti součinnosti spolkové nežli mezinárodní, o jakou se — nikoli bez obtíží — pokoušíme dnes.

Národnostní otázka v bývalé monarchii tedy ve svém vývoji uspěla v gordický uzel, pro jehož povahu jsme razili formulí: stát národnostní, postrádající nadnárodní, mezinárodní usměrňující ideje. Jak zcela jinak se staví národnostní otázka v naší republice!

Především je tu zcela jiná proporce: jest tu bezpečná, kvalifikovaná, dvoutřetinová majorita národa většinového, jehož přirozená vnitřní jednota — po překonání zůstatků bývalé umělé nejednoty politické — bude při nejmenším taková, jako byla národní jednota sudetských a alpských Němců v Předlitavsku anebo podunajských a sedmihradských Maďarů. Tento národ má pak rozložení nejen centrální, nýbrž i všeobšíhlé, t. j. ostatní národní skupiny sedí na obvodě státu v řadě navzájem mnohdy nesouvisících oblastí, jichž společné středisko jest mimo ně, na území národa většinového. Střediskem všech československých Němců — střediskem přirozeným, nevnuceným — jest a zůstane Praha. Střediskem slovenských Maďarů jest Bratislava, a přestane-li jím snad někdy být, nebude jím patrně žádné místo na maďarském národním území Slovenska. Z tohoto pravidla činí výjimku jenom Podkarpatští Rusíni, kteří do jisté míry tvoří národní území v sebe uzavřené.

Západní část republiky, která tvoří 56% jejího území a v níž bydlí 72% obyvatelstva, země sudetské, jsou pak odedávna historickopolitickou individualitou, která nebyla uměle složena k určitému aktuálnímu úkolu, nýbrž které zde vyrostl vlastní nevyhnutelný osud. Podobně jako tomu bylo na př. se Švýcarskem — jest v zájmu nejen jejím, nýbrž v obecném zájmu Evropy, aby se na tomto přirozeně vytvořeném kusu

země žilo vlastním životem; a při celkové rekonstrukci, kterou při skončení světové války prodělala Evropa východní a střední, jest rovněž k obecnému prospěchu, přidružuje-li se nyní k tomuto specifickému poslání sudetské pánve také karpatský hřeben se svými údolními — Slovensko a Podkarpatská Rus.

Není pochyby o tom, že i ve státě s takovýmto národnostním složením mají národnosti ostatní vždy ještě značný podíl: podíl podstatně větší, nežli na jaký jsme zvyklí u států tak národních, jako je na př. Německo, Itálie nebo Francie, kde národní menšiny zůstávají zjevem ryze místním a celostátní tvářnost státu celkem nijak neovlivňují. U nás v Československu alespoň německá skupina svým významem daleko přerůstá takovéto pojetí národní minority. Jaká jest její posice ve státě, o tom si ještě řekneme. Ostatní národnosti: Maďaři, Poláci, Židé jsou národnostními minoritami v běžném toho slova smyslu.

Z toho všeho, co zde uvedeno, vyplývá jasně, že mluviti o Československu jako o státu národnostním v tom smyslu, v jakém byla národnostním státem bývalá monarchie, jest zhola nemožno. V tom směru není mezi oběma státy nijaké analogie. Naopak: když monarchie vlivem principu nacionality — nedovedši se federalisovati — se rozešla, Československá republika z ní odešla nepochybně s funkcí býti vhodným přístřeším pro národní život Čechoslováků, jako národa nejenom v nových hranicích nejpočetnějšího, nýbrž jako jedině národní skupiny, která zde není odnoží národa s kulturním těžiškem v jiném státě. Tato výlučná vlastnost československého národa zvyšuje jeho význam pro stát ještě i nad jeho početní proporci. Podobné prémie mohly by se jiné národnosti zúčastnit jen tehdy, kdyby chtěly a dovedly přetřhati všechna kmenová pouta se svým zahraničním „mateřským národem“, státi se národem pro sebe, tak jako jím jsou Češi a Slováci.

Takovou proměnu nelze ovšem na žádné z minoritních národnostních skupin právem požadovati; ostatně nezávisí její uskutečnění také jen na prostém rozhodnutí jejich příslušníků. To by znamenalo velký kulturní proces, patrně vícegenerační. Ale není-li tu takové přeměny, nelze před tímto jejich nedostatkem — či lépe řečeno, před tímto nadbytkem národa československého — zavíratí oči. Neboť to vše jsou fakta tak jasně daná, jako že dvakrát dvě jsou čtyři.

Naproti tomu zase je jasné, že Československo není takovým typem národního státu, jako zmíněné už případy Itálie, Německa nebo Francie. V tom ohledu jest to zejména národní skupina německá, která takovou povahu státu paralyzuje, zatím co jiné menšiny by ji připouštěly. Jest tudíž povaha a postavení německé skupiny podstatně jiné — silnější a odpovědnější — nežli je postavení československých Maďarů nebo Poláků.

II.

POSICE NĚMCŮ V ČESKOSLOVENSKU.

Němci v Československu jsou — s výjimkou Ukrajinců v Polsku — nejpočetnější evropskou národnostní menšinou. Jest jich podle sčítání lidu z r. 1930 3,231.688. Tedy jsou početnější nežli leckterý malý samostatný stát v Evropě. Přes to nikdy nebyli a nikdy býti nemohou státem pro sebe, neboť úplně postrádají geografického soustředění a zabírají jen horské okraje v klasické zeměpisné jednotce, Čechách, a horský severní okraj země Moravskoslezské; tyto okraje jsou přerušeny územními pásmy Čechů a Slováků a národů jiných a tvoří osm oblastí, které navzájem spolu nesouvisí. Největší z těchto oblastí má 2,067.705*), nejmenší 10.011 obyvatelů. V těchto osmi oblastech žije 2,495.633 Němců. Kromě toho 736.025 Němců žije jako místní menšiny v okresech s československými většinami. V oněch osmi oblastech, kde německý živel tvoří kompaktní majoritu, žije zase v diaspoře 440.561 duší československých a 10.458 jiných. Slovem: Němci v Československu nemohou vytvořiti ani vlastního státu samostatného, ani v rámci republiky vytvořit autonomní území. Teoreticky vzato, mohli by býti nanejvýš jen připojeni k sousední Německé říši. Ale prakticky ani tato možnost neexistuje. Neboť kdyby k ní měly být připojeny jen pohraniční okresy většinou německé,

*) I ona jest však dnes téměř přerušena ve své souvislosti duchcovsko-mosteckou oblastí, kde je národnostní proporce již téměř na polovic.

vypadala by nová hranice zeměpisně tak, že by administrativně byla zcela nemožná. V tom případě však by s 2,321.847 Němci bylo připojeno k Německu též 399.215 Čechů, a ve zbylém Československu by zůstalo přece ještě 909.841 Němců. Kdyby hranice měla být vedena tak, aby bylo k říši připojeno celé souvislé pohraniční území a německé ostrovy s pohraničními okresy nesouvisící, bylo by nutno s okresy většinou německými připojiti také řadu okresů většinou českých.*)

Pak by bylo k Německu s 2,436.571 Němci připojeno 635.125 Čechů, a pořád ještě by 795.117 Němců zůstávalo ve zbylém Československu. Kdyby současně bylo připojeno k Německu i Rakousko, bylo by možno uvažovati o připojení dalších 173.816 československých Němců, kteří sídlí v okresech většinou německých při hranici rakouské a ne německé; ale s nimi by musilo jít zároveň 41.346 Čechů; a pořád ještě by zůstávalo 621.301 Němců ve zbylém Československu.

Kdyby měli být všichni českoslovenští Němci připojeni k Německu, musilo by jít s nimi celé Československo. Ostatně — toho si budme dobře vědomi — jakákoliv z oněch prve uvedených alternativ „gordického rozetnutí“ by rovněž nutně resultovala v to, že zbývající část Československa by dříve či později spadla do klína mocnému sousedu; především proto, že hospodářské a geografické podmínky samostatnosti jsou rozloženy po celém území, nejen po vnitrozemí; hlavně však proto, že každá hranice Německé říše v těchto místech je nemožná, nepřirozená a neudržitelná, kromě hranice dnešní a pak hranice, při níž by celé Československo (anebo alespoň celé jeho sudetské země) byly připojeny k říši. Říše by ve

*) Soudní okresy Domažlice, Kdyně a Horšovský Týn na jihozápadě Čech a Úpice, Police n. Met., Česká Skalice, Náchod, Nové Město n. Met., Žamberk, Šilperk a Zábřeh na severovýchodě Čech a na severní Moravě.

vlastním existenčním zájmu, dosáhnuvši připojení pohraničních okresů, musila si vynucovat připojení aspoň celé sudetské pánve; jinak by její hranice zde zůstala otevřenou ranou.*) Výsledek takové teritoriální změny s hlediska ryze národnostní spravedlnosti pak by ale byl, že by spojení tří milionů československých Němců (tvořících asi 4% všeho německého národa v Evropě) s národem německým v jeden stát s ostatním, musilo vykoupat 7,308.900 Čechoslováků v českých zemích, tvořících 75%, resp. celých 100% národa československého, jenž čítá 9,688.770 duší. (1930).

Z toho všeho je vidět, jak absurdní jest myšlenka oddělení Němců v Československu a jejich státoprávního spojení s ostatním německým národem. Pro svoji absurdnost tato myšlenka také nebyla nikdy postavena jako praktický návrh — s jedinou výjimkou: v notě, kterou podala rakouská delegace na mírové konferenci dne 15. června 1919 pod tlakem politické emigrace sudetských Němců, vedené nacionálním poslancem Lodgmanem. Pro vídeňskou vládu byla tato nota věcí principu, obhajobou ztracené šance při ústupu, nikoli vážným pokusem o úspěch. Ale sluší konstatovati, že — třebaže vícekrátě předtím a potom vyskytly se návrhy na jazykové, správní a jinaké diferencování sudetské pánve s hlediska národnostního — návrh na úplné roztržení tohoto přirozeného celku a připojení jeho částí k sousedním státům tomuto pokusu ani nepředcházelo, ani nenásledovalo. A jest zejména zajímavé, že dnes —

*) Už pro tuto okolnost bezprostředního sousedství a zájmu jedné velmoci nebylo by mezi takovým rozdělením Československa a Trianonským mírem žádné analogie, podle níž by se mohlo tvrditi, že zbylé Československo by mohlo stejně dobře existovat jako potrianonské Maďarsko. Nehledě na řadu jiných rozdílů: na př. na to, že staré Uhry netvořily nikdy tak přirozenou geografickou jednotu, jako západní sudetská polovina Československa; že neměly za sebou tisíciletou centralisační tradici, nýbrž byly až do XIX. věku složeny regionálně; že se nevyrovnaly včas s novodobým demokraticismem a demokratickým nacionalismem, jako politika Československa.

v době, kdy německý národ ve svém celku jest politicky daleko silnější, nežli byl v oněch prvních letech po velké válce — a kdy jeho síla dodává zvláštního sebevědomí také všem německým menšinám v cizojazyčných státech, návrh na takové oddělení německých území, s jakým přišel na mírovou konferenci dr. Lodgman za největší tísně a slabosti evropského Německa, není stavěn německými odpovědnými politiky ani uvnitř ani venku. I když tento požadavek byl kryt v prvním bodu proslulých pětadvaceti „neměnných“ článků, prohlášených dne 25. února 1920 v mnichovském dvorním pivovaru zakladateli německé strany národně socialistické, v němž se žádalo „spojení všech Němců na základě sebeurčovacího práva v jedno velké Německo“, přece jen oficiální politika říšsko-německá jej nikdy nevznesla; i když tu a tam některý neodpovědný mluvčí sudetských Němců doma či za hranicemi — viz na př. býv. posl. Baerana — přímou či nepřímou nápověď se k němu vrací, anebo podniká něco, co k tomu může směřovat, vedení zdejší německé politiky, také politiky krajně opoziční a radikální, takový postulát nikdy neobnovilo. —

Vše, co zde bylo řečeno, má jen ukázati, jak jest německý živel v tomto státě do něho vkořeněn a s ním srostlý. Srostlý tak, že jej nelze ani oddělit, ani teritoriálně zautonomisovati. To jest jen pro krajní nacionální německé separatisty fakt neveselý. Pro realisticky smýšlející Němce jest to vedle početnosti německé menšiny v ČSR druhá její nejsilnější stránka: kdyby její souvislost se státem byla volná, neorganická či dokonce nedávná; kdyby její oddělení bylo snadné, tu by většina buď právem se snažila tuto menšinu oslabiti, její živné síly podetnouti, spatřujíc v ní nebezpečí pro státní jednotu; anebo nahlédnouc marnost takové snahy, jde-li o menšinu tak velkou, snažila by se zaříditi se bez ní, vyloučila by ji ze všeho vlivu, oddělila by ji od kořenů státní moci, aby v okamžiku

obávané rozluky byla jejím vlivem co nejméně dotčena. Německá menšina v Československu děkuje jen svojí organické souvislosti s většinou a se státem za to, že ji nepostihuje ani prvý ani druhý z obou naznačených osudů. Či to nedokazuje přesvědčující sílu této souvislosti, jestliže právě v dnešní době krajního napětí československý národ nevypuzuje německý živel z vlády, z úřadů, z center státní moci, nýbrž jeho posici zde rozšiřuje, jeho hospodářské i kulturní posice klidně a bez bázně dále buduje, jsa si jist, že v této zemi zájem většiny a menšiny není navzájem opačný; že prospěch jedné není na úkor druhé; že vzájemný vztah není cizopasný, nýbrž symbiotický. Toto přesvědčení pramení právě z tolika zkušenostmi osvědčené organické souvislosti Němců v Československu s celým státním celkem; a proto jsme mohli říci, že hned za početností tkví síla této národní skupiny v její neodlučitelné organické souvislosti.

Význam německé menšiny v Československu dále spočívá i v její síle kulturní a hospodářské.

Českoslovenští Němci mají dnes universitu, dvě vysoké školy technické s vysokou školou zemědělskou, tedy tři vysoké školy — jest to jediná menšinová skupina německá, ba jediná menšina na světě vůbec, která má vysoké školství. Mají 73 gymnasií a reálků, 10 učitelských ústavů, 193 veřejné odborné školy, 423 veřejné sekundární a 3233 primární školy národní. Budou míti svoji akademii pro vědy a umění, která se právě zákonem zřizuje. Mají přes 3500 veřejných knihoven, 177 veřejných lidovýchovných sborů, budou nyní mít německou vysílací stanici rozhlasovou. Mají (v r. 1935) 63 deníky a 143 politické listy, které nevycházejí denně, a řadu časopisů obsahu nepolitického. Vydávají ročně (v r. 1935) 1371 knih. Mají řadu divadel. Mají kulturní svaz, spolek to sloužící pěstování jejich vzdělanosti, který má 3500 místních odboček,

organizuje asi půl milionu členů a který dostává od vlády každoroční značné subvence.

Ale nejenom kulturní; také hospodářské vybavení Němců v Československu jest silné. Struktura německých občanů ve státech jest stále ještě průmyslovější nežli českých, třebaže u obou národností i za republiky industrialisace pokračovala, a to u Čechoslováků nyní rychleji. V r. 1930 bylo mezi Němci 23.03% (v r. 1921 ještě 27.29%) příslušníků povolání zemědělských, zato v živnostech a průmyslu 45.48% (v r. 1921 — 43.59%). U Čechoslováků v sudetských zemích byla tato procenta: v zemědělství 27.33 (1921 — 34.41), průmysl 39.44 (1921 — 37.92).*) Sociální složení jest u obou národností analogické: mezi Němci jest 39.8% samostatných podnikatelů, 7.48% úřednické kategorie, 44.7% dělníků. U Čechoslováků v zemích sudetských jsou tato procenta: 39.9 resp. 7.41, resp. 47. Zajímavost jest — zejména s ohledem na tolik kritizovanou pozemkovou reformu — jak dnes, po jejím provedení, vyhlíží struktura zemědělství obou národností: u Němců v sudetských zemích činí procento t. zv. parcelových hospodářských podniků (0.1—1 ha) 31.4%, u Čechoslováků 31.9%; podniků domkářských (1—5 ha) 36.9%, resp. 42.3%; chalupníků (5—10 ha) 13.9%, resp. 13.2%; malých statkářů (10 až 20 ha) 10.4%, resp. 8.3%; středních statkářů (20—50 ha) 6.5%, resp. 3.5%; velkých statků (50—100 ha) 0.5%, resp. 0.4%; latifundií (přes 100 ha) 0.4%, resp. 0.4%. Jest z toho vidět, že struktura zemědělských podniků jest nyní sociálně velmi obdobná; obraz podobný bychom dostali, kdybychom přihlíželi k procentuálnímu poměru, jaký navzájem tvoří tyto jednotlivé skupiny co do plochy půdy, kterou zaujímají.**)

*) Srovnáváme tu poměry jen v sudetských zemích, protože 95% československých Němců sídlí v těchto zemích.

***) Oberschall: Berufliche Gliederung und soziale Schichtung der Deutschen in der Tschechoslowakei. 1936.

Z těchto všech cifer jest vidět, že hospodářsky jest německá národnost v Československé republice, zvláště v její západní polovině, náležitě rozvinuta; má úplnou, ne toliko fragmentální sociální strukturu; není to národnost jen venkovská (jako na př. byli Slováci v bývalém Uhersku), nebo přílišnou převahou městská (jako na př. do velké míry byli Němci v polském Horním Slezsku). Není to národnost zbavená vrstvy intelektuální, ani zase postrádající vrstev lidových. Zkrátka, jest to národní kmen normálně společensky ustrojený a jeho ustrojení jest téměř totožné se sociální konstrukcí národa československého v českých zemích.

Z 15.734 obcí v Československu v r. 1930 bylo 3466 s německou absolutní většinou obyvatelstva; a vzhledem k zásadě poměrnosti, na níž spočívá obecní zřízení, mají tyto obce také správu většinou německou. To tedy znamená, že administrování místních záležitostí, jež přísluší obecní samosprávě, spočívá na území těchto obcí (bydlí v nich 87.4% německého obyvatelstva) bezvýhradně nebo většinou v německých rukou.*) Rovněž z 239 okresních zastupitelstev v republice jest 50 většinou německých. V zastupitelstvech zemských jest německý živel silně zastoupen. V zastupitelstvu země české jest z 120 členů 37 německých (procento obyvatelstva 32.4); země Moravskoslezské z 60 členů je německých 14 (procento obyvatelstva 22.8). V říšském parlamentě je z 300 poslanců 72 německých a ze 150 senátorů je 37 německých. (Procento obyvatelstva v celém státě 22.3.)

Ze 17 členů vlády jsou dnes tři němečtí. Z 19 let, co republika trvá, $8\frac{1}{2}$ nebyli a $10\frac{1}{2}$ jsou němečtí parlamentníci ve vládě zastoupeni. V byrokracii a státních podnicích jest zastoupení německé menšiny různé. V některých resortech je pod $10\frac{0}{0}$, někde nad $30\frac{0}{0}$. Celkem nutno připustit, že

*) Winkler: Die Tschechoslowakei im Spiegel der Statistik. Leipzig 1937.

v svém celku není dosud tak proporcí, jako zastoupení v zákonodárných a politicko-správních sborech. Což ovšem má své příčiny v historii prvých let po převratu a jest těžko rozhodnout, na které straně bylo příčin, které to způsobily, víc.

Ale právě poslední dobou pracuje se energicky k tomu, aby se došlo k všeobecné proporcionalitě. Dohoda mezi československými a německými členy vlády, sjednaná 18. února 1937, mluví výslovně i o zavedení této poměrnosti. Při přijímání nových sil v r. 1937 bylo lze již pozorovati všeobecný silný přesun k ní, a při sjednávání rozpočtu pro příští rok v parlamentě byla tato vládní dohoda schválena manifestační majoritou poslanecké sněmovny.

Jak patrné z toho ze všeho, co jsme zde uvedli, německá menšina v tomto státě má svojí početností, svým teritoriálním rozložením, svojí organickou srostlostí se státem a svým podílem na kulturní, hospodářské i politické organizaci postavení nejen silnější, nýbrž podstatně zcela jiné nežli u národnostních menšin v jiných státech tomu zpravidla bývá. Není pro většinu a pro stát „nutným zlem“; její vývojový stupeň znamená provisorium, předcházející nějaké asimilaci; na její asimilaci nikdo nepočítá, její existence a vývoj jest pevně fundován a zajištěn. Jest — jak to řekl zesnulý první president republiky T. G. Masaryk — „organickou součástí státu“. Není pasivním objektem, jest aktivním účastníkem na subjektivitě státní moci. Její boj (jak to pravil druhý president státu dr. Beneš v Liberci v srpnu 1936) není existenční, nýbrž jest to boj o účast na státní moci.

III.

NÁRODNOSTNÍ ŘÁD BÝVALÉ HABSBURSKÉ MONARCHIE.

Právní základ národnostní politiky v každé z obou polovin bývalé habsburské monarchie byl zcela jiný. V obou byl takový, že neodpovídal sociálním a národně politickým skutečností. Ale zatím co v Předlitavsku látka národnostního práva byla minimální a za tohoto stavu vlastně každému řešení byly — teoreticky vzato — ponechány otevřené dveře, v Uhrách byl národnostní řád kodifikován ve velmi konkrétních předpisech zákona o národnostech (čl. XLIV z r. 1868), který ovšem nikdy skutečně prováděn nebyl, ale který alespoň jaksi usměrňoval národnostní politiku nemaďarských menšin, dává jim legální cíl: naplnění příslibů tohoto zákona skutečným životem.

V *Předlitavsku* celá základna národnostního práva byla dána ve skoupém znění článku 19. státního zákl. zákona o všeobecných právech státních občanů zd. 21. XII. 1867 č. 142. Pravilo se v něm, že všichni národní kmenové ve státě jsou stejně oprávněni a jeden každý kmen národní má nedotknutelné právo na zachování a pěstování své národnosti a svého jazyka. Rovné oprávnění všech v zemi obvyklých jazyků ve škole, v úřadě a životě veřejném se uznává. V zemích, kde přebývá několik národních kmenů, mají býti veřejné ústavy vyučovací zaří-

zeny tak, aby každý z nich bez nucení k učení se druhému zemskému jazyku obdržel potřebné prostředky ke vzdělání v jazyku svém.

O význam tohoto zákona byly vedeny dlouholeté boje, které vlastně nevedly k výsledku ani do pádu monarchie. Především boje o to, zda norma jest předpisem bezprostředně platícím, či zda jest jen programem, který by teprve potřeboval provedení ve zvláštním zákoně. Za druhé pak (a to se týkalo právě první věty článku 19), zda tu jde o ochranu národnostních kmenů jako kolektiv, či jen o ochranu národnostních práv jednotlivců. Poněvadž pak pojem národnosti, národního kmene nebyl nikde autoritativně stanoven, nepřiznával ani říšský soud — který jinak uznával bezprostřední platnost tohoto článku — nikomu právo, aby vystupoval jménem národních kmenů. Vyplývalo tedy prakticky z těchto předpisů jen právo jednotlivců na národnostní ochranu, a článek 19. se vykládal v podstatě jen jako garancie jazykových a školských práv jednotlivců.

V tom ohledu byly sváděny těžké boje o provedení druhé a třetí věty tohoto ústavního článku pro jazykovou praxi českých zemí; boje, které otráslasaly samými základy státu. Nemůžeme zde vejíti na podrobné jejich vylíčení. Jen jako jejich výsledek budiž konstatováno, že v Čechách a na Moravě byla pro úřady politické a soudy uznána obecná přípustnost českého zevního jazykového styku se stranami (nařízení Stremayerovo z r. 1880), pro Slezsko byl uznán vnější úřední jazyk český jen pro některé obvody. Pokus o zavedení vnitřní úřední češtiny (nařízení Badeného a Gautschova) ztroskotal, a koncem XIX. století nastává restituce ke stavu nařízení Stremayerových, proti nimž však německé soudy — odvolávající se na svou neodvislost ve zneuznávání nařizovacích norem — v sev. Čechách prováděly resistenci a odmítaly i zevní úřední češtinu. To byl stav jazy-

kového práva v českých zemích koncem minulého a začátkem tohoto století. Všechny další pokusy, zejména o zákonodárnou úpravu jazykové otázky u státní administrativy a soudů — ať už zákonem říšským nebo zákony zemskými*) — narazily na zásadní rozpor mezi pojetím německým a českým, o němž bude ještě dále řeč. Tento rozpor dvou koncepcí se pak přenášel i na všechny snahy o správní reorganizaci těchto zemí.

Z tohoto vylíčení vyplývá, že článek 19. st. zákla. zákona při své příliš široké formulaci se nestačil institucionálně vybudovati. Mluví-li tedy o něm někteří apologetikové národnostního práva bývalé monarchie tak, jako by byl býval výrazem nějaké panující zásady národnostního kolektivismu, jest to idealisování minulosti. Mohl se stát východiskem k právnímu vybudování národnostních kolektivit, ale nestal se jím.

Je pravda, že zemské zákonodárství v Čechách a na Moravě zřídilo některé instituce správy školské a zemědělské, které bývají označovány za jakýsi fragment národnostního kolektivismu. V Čechách zákonem z r. 1873 č. 17 z. z. byly místní školní rady rozděleny na české a německé. V obcích, které tvoří vlastní místní školní obvod a v nichž se nalézají školy jak české tak německé, aniž by bylo možno místně školský obvod rozdělit, je třeba zříditi pro české a pro německé zvláštní školní radu. Členové volení obecním zastupitelstvem do této rady musejí příslušet téže národnosti, pro jejíž školy je místní školní rada zřízena. Zároveň byly zřízeny na tomže národnostním rozlišení i okresní české a německé rady v Praze, a i ostatní okresní školní rady, jsou-li jejich okresy národnostně smíšené, mají být rozděleny ve dvě, z nichž jedna by pojala všechny české, druhá německé místní školní rady. — Zákonem z r. 1890 č. 46 z. z. byla rozdělena i zemská rada školní v čes-

kou a německou sekci; ale zůstává při tom stále ještě okruh působnosti společného plena (všecky záležitosti, které jsou českým i německým školám společné, zvláště zkoumání rozpočtů školských okresů, jakož i rozhodování o zřízení škol menšinových).

Na Moravě zákonem z r. 1905 č. 4 z. z./1906 bylo zavedeno sekcionování školských rad na podobných základech, s kompetencí nepatrně odlišnou.

V Čechách zákonem zemským č. 20/1891 byla dále rozdělena zemědělská rada na českou a německou sekci. Sekce se zřizují podle tohoto zákona tak, že všechny k volbě oprávněné spolky každého okresu soudního vyšlou společnou volbou delegáta, a to do toho odboru, který se srovnává s národností okresu. Jsou-li okresy smíšené (co do spolků k volbě oprávněných), může každá národnostní skupina zvoliti delegáta do odboru své národnosti. Vedle odborů také u zemědělské rady funguje sbor ústřední, kterému přísluší zastupování rady na venek, stanovení rozpočtu zemědělské rady, rozdělování říšské a zemských subvencí, přísluhování při agendě daňové, podávání dobrozdání a pod. — Na Moravě byl zákon stejného obsahu o zemědělské radě vydán v r. 1897 č. 40 z. z.

Na Moravě kromě toho, rovněž v r. 1905 (č. 1 a č. 2 z. z. z r. 1906), pronikl národnostně právní prvek i do zemského zřízení a zem. voleb. řádu, když tu byly pro zemský sněm zavedeny tři volební kurie — česká, německá a velkostatkářská — které měly mezi sebou sněmovní mandáty pevně rozděleny. Národnostně rozdělení byli však i voličové. Zařazení do národnostních katastrů prováděly sice obce z moci úřední podle jim známých národnostních znaků jednotlivců, ale jak při původním založení katastru tak i později mají zařazení (ale ovšem i třetí osoby) právo reklamační; při založení pak mají osoby nesprávně zařazené přímo právo žádati za

*) Toliko pro užívání jazyků v oboru místní a zemské samosprávy na Moravě byl vydán zemský zákon ze dne 27. XI. 1905.

přeřazení. Byl tu tedy uplatněn posléze princip svobodného přiznání jednotlivcova k národnosti.

Není pochyby o tom, že tato ustanovení, zejména pak předpisy o školství a zemědělské správě znamenaly náběh k jisté národnostní autonomii. Stěží bylo by lze tvrditi, že to byl náběh k uznání národnosti za veřejnoprávní skupiny. Jak ještě uvidíme, nemá každá autonomie národnostní nutně za důsledek takové uznání; neboť může znamenati — a v případech právě vylíčených také znamená — spíše účelné obsluhování určitých, národnostně relevantních, občanských práv jednotlivců, nežli tvoření orgánů pro národní kmeny jako takové. Tomuto druhému pojetí se přiblížily nanejvýše zákony o nár. kuriích v zem. sněmu moravském a o voličských katastroch.

V *Uhrách* zákon o národnostech, vydaný záhy po zavedení dualismu, byl — u srovnání s čl. 19 rakouského stát. zák. zákona o zák. právech občanských — dílo velmi obšírné a konkrétní. Obsahoval 29 paragrafů. Ve skutečnosti ovšem to byl zákon jen jazykový: tudíž takový náběh k uznání širších práv národnostních nežli jsou pouhá práva jazyková — jako jsme viděli v první větě článku rakouského zákona — v tomto zákoně uherském nenajdeme. Úvod k uherskému zákonu přímo praví, že „jelikož jest každý občan uherské vlasti rovnoprávným členem jednoho politického národa, at patří k národnosti jakékoli, zvláštní předpisy o tomto rovném právu mohou se týkati jen toho, kterak se má úředně užívati rozličných jazyků zemských“. To znamená, že jednak byla národnostní soustava uherská ryze individualistická, jednak ale též, že „národnost“ byla podle ní pojem jen ryze jazykový, nikoli šíře kulturní — jak tomu je na př. v národnostním právu československém, což uvidíme v kapitole další.

V dalších ustanoveních národnostní zákon zavádí maďarštinu jako státní jazyk uherský, což znamená též, že je jazykem

orgánů státu jako celku (sněmu, vlády, zákonů). V župách se mohlo podle zákona úřadovati vedle jazyka maďarského též jazykem, jehož si přeje aspoň pětina župního shromáždění. Ve vnitřním úřadování však župní úředníci směli užívati jen jazyka státního. Jazyk národnostní byl připuštěn v omezené míře též jako zevní jazyk stran před soudy (§ 7—9). Ale u soudců, které jmenuje vláda (což podle zákona z r. 1869 čl. IV byli pak soudci všichni), je jenom maďarština jazykem úředním. Církev a obce mohly si podle zákona voliti jednacím jazyk svobodně.

Jak viděti, národnostní zákon — tato největší koncese maďarské nacionální myšlenky národnostem — spočívala na zásadě, že uherský stát mluví a s ním se mluví jen maďarsky. V *Uhrách* ovšem v době zřízení dualismu byla státní moc vůči občanům málo intensivní; široké pole správy bylo zde ponecháváno samosprávným župám a okresům, dále církvím a obcím; a poněvadž veřejná moc vůbec do života jednotlivců zasahovala jen nepatrně v této zemi — která byla až do světové války přechodem mezi režimem feudálním a liberálním, a k pojetí státu sociálního se vůbec nedopracovala, proto tento monopol maďarštiny v oboru státní moci nevyhlížel tak příliš nespravedlivě, jako nespravedlivý byl. Tímže tempem, jakým ale koncem minulého a počátkem tohoto století se radius státní moci i v *Uhrách* počal šířiti, vycházela krutost tohoto principu národnostního zákona vždy více najevo.

Ještě horší při tomto zákonu bylo, že zůstal jen listem papíru. Praxe se jím nikdy neřídila. V praxi bylo postavení maďarštiny od počátku mnohem silnější, nežli jak ji zákon indikoval, a postavení jazyků národnostních se rok od roku stále více zhoršovalo. Některá ustanovení jeho ostatně byla zhoršena pozdějšími zákony výslovně. Tak na př. zák. č. 42 z r. 1870 zničil postavení národnostních jazyků ve správě župní.

Národnostní platforma v Uhrách byla zvláště výstižně také charakterisována stavem školství jednotlivých národností. O školských národnostních právech se ovšem v národnostním zákoně nepravilo ničeho. Ale i faktický stav národnostního školství byl mizivý. Vyšších škol národnosti vůbec neměly. Školy střední a odborné měly některé národnosti (Slováci krátce po vyrovnání; sedmihradští Rumuni a Sasové až do války) jen soukromé. Školy elementární byly převážně vydržovány církvemi, a proto snáze podržovaly svůj národní ráz. Ale zákonem z r. 1907 čl. 27 musily i tyto školy zavést vyučování v jazyce maďarském do té míry, aby nemaďarské dítě se v nich naučilo jazyku státnímu. Což znamenalo, že právo na stanovení vyučovacího jazyka, resp. podílu maďarštiny na něm, připadlo ministru vyučování.

To jest ve vší stručnosti nástin národnostní platformy bývalé habsburské monarchie. A nyní nám ještě zbývá stručně se zmíniti o tom, jaké byly učiněny po dobu jejího trvání hlavní a nejzávažnější podněty pro její reformu, zejména pro reformu podle zásad národnostně autonomních.

V *Uhersku* o takových pokusech nelze v éře dualistické vůbec mluvit, nemyslíme-li na zoufalé podněty revoluční vlády Károlyiho v říjnu 1918, které ovšem prakticky už ničeho neznamenaly. V Uhrách osou všech snah národnostních bylo naplnění nedodržovaného národnostního zákona; tedy úsilí o uznání národnostních jazyků v místní, okresní a župní administrativě; a o nejprimitivnější předpoklady školského a obecně kulturního rozvoje.

V *Předlitavsku* naproti tomu — mluvíme zde o sudetských zemích bývalého Předlitavska — reformních návrhů byla celá řada. Po skončení českého státoprávního boje prohrou a vstupem do říšské rady v r. 1879 boj se odehrává na půdě ústavy

hlavně o otázky jazykové a správní. Při tom spolu zápolí dvě zásadní stanoviska: separatistické, které chce obě národnosti obývající sudetskou kotlinu navzájem teritoriálně co nejvíce oddělit; vytvořiti správním rozhraničením, přízpusobujícím se co možná nejvíce jazykové čáře, dvě jednojazyčné oblasti, v jejichž mezích by menšiny druhé národnosti byly, pokud jen lze, vymýceny; a koncepce druhá, symbiotická nebo — chceme-li — personální, jejíž snaha nesla se k tomu, zachovati přirozenou územní jednotu sudetského basinu jako celku; a v celých jeho hranicích uplatnit zásadu dvojjazyčnosti úřadů, jak faktickou (t. j. složením obyvatelstva v jejich obvodu), tak formální (t. j. jazykovými právy stran). První koncepci zastávaly hlavně směry německé, druhou české.

Tak svatodušní program německých národních stran z roku 1889 požadoval pro Čechy správní rozhraničení podle jazykové hranice na kraje (které by převzaly většinu agendy zemské), okresy až i do obcí; sekcionování zemských úřadů, zemského výboru, národnostní kurie v zemském sněmu. Tyto požadavky do značné míry měly být provedeny „punktacemi“ z r. 1890, jež ale odpor v české veřejnosti tehdy zmařil, a z nichž bylo pak uskutečněno jen částečné národnostní rozdělení zemské školní rady a rady zemědělské (zem. zákony, o nichž jsme se zmínili nahoře), a pak změna v organizaci vrch. zem. soudu v Praze, jež zde do značné míry protlačila princip jednojazyčnosti soudců.

Velmi důmyslně byl vypracován program reformy národnostního řádu předlitavského ideology sociálně demokratického hnutí rakouského. Již brněnský sjezd této strany v roce 1899 vyslovil požadavek přetvoření Rakouska ve federaci národnostně ohraničených autonomních těles, jejichž zákonodárství i samospráva by byly obstarávány národními komorami — v zásadách manifestu císaře Karla z 16. října 1918 ožila tato

stará koncepce přímočaré teritoriální autonomie národnostní ještě jednou a naposledy.

Umněji a odpovědněji propracovali pak ve svých literárních pracích plán reformy rakouského národnostního řádu podle zásad národnostní autonomie socialističtí předáci Karl Renner („Der Kampf der österr. Nationen um den Staat“, 1902) a Otto Bauer („Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie“). Renner si představoval věc tak, že by byly založeny pro každý národ matriky, do nichž by se zapsali příslušníci národní podle vlastního přiznání. Na tomto základě by byly organisovány národní obce a obcím téhož národa by byla nadřídzena národní rada. Těmto orgánům by příslušela správa školství a veškerá „specificky národní“ agenda. — Vedle toho pro ostatní všeobecnou správu státní by měly být organisovány kraje, a to — aniž by však přirozené celky byly drobeny — podle možnosti po etnické hranici. Fakticky jednojazyčné kraje by byly i správně jednojazyčné. Ovšem že by se nebylo možno vyhnouti krajům smíšeným, neboť nelze všechnu teritoriální správu organisovat místně jen podle hranice jazykové. Tyto smíšené kraje by byly dvojjazyčné, a v jejich orgánech by vládla proporcionalita podle národnostního klíče, jak jej v jejich obyvatelstvu uvádějí matriky. Tímto způsobem by tedy obyvatelstvo bylo organisováno dvakrát: územně (pro věci obecné správy) a personálně (pro věci správy školské a jiné správy specificky národnostní). Obojí, územní i personální pospolitost, mají býti navzájem v poměru spolkového státu. Do ústředních orgánů říšských by posílaly zástupce jak územní kraje, tak i národní rady. — Rennerův návrh ovšem takto vystupoval z mezí platné ústavy, znamenal její radikální proměnu, ba dokonce i samo zrušení dualismu. Otto Bauer tyto zásady propracoval s větším ještě důrazem na personální stránku nár. autonomie.

Profesor vídeňské university Bernatzik v r. 1910 (Über die nat. Matriken) přimlouval se rovněž za to, aby byly zřízeny nár. katastry na principu svobodného přiznání občanů, jako základ pro oddělenou správu kulturních záležitostí národnostních. Naproti tomu sedmihradský Rumun Popovici (Die vereinigten Staaten von Großösterreich) v r. 1906 navrhoval — zcela utopicky — přetvoření monarchie v 15 národnostních teritorií, co možná jednotných. Jeho návrh byl ještě více povýšený nad všechny praktické ohledy nežli brněnský program sociální demokracie.

Německé občanské směry ještě jednou, za války, ve svém velikonočním programu z r. 1916, daly průchod snaze o krajně separatistickou reformu rakouské národnostní platformy. Tehdy žádaly — kromě uvedení němčiny ve funkci státního jazyka — též rozhraničení soudních i správních okresů v českých zemích podle národností a zavedení krajského zřízení na úkor zemské jednoty, s kraji utvořenými rovněž podle jazykové čáry. V německé části sudetských zemí by byla němčina výhradní řečí vnější i vnitřní; v území převahou českém by zůstala zásada Stremayerových nařízení: vnitřní němčina a zevní oboujazyčnost. Ve smyslu tohoto programu bylo pak ještě vydáno 19. května 1918 nařízení veškerého ministerstva, jímž byly Čechy rozděleny na 12 krajů, národnostně rozhraničených a 16. září 1918 byla nařízením ministerstva vnitra sekciována zemská správní komise česká. Ale tato opatření již nebyla provedena.

Na papíře zůstal také návrh, který v r. 1917 vypracoval, a v r. 1918 se pokoušel podati k parlamentnímu projednávání posl. Lodgman. Že autor nesehnal — jak sám přiznává*) — ani tolik souhlasících členů parlamentu, kolik bylo za-

*) Sudetendeutsche Tageszeitung 25. V. 1925.

potřebí k vytištění návrhu v zápisech rakouské poslanecké sněmovny, a že se mu to nepodařilo ani v létě 1918, kdy již kritická situace monarchie a nezbytnost veliké revise národnostního řádu v Podunají byly zřejmé, to je jen dokladem, jak málo bylo do posledka vnitřních podmínek v Rakousku k takové revisi.

Lodgmanův návrh sám o sobě byl nepochybně dosti liberální. Navrhoval zřízení organizace národních kmenů podle násl. zásad: utvoření nár. katastrů na základě svobodného přiznání k národnosti každého občana, který dosáhl 17. roku svého věku. Po zřízení katastrů se nár. příslušnost nabývá automaticky zrozením, ale kdokoli může ze svazku svého kmene později vystoupiti. — Příslušníci nár. kmenů volí národnostní sněmy na základě všeobecného a přímého volebního práva. Nár. sněmy volí národnostní rady, v jichž čele má býti korunní maršálek. Usnesou-li se ale na tom příslušníci nár. pospolitosti, mohou stávající zemské sněmy a výbory zastávat funkci nár. sněmů a rad (to by bylo bývalo praktické u jednojazyčných korunních zemí, na př. H. Rakous, Salcburku atd.). Věcná příslušnost nár. orgánů vztahovala se na věci, které nebyly prohlášeny za společné záležitosti říšské a které nepodléhaly zemskému zákonodárství. Zejména to měly být věci školské, péče o mladistvé, chudinství, péče nemocenská a chorobinecká, politika osídlovací, opatření kulturní v širším smyslu, t. j. péče o umění a literaturu atd. Osobní příslušnost vztahovala by se na všechny rakouské občany dotýčné národnosti (Lodgman už zde užívá výrazu „Volks-gemeinschaft“), místní příslušnost pak na území, na něž se vztahuje územní svrchovanost dotýčného kmene. Tento územní rozsah svrchovanosti jednotliv. kmenů měl býti v zákoně výslovně popsán, a na těchto teritoriích měla být zavedena zásada panujícího postavení toho kterého kmene (vý-

lučná úřední řeč, výlučná národnostní příslušnost věcí svých úředníků a zaměstnanců, výlučný vyučovací jazyk atd.). Vedle toho byla by ovšem zbyla v říši ještě území smíšená, jako nezbytný doplňující článek územního složení monarchie, na nichž by byla bývala panovala zásada národnostní proporcionality.

Jak vidět, Lodgmanův návrh měl v sobě určité prvky programu Renner-Bauerova. Lodgman byl si vědom, že návrh znamená změnu ústavy, ale zřejmě pomýšlel jen na změnu uspořádání předlitavského.

Posledním pokusem o úpravu národnostního řádu předlitavského byl — jak už řečeno — manifest z 16. října 1918, jenž sliboval utvoření národních států na neuherské půdě monarchie, a vybízel k utvoření národních rad z říšských poslanců té které národnosti. Ale ani tento podnět, vyšlý z nejvyššího místa v monarchii, nebyl již s to zastaviti kroky dějin a zabrániti tomu, aby otázka podunajských národů z vnitrostátního problému monarchie se stala evropskou otázkou mezinárodní. —

A tak tedy jako výsledek tohoto vývoje a těchto všech pokusů lze konstatovati, že habsburské mocnářství nenašlo ony formy národnostního řádu, které by byly bývaly s to uspokojit národnostní potřeby národních kmenů, jež monarchii obývaly; že národnostní princip, který snad by bylo bývalo možno v této říši rozřešiti a podchytili její federalisaci, vyřešen nebyl, protože k federalisaci dosti široké nebylo odvahy u směřodatných činitelů. Tož bylo nutno místo federativních dílců organisovati samostatné státy. Tím se ale celá otázka reorganizace Podunají postavila jinak, neboť pro organizaci samostatného, mezinárodně bezprostředního státu, platí ve mnohém ohledu jiná pravidla a jiné nezbytnosti, nežli pro federativní dílec: tak na př. samostatný stát musí býti teri-

torialně a hraničně vybaven tak, aby se mohl brániti, neboť není nad ním žádné federální moci, která by mu garantovala neodvislost. Samostatný stát musí být jinak i hospodářsky vybaven. Ale ovšem, ve svém jádře, jako výsledky historického procesu, to jest uplatňování národnostního principu, tyto samostatné státy nejsou nic jiného, nežli by byly bývaly dílčí státy jakékoli federalisace: jsou representanty té či oné národní skupiny, která v nich došla převážného vlivu. A proto: pokládáti kterýkoli z nich v jakémkoli ohledu za obdobu bývalé monarchie jako celku, chtěti v něm z pouhé analogie a bez uvážení jeho nových podmínek a nové funkce uskutečňovati instituce, jichž uskutečnění se požadovalo na vládách bývalé monarchie, znamená neporozuměti tomuto procesu a jeho výsledku. Zajisté i na nových vládách lze právem žádati národnostní spravedlnost; ale konkrétní formy této spravedlnosti nutno uvažovati s hlediska zcela nových a jiných poměrů těchto států. Skutečnost, že ta či ona instituce začala být budována už v monarchii, anebo — nezačala-li tam býti budována — že alespoň tam již byla požadována, taková skutečnost není sama o sobě ještě argumentem pro nové poměry.

IV.

NÁRODNOSTNÍ ŘÁD

V REPUBLICE ČESKOSLOVENSKÉ.

(Stručný obraz československého národnostního práva.)

Ráz národnostního řádu v republice Československé lze charakterisovati tak, že jeho budovatelé vycházeli z přesvědčení, že zásada, podle níž národnostní skupiny mají se státi subjekty veřejného práva, která v býv. monarchii se marně domáhala uplatnění, byla uplatněna, a zároveň konsumována, vytvořením řady států na půdě mocnářství. Tyto státy, mezinárodně ovšem bezprostřední, nastoupily na místo tolikráte dožadovaných národně kolektivních článků federalisovaného Rakouska.

Proto také národnostní řád právní v republice Československé byl postaven tak, že ústava, ani jiné zákony, zásadně neuznávají národnostních práv skupinových. Ani národ československý, ani národnosti ostatní, početně menšinové, nejsou subjekty nějakých kolektivních práv, jako jím jest na př. Podkarpatská Rus (také ne jako národnost, nýbrž jako územní celek se svým obyvatelstvem). Národ československý jest nepřímou ve svých právech chráněn garancemi trvání a bezpečnosti republiky, v níž má svoji faktickou převahu. Sám jako

skupina nemá — až na nepatrné výjimky — zvláštních práv. Nár. menšiny jsou chráněny, rovněž nepřímou, jednak zárukami určitých všeobecných občanských svobod (př. rovné volební právo s poměrným zastoupením), jednak specifickou ochranou národnostního charakteru svých příslušníků. Ani ony nemají zvláštního postavení skupinového. Vyvozovati nějaká taková práva národa československého nebo národnostních menšin buď z předmluvy k ústavní listině anebo z nadpisu její hlavy VI, jest mylné. Tato místa nemají nijakého konstitutivního významu. Nic nezřizují. Obsah, vlastní látka právní, jest obsažena pod nimi, a na tom záleží, co jest v ní obsaženo. Zde pak ani v celé listině ústavní, ani speciálně v její VI. kapitole, není o kolektivních právech národnostních skupin řečeno ničeho.

Národnostní právní řád u nás tedy poskytuje oprávnění jen jednotlivcům, byť i jako příslušníkům určitých kmenů nebo jazyků. Tento jeho ráz lze vzít na vědomí s povděkem nebo s protestem. Lze se s ním spokojovati, či se domáhati jeho změny směrem ke zkolektivisování národnostních skupin. Ale nelze o jeho dnešní podobě tvrditi právem něco jiného. Tak jak dnes jest, není na něm — s jedinou zmíněnou výjimkou, která ostatně (jak jsme již řekli) není také ryze národnostně právní — nic národnostně kolektivního.

Národnostní práva, obsažená v ústavě a jiných předpisech, jsou dvojího druhu: jsou to jednak předpisy spočívající na určitých přednostech pro příslušníky národa československého, jednak předpisy spočívající na zásadě naprosté národnostní rovnoprávnosti.

1. Do první kategorie přísluší především předpisy o užívání jazyků v oblasti veřejné moci. Základem jejich jest zákon jazykový (122/1920 Sb. z. a n.). Jazykový zákon zajisté nechtěl upravit veškeren jazykový styk na území republiky, nýbrž jen styk v oblasti, kde se uplatňuje veřejná moc. (Na rozdíl od

styku soukromého, obchodního a náboženského, pro který platí zásada naprosté rovnosti podle § 128 ústavní listiny.) Pro tento obor ponechala saint-germainská smlouva o ochraně menšin se Spojenci — jež jest v ústavě a zákony ji doplňujícími provedena — svým ustanovením o „oficiálním jazyku“ volnost ke vzniku určitých předností československého jazyka, a této možnosti jazykový zákon použil. Buďtež tu vytčeny hlavní zásady jazykového práva, které bylo vybudováno na této principiální basi.

Československý jazyk jest oficiálním, státním jazykem republiky. Pojem „státního, oficiálního“ jazyka není však v jazykovém zákoně ani jinde přesně vymezen. Zákon podává sice výpočet jistých předností tohoto jazyka, ale výpočet ten není úplný.

Ústavní výbor revolučního Národního shromáždění vyjádřil svoji představu o postavení státního, oficiálního jazyka v důvodové zprávě k osnově zákona, kde se praví, že československý jazyk má býti sice obdařen přednostmi, „ne však přednostmi tak daleko jdoucími a míru skutečné potřeby přesahujícími, jakých požíval fakticky jazyk německý v Rakousku a právně jazyk maďarský v Uhrách“.

Československý jazyk jest jazykem, v němž se děje úřadování všech soudů, úřadů, ústavů, podniků a orgánů republiky, v němž se konají jejich vyhlášky a zevní označení. Co však zde dlužno zase rozuměti „úřadováním“? Je to jakýkoliv úkon těchto vyjmenovaných orgánů? Zajisté nikoliv. Úřadováním dlužno rozuměti ony akty státních orgánů, jimiž se uplatňuje určitá nadřízenost, ať už nadřízenost vyplývající z vrchnostenského postavení státu a jeho orgánů navenek, vůči veřejnosti, ať už uvnitř organizace státní administrativy z důvodu služební nadřízenosti a podřízenosti.

Československý jazyk je podle jazykového zákona jazykem,

v němž je upraven hlavní text státovek a bankovek, jest jazykem, jehož užívá branná moc při velení a jako jazyka služebního. Též samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veškeré veřejné korporace ve státě jsou povinny přijímati ústní i písemná podání, učiněná v jazyku československém, a vyřizovati je; v jejich schůzích a poradách jest ho vždy možno užívati. Návrhy a podněty v něm učiněné se musí státi předmětem jednání. Bližší a podrobné provedení těchto stručných zásad stalo se pak některými speciálními předpisy, jež tu nehodláme rozváděti.

Zvláštní přednost pro československý jazyk zavedl článek 99. vládního nařízení k ústavnímu jazykovému zákonu stanovící, že politický úřad může uložit, žádá-li toho veřejný zájem, korporacím (rozuměj i soukromým) nebo i jiným osobám, aby tam, kde něco oznamují veřejnými vyhláškami nebo označují nápisy pro potřebu obecnstva nějakou věc, určenou k veřejnému užívání, použily také jazyka československého; úřad může tu ustanoviti také úpravu a umístění československého textu. Pokud by se chtělo z tohoto ustanovení vyvozovati, že je možno nařizovati přednosti čsl. jazyka v oboru oněch styků soukromoprávních, o nichž mluví § 128 úst. l. (viz dále), znamenalo by to, že mu připisujeme význam, který je v odporu s ústavní listinou.

Ostatní předpisy, pokud vyhrazují nějaké přednosti československému národu resp. jeho příslušníkům, lze rozvrhnouti takto:

Především jsou to některé další jazykové normy, které — k dalšímu provedení jazykového zákona či alespoň v jeho duchu — upravují užívání jazyka v jednotlivých speciálních oblastech: Tak jednací řády poslanecké sněmovny a senátu Národního shromáždění (Sb. z. a n. 325/1920 a 326/1920), podle nichž jest československý jazyk jazykem, jehož při výkonu

svých funkcí užívá předseda a místopředsedové sněmoven, výborů a komisí, zpravodajové, zapisovatelé, pořadatelé a sněmovní kancelář a — pokud nechtějí užítí řeči své národnosti — i členové sněmoven. Originál zprávy presidenta republiky pro Národní shromáždění jest rovněž československý. — Podle zákona o názvech měst, obcí, osad a ulic, jakož i označování obcí místními tabulkami a číslování domů (Sb. z. a n. 266/1920) a příslušného vládního nařízení k tomuto zákonu (Sb. z. a n. 324/1921), zavádí se pro každé město, obec a osadu úřední jméno, které si vytvořil jazyk československý; názvu musí býti užíváno všemi státními a veřejnými úřady vůbec, jakož i ve styku s nimi. Tento zákon má některé přednosti pro čsl. jazyk i při pojmenování ulic a veřejných míst. Dále sem spadá ještě na příklad jednací řád ústavního soudu (Sb. z. a n. 255/1922), jenž stanoví za jednací jazyk tohoto tribunálu řeč československou; zákon o akciové bance cedulové (Sb. z. a n. 347/1920 a 102/1925), podle něhož má tato banka vnitřní úřední řeči a jednacím jazykem svých valných hromad, jazykem vyhlášek, napsů a hlavního textu bankovek řeč československou. — Tato řeč je podle zákona, jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení (Sb. z. a n. 500/1921) a podle vládní vyhlášky o úředních listech československého státu (Sb. z. a n. 4/1920) rovněž jazykem autentického textu zákonů, nařízení a vládních vyhlášek, jest dále podle zákona o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti (Sb. z. a n. 252/1920) jazykem hlavního textu státní pečeti. Konečně má československý jazyk povahu povinného vyučovacíchho předmětu na jinonárodních školách občanských a středních a může býti zaveden takto i na školách obecných podle zákona, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných (Sb. z. a n. 226/1922) a podle zákona, jímž se upravuje vyučování jazyku státnímu, jakož i jazykům národních menšin na školách středních a ústavech učitelských (Sb. z. a n. 137/1923).

Kromě toho byly vyhrazeny některými vnitrostátními předpisy českosl. národu nebo jeho příslušníkům přednosti povahy „čestné“.

Sem patří ustanovení postihující příkoří spáchaná na čs. národě neb jeho příslušnících za války. Tak na př. převzetí velkého pozemkového majetku osob, které se hrubě provinily proti československému národu ve světové válce, mělo být provedeno podle záborového zákona (Sb. z. a n. 215/1919) bez náhrady, ale zákon náhradový (Sb. z. a n. 329/1920) upustil od této zásady. — Vojenským osobám z povolání, jimž se do jednoho roku po návratu ruských legií do vlasti po provedeném šetření dokázalo, že poškodily za války buď československý národ neb jeho příslušníky jednáním, svědčícím o jejich zášti proti československému národu, nebo že se snažily pronásledováním československého národa nebo jeho příslušníků nabýti zvláštních osobních výhod a prospěchů, bylo odepráno odbytné, přiznané jinak nepřevzatým vojenským gážistům. Ani toto čestné oprávnění nemění podstatu národnostního práva československého. Ani ona nečiní z národa československého právní subjekt, stejně jako jej — anebo národnostní menšiny — jím nečiní na př. § 14, odst. 5 zákona na ochranu republiky (viz doleji).

Obsahují-li přece tyto předpisy něco více nežli ryze individuální ochranu, jsou tím, co jsme nahoře nazvali nepatrnými výjimkami. A nezapomeňme, že hlavní z nich, týkající se národa československého, buď nebyly provedeny nebo byly již zkonsumovány, takže nemají dnes praktického významu.

Přednostem jazyka československého odpovídá určité — v širší neb užší míře — garantované právní minimum pro jazyky menšinové. V tom ohledu rozeznává jazykové právo československé dvě teritoriální sféry: území oněch soudních okresů, v nichž občané jiného nežli československého jazyka

nečinili při posledním soupisu lidu ani 20% přítomných státních občanů. Území toto platí pro styk s orgány veřejné moci za jednojazyčně československé. Vznikne-li věc na území jednojazyčně československém, jedná se o ní tedy jenom v jazyku tomto, ať strany jsou jakékoliv jazykové příslušnosti. Tento uzavřený charakter jednojazyčného území není pro strany valně tíživý, protože zde není kompaktních jazykových menšin, nýbrž jen menšiny více méně diasporické, jejichž příslušníci jsou celým životem v prostředí téměř jednojazyčně československém vedeni k tomu, aby si státní jazyk osvojili. Kromě toho zde žijí vůbec jen zlomky národnostních menšin jazykových.

Ostatní území republiky lze nazvati „menšinovým“ v tom smyslu, že na něm mají jazyky národnostních menšin svá práva vedle jazyka československého.

Aby mohlo dojíti k užití menšinového jazyka, musí býti k „menšinovému území“ trojnásobný vztah: jednak se musí příslušnost orgánu státní moci, jenž se má v daném případě věcí obrátiti, prostírat i nad tímto územím, jednak projednávaná věc musí na tomto území míti svůj původ. Musí tu býti konečně i vztah osobní: strana musí býti příslušníkem téhož jazyka, pro který jest ono území kvalifikováno jako území menšinové.

Rozsah užívání menšinového jazyka jest dán za těchto předpokladů nárokem příslušníků menšin, aby jejich podání byla přijímána soudy a úřady republiky v jejich jazyku a vyřizována vedle státního i v jazyku jejich, po případě pouze v jazyku jejich. (Možnost posléze řečená je vybudována cestou nařizovací tak, že u soudů a úřadů, jichž působnost je omezena pouze na jediný okres soudní, ve kterém jsou alespoň dvě třetiny státních občanů příslušníky jazyka menšiny, a u instancí jim bezprostředně nadřizovaných, jest užívati při vyřizování vůči příslušníkům menšinového jazyka pouze tohoto jazyka.) I když

soudy, úřady a orgány republiky jednají z vlastního podnětu, nikoli na základě podání strany, mají užití také, či výhradně jazyka menšiny podle týchž zásad. Ústní jednání u takových úřadů a v takových věcech se děje s příslušníky jazyka menšin jen v jejich řeči. Na „menšinovém území“ (to jest v okresích s kvalifikovanou národní menšinou) jest použití při vyhláškách soudů, státních orgánů a úřadů a při jejich zevních označeních také jazyka národní menšiny.

Tato možnost uplatnění menšinových jazyků pozůstává ovšem pro projednání od nejnižší až do nejvyšší instance, tedy i u soudů a úřadů ústředních.

Z ostatních předpisů, které garantují jazykům menšin určitou ochranu, budtež uvedeny:

Jednací řády sněmoven Národního shromáždění připouštějí, aby členové, kteří jsou národnosti německé, ruské (maloruské), maďarské a polské konali své projevy v jazyku své národnosti, nechtějí-li použití jazyka československého, aby podávali návrhy, dotazy a interpelace ve své řeči a aby skládali slib ve svém jazyku. Širší možnosti pro užívání menšinových jazyků státními občany zavedly předpisy o jazykové praxi zemských a okresních zastupitelstev, obecní samosprávy místní atd. —

*

Lze tedy říci, že v oblasti styků státních občanů s orgány státní moci není uskutečněn princip rovnoprávnosti, nýbrž že tu jest dána jistá přednost jazyku československému. Přednost záleží jednak v tom, že na území jednojazyčně československém nemůže se zároveň vedle tohoto jazyka uplatnit jazyk jiný, jednak v tom, že na území kvalifikovaném jako „menšinovém“ (tedy na území okresů, kde menšiny tvoří aspoň 20% státních občanů) může užití jazyka menšinového jen jeho příslušník a ne

těž občan, který jest příslušníkem jazyka státního, kdežto příslušník menšiny má volbu, užití jazyka státního či svého menšinového. Rovněž v oblasti působení místní a odborné samosprávy jazyk československý požívá přednostního postavení.

Přednosti pro občany národnosti československé, které nejsou rázu jazykového, předpokládají také §§ 131 a 132 úst. list. Podle nich v městech a okresích, v nichž je usedlý „značný zlomek“ československých příslušníků jiného jazyka než českého, poskytne republika přiměřené možnosti zajišťující, aby dětem těchto československých příslušníků dostalo se vyučování v jejich vlastní řeči. A dále v těchto městech a okresích bude zabezpečen menšinám slušný podíl v požitku a použití částek, které mají býti vynaloženy na výchovu náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných. To znamená, že tato ochrana, poskytnutá jen občanům národnosti příslušnosti menšinové, předpokládá, že občanům národnosti československé bude veřejná moc tyto potřeby obstarávat samozřejmě a především. (To je ovšem hledisko ryze formální konstrukce právního řádu. Fakticky, co do skutečné školské a kulturní organizace nár. menšiny, zejména národnost německá, jsou — jak jsme viděli v kapitole II. — vybaveny v proporci stejně jako národ československý.)

V těchto předpisech ústavy bývá někdy spatřován příkaz ústavy, aby pro záležitosti, které v nich jsou vyjmenovány, byla organizována kulturně sociální národní autonomie menšin v Československu. Tak tomu však není. Jest pravda, že při provedení jich *mohlo by* se použití různých zařízení takové autonomie; ale předpisu lze učiniti zadost i prostým zachováním poměrného klíče při dotování těchto účelů z veřejných prostředků, aniž by k organizaci nár. autonomie došlo.

Uhrnem tedy lze říci, že přednosti občanů národnosti česko-

slovenské spočívají jednak v řadě předností v užívání jazyka československého v oblasti výkonu veřejné moci; jednak v tom, že veřejné vyučování se má díti v zásadě (z níž ovšem jsou široké výjimky) tímto jazykem; a že ústava pokládá za přirozené a samozřejmé, že veřejné prostředky, určené k účelům výchovným a humanitním, mají sloužiti (opět až na výjimky vyměřené velice široce a dalekosáhle) prospěchu tohoto národa (přednosti účinné). Dále spočívá přednost občanů čsl. národnosti v tom, že jisté právní důsledky byly spojeny s akty hrubé nevládnosti, spáchanými vůči tomuto národu resp. jeho příslušníkům bez vnější nutnosti, anebo že se vymáhá jistý respekt pro historii, city a vnější vztahy národa československého (přednosti čestné).

2. Ostatní národnostně právní předpisy spočívají na principu rovnosti národnostních práv občanů kmenové příslušnosti československé a menšinové. Tak ústavní listina zaručuje všem bez rozdílu rovnou ochranu proti násilnému odnárodňování (§ 134) a všem obyvatelům republiky zajišťuje ve stejných mezích jako jejím státním příslušníkům naprostou ochranu života a svobody (§ 106). Úchytky od této zásady jsou přípustny jen, pokud to dovoluje právo mezinárodní. Speciální rovnost československých státních občanů, tedy užší kategorie osob nežli jsou obyvatelé Československa, se vztahuje podle ústavní listiny (§ 128, 130) na požívání stejných práv občanských a politických, na přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem a k výkonu jakékoli živnosti nebo povolání, jakož i na volné užívání jakéhokoliv jazyka — v mezích všeobecných zákonů — ve stycích soukromých a obchodních, v tisku, v jakýchkoli publikacích, veřejných shromážděních a ve stycích náboženských; dále i na stejné právo zakládati, řídit a spravovati vlastním nákladem (tedy soukromě) podle všeobecných zákonů ústavu lidumilné, náboženské a sociální,

školy a jiné ústavy výchovné a užívati v nich svobodně svého jazyka.

Mezi ostatní vnitrostátní normy patří především trestní ochrana národnosti: Kdo veřejně popuzuje k násilnostem nebo k jiným nepřátelským činům proti jednotlivým skupinám obyvatelů pro jejich národnost, jazyk nebo rasu, trestá se za přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku. Kdo veřejně popuzuje k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatelů pro jejich národnost, jazyk nebo rasu, trestá se za přečin vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců. Kdo veřejně popuzuje k násilnostem nebo k jiným nepřátelským činům proti jednotlivci pro jeho národnost, jazyk nebo rasu, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců. Stejně se trestá, kdo hanobí veřejně surovým nebo hrubým způsobem národ nebo národní menšinu tak, že to může snížit vážnost republiky nebo ohrozit obecný mír v republice nebo její mezinárodní vztahy (§ 14 zákona na ochranu republiky, Sb. z. a n. 50/1923). Tato trestní ochrana chrání všechny národnosti stejně, a chrání nejen domácí občany, nýbrž i cizí příslušníky. Kromě toho jest předpisem trestu chráněna národnost proti útisku (§ 1 zákona proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních, Sb. z. a n. 309/1921).

Princip národnostní rovnosti pronikl též v civilní ochraně proti propuštění z práce, které nastalo následkem národnostní příslušnosti zaměstnancovy, a to v zákoně o závodních výborech (Sb. z. a n. 330/1921).

Důsledkem národnostní rovnoprávnosti jest též ochrana dítěte proti odnárodňování pomocí veřejného obecného školství. Tato ochrana — bez ohledu na to, o kterou národnost jde — byla zavedena na Moravě zemským zákonem (tak zvaný zákon Perkův 4/1906, oddíl II, § 20), který byl převzat do československého právního řádu a který stanoví, že do obecných

škol směji zpravidla býti přijímány toliko dítky, jež jsou vyučovací řeči znalé. Tento znak jazykové znalosti jest však, jak stálá judikatura nejvyššího správního soudu zastává, jen pomůckou pro určení národnosti dítěte.

3. Prvky národnostní rovnoprávnosti obsahují také fragmenty národnostní samosprávy, které jednak zůstaly v právu československém z předválečného zemského zákonodárství českého a moravského, jednak byly zavedeny nově zákonodárstvím předpřevratovým. Podle tohoto principu — jak jsme viděli v kapitole III. — se spravují v Čechách a na Moravě národní školství pomocí místních, okresních a zemských školních rad národnostně sekciovovaných (český zemský zákon 17/1873 a 46/1890 a moravský zemský zákon 4/1906). Tyto zákony byly republikánským zákonodárstvím změněny potud, že tak zvané menšinové školy — to jest školy zřízené pro národnostní menšiny v obvodu školní obce (menšinou v tomto smyslu mohou býti i občané čeští či slovenští ve školní obci německé nebo maďarské) — jsou vyňaty ze správy národnostně sekciovovaných školních rad a mají vlastní orgány. Viz zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích (Sb. z. a n. 189/1919) a zákon, jímž se upravuje správa školství (Sb. z. a n. 292/1920).

Dále pak, pro případ uskutečnění župního zřízení v Čechách a na Moravě, měly nastoupiti na místo zemských a okresních školních rad župní školní rady; tyto župní školní rady by nebyly bývaly rozděleny podle národnosti, ale národnosti župy by byly v těchto župních radách poměrně zastoupeny. Okresní školní rady byly sice již zrušeny, ale jejich působnost přešla podle vládního nařízení o zrušení okresních rad školních a zřízení okresních výborů školních (Sb. z. a n. 608/1890) na prozatímní okresní školní výbory, v nichž jest zavedeno zastoupení učitelstva i občanstva poměrně podle národnosti. Místní školní

rady pak byly reorganisovány vládním nařízením o místních radách školních a o místních výborech školních (pro školy menšinové) (Sb. z. a n. 605/1920) tak, že národnostní sekciování jest možné, ne však nutné a jest o něm rozhodnouti od případu k případu. Zde tedy šel vývoj právního řádu proti oněm prvkům národnostní samosprávy, které jsme převzali ze zemského zákonodárství bývalého Předlitavska. Ovšem, tyto úpravy mají vesměs ráz zatímní; a to tím spíše, že župní zřízení politické správy bylo nyní nahrazeno zřízením zemským, jehož reorganisačním zásadám nebyla školní správa dosud přizpůsobena.

Podobně bylo zachováno v Čechách i na Moravě národnostně oddělené spravování některých věcí z oboru zemědělské správy, zavedené zemskými zákony, o nichž byla řeč rovněž v kap. III. (český zemský zákon 20/1891 a moravský zemský zákon 40/1897). Na území celé republiky jest spravována podle zásady národnostní samosprávy agenda veřejných knihoven obecních (podle zákona čís. 430/1919 a vládního nařízení čís. 607/1919). Politickým obcím jest tu uloženo zakládati veřejné knihovny s četbou vzdělávací i zábavnou, ale pro jejich řízení a správu je zříditi zvláštní knihovní radu. V politických obcích s národnostními menšinami (tím rozuměje menšinu v obci, tedy na příklad i menšinu československou v obci německé nebo maďarské) se má zříditi též pro menšinu zvláštní knihovna nebo zvláštní oddělení knihovny všeobecné, jestliže tato menšina vykazuje aspoň 400 osob podle posledního sčítání lidu, po případě, když je v této obci veřejná menšinová škola. Náklad na knihovnu má býti úměrný poměru mezi národnostmi v obci.

Budiž konstatováno, že ani v oněch zůstatcích zákonodárství předpřevratového, ani v nových normách republikánských nelze spatřovati realizování nějakých národnostních kolektivit.

Národnostní autonomie v tom smyslu to není; jest to spíše jen odborná národnostně oddělená správa určitých záležitostí. Tak jako na př. místní samospráva obcí s německým obyvatelstvem také netvoří z těchto obcí nějaká specifická národnostní kolektiva.

4. Posléze ovšem nelze dosti dobře zdůrazniti význam rovnosti v užívání práv politických (aktivního i pasivního práva volebního atd.) pro platformu národnostní politiky v našem státě. Co náš právní řád znamená v tom směru, na př. pro národnost německou, o tom jsme se už zmínili v kapitole II.

V.

NĚMECKÁ KRITIKA ČESKOSLOVENSKÉHO NÁRODNOSTNÍHO ŘÁDU. - MYŠLENKA NÁRODNOSTNÍ SAMOSPRÁVY V JEHO DALŠÍM ROZVOJI.

Stanovisko německé politiky k československé národnostní platformě lze časově rozdělití ve tři etapy.

První byla etapa, kdy boj směřoval vůbec proti státu, proti jeho historickým hranicím, zahrnujícím v sebe i okresy převahou nebo zcela německé, jež byly po tisíciletí součástí sudetských zemí. *Druhá* etapa znamenala, že německá politika se postavila sice na půdu nového státu, ale odmítala jeho ústavní řád. *Třetí* etapa pak je ve znamení boje o provedení určitých národnostních postulátů v rámci platné ústavy. Chceme-li posouditi, jak se jeví pod touto perspektivou návrhy, které minulého roku podala sudetoněmecká strana K. Henleina na úpravu národnostních poměrů v republice, jest důležité zpřítomniti si v hlavních rysech onen dřívější průběh německé kritiky československé platformy národně politické.

Etapa *první* sahá časově od okamžiku rozpadu monarchie a vzniku nového státu, tedy od podzimu 1918 až asi do září roku 1919. Její zvláště charakteristický rys jest, že tu politický svět sudetských Němců postupuje jednotně od nejkrajnější pravice k nejkrajnější levici.

Prvý počátek poválečného programu sudetsko-německé politiky dlužno spatřovati v účasti členů rakousko-německé sociálně demokratické strany z českých zemí na resoluci této strany ze dne 4. října r. 1918. Resoluce tato — ačkoliv předcházela ještě manifest císaře Karla — nevylučovala možnosti, aby se otázka rakouských Němců postavila jako otázka mezinárodní a aby jí byl dán program jednoty všeho předlitavského Němectva pro každou příští akci. Resoluce uznala sice právo slovanských národů v monarchii, aby utvořily vlastní státy národní, avšak toliko na území, jež tito národové obývají ve většině. Zároveň pak vyslovila požadavek, aby veškerá německá území Rakouska byla spojena v jediný německo-rakouský stát, jenž by své vztahy k ostatním rakouským národnostem a k německé říši upravil podle vlastních potřeb. Resoluce připouští jako možnost budoucího řešení, že by dobrovolnou dohodou zástupců českého, jihoslovanského a německého národa bylo Rakousko přeměněno ve federaci svobodných národních svazků. Pro případ, že by slovanské národy odmítly tuto možnost, vyslovila se resoluce pro řešení mezinárodní, avšak ohradila se proti tomu, aby státoprávní postavení německého národa v Rakousku anebo jednotlivých jeho částí bylo upraveno „na úkor zásady neomezeného sebeurčovacího práva“. Po několika dnech připojili se k zásadám resoluce také zástupci německých stran měšťanských a tím se tento program stal jakýmsi jádrem onoho národnostního programu, se kterým rakouské Němectvo — a v souhlase s ním i němečtí politikové z českých zemí — vstupovalo do nejisté doby převratu.

Na výzvu manifestu císaře Karla ze 16. října 1918, který doporučil utvoření národních rad z říšských poslanců každé jednotlivé národnosti, ustavili němečtí říšští poslanci takovouto národní radu, která pak ve své schůzi dne 21. října 1918 při-

jala program, jenž je dalším rozvinutím programu shora citované resoluce. Toto usnesení znovu zdůrazňuje, že německý lid předlitavský utvořuje německo-rakouský stát ze všech území Předlitavska, osídlených německým živlem; výslovně zdůrazňuje, že dlužno tento požadavek vztáhnout také na příslušné oblasti sudetských zemí. Svě vztahy k ostatním národům upraví prý tento stát svobodnými dohodami. Usnesení domáhá se zastoupení prozatímního Národního shromáždění při mírových jednáních.

Jak již řečeno, zúčastnili se obou těchto aktů, resoluce ze dne 4. října a usnesení prozatímního Národního shromáždění ze dne 21. října, také němečtí politikové ze sudetských zemí. Když pak dne 28. října byl proveden převrat v Praze, pokládali tito politikové za žádoucí, zahájit v rámci celkové německo-rakouské akce svoji vlastní akci díleč. Dne 29. října 1918 němečtí poslanci z Čech ustavili se v prozatímní česko-německé zemské shromáždění; to uznalo za svoji nejvyšší instanci německo-rakouské Národní shromáždění ze dne 21. října a prohlásilo „Deutschböhmen“ za provincii Rakouska, vybavenou stejnými právy a povinnostmi jako ostatní země tohoto státu. Zemské shromáždění si zároveň zvolilo zemského hejtmana a jeho zástupce a zmocnilo je, aby v dohodě s výkonným výborem německého Rakouska převzali veřejnou správu na „území česko-německém“. Ohledně prozatímní správy obcí zřejmě smíšených měla býti podle tohoto programu sjednána dohoda se zástupci národa českého.

Dne 30. října ustavilo se obdobné prozatímní zemské shromáždění „Sudetenlandu“, kterážto provincie byla německými politiky prohlášena pro severní Moravu a Slezsko. S ohledem na specifické poměry moravské žádala resoluce tohoto prozatímního zemského shromáždění, aby byly trvale zachovány k území „Sudetenlandu“ hospodářské a kulturní svazky

i oněch jazykových ostrovů, měst a obcí Moravy a Slezska, ve kterých má německý živel převahu.

Později ještě ustavilo se zvláštní revoluční krajské zastupitelství pro německou jižní Moravu a pro šumavskou župu, z nichž první prohlásilo svoji zemskou příslušnost k Dolním Rakousům, druhé k Rakousům Horním. Když pak posléz dne 11. listopadu císař Karel podal svoji resignaci, vydalo německo-rakouské prozatímní Národní shromáždění zákon ze dne 12. listopadu 1918, ve kterém se německé Rakousko — i se svými sudetskými částmi — prohlásilo za součást německé republiky.

Zajímavostí tohoto usnesení německo-rakouského Národního shromáždění jest, že položilo další požadavek, aby průmyslová oblast severovýchodní Moravy a východního Slezska byla zneutralisována v jednotném hospodářském území, na jehož správě by společně participovaly Německé Rakousko, československý a polský stát stejnou měrou.

Takto rozvinutý program stal se pak, pokud jde o úpravu hranic proti československému státu, také programem německo-rakouské mírové delegace. Ve jménu tohoto programu žádala rakouská delegace mírovou konferenci, aby německým živlem osídlená území v sudetských zemích byla vyklizena československým vojskem a československými úřady, kterýmžto požadavek byl spojeneckými vládami zamítnut. Proti mírové osnově, předložené spojeneckými vládami Německému Rakousku dne 7. května, vypracovala německo-rakouská mírová delegace, mající zvláštní komisi pro otázku sudetských Němců, notu ze dne 15. června o „Deutschböhmen“, „Sudetlandu“ a o neutralisaci ostravské pánve. A když se toto memorandum nepotkalo s úspěchem, německo-rakouská delegace ve svých protinávrzích k mírovým podmínkám žádala, aby mezinárodní smlouvou — formálně obdobnou nynější

smlouvě o ochraně menšin — byla zavázána československá vláda zříditi alespoň uvnitř státu kantonální systém podle národností, tedy jakousi teritoriální autonomii. Ale ani tento podnět nepotkal se s úspěchem.

Když ztroskotaly veškery pokusy o odtržení území Němci obývaných od československého státu a když rakouská mírová delegace podepsala dne 10. září 1919 St. Germainský mír, bylo nutno likvidovati celou zahraniční emigrantskou akci. To se stalo dne 24. září 1919 usnesením kabinetní rady Německého Rakouska, jímž zemské vlády pro Deutschböhmen a Sudetenland, krajské hejtmanství pro německou jižní Moravu a všechny úřady a orgány, zřízené německo-rakouskou republikou pro území nynějšího Československého státu, byly zrušeny a území tato i právně převedena na Československou republiku.

Program emigrantské akce sudetsko-německých politiků tím byl rovněž zlikvidován a otázka sudetského Německva stala se zcela vnitrostátní otázkou Československého státu. Tím se také skončila první fáze německého odporu proti československé národně politické platformě: odporu, směřujícího revolučně a zevně proti státu přímo.

Etapa *druhá* sahá od podzimu r. 1919 až asi do r. 1925. Přesnou hranici tu nelze vymezit, protože přeměna orientace německé politiky byla pozvolná a různé skupiny ji prodělávaly v různé době. Definitivně ukončena byla tato etapa v roce 1926, kdy podstatná část německé politické reprezentace se rozhodla vstoupiti do vlády za nezměněných ústavních poměrů a tím mlčky uznala nejen stát, nýbrž i platnou ústavu. Jen v první době této druhé etapy má německá politika ráz protiústavního boje. Poté záhy umdlévá její bojovnost a co zbývá, jest spíše protiústavní vzdor.

Když neúspěch akce o mezinárodní řešení otázky sudet-

ských Němců byl již zjevný, domácí politikové nevyčkali formální likvidace emigrantské politiky, nýbrž ještě před ní zahájili akci, směřující k postavení nového programu pro politiku Němců v československém státě, politiku vnitrostátní. Důležitým znakem těchto snah jest, že německá sociální demokracie při nich postupovala již vlastními cestami, odděleně od německých stran měštanských.

Politikové německých měštanských stran zahájili již v červnu roku 1919 přípravy k založení t. zv. pracovního bloku, který by dosáhl jednotného politického postupu všech německých stran kromě sociálních demokratů ve všech záležitostech, týkajících se sebeurčovacího práva německého v tomto státě, jakož i všech národně politických denních otázek, a který by vypracoval společný program všech těchto stran pro postavení německého národa v Československé republice. Organizace tohoto pracovního bloku měla zachovávat jakousi spojitost s revoluční akcí německou z října 1918 a to potud, že měly být utvořeny zvláštní oblasti teritoriální pro „Deutschböhmen“, „Sudetenland“, „Südmähren“ a „Südböhmen“, jenom že všechny tyto odbočky pracovního bloku měly být podřízeny federativně ústřednímu výboru v Praze. Osnovu politického programu pro tento pracovní blok zhotovil profesor dr. Spiegel a jak její motivace, tak i jednotlivé programové články jsou pro ducha, který ovládal v té době německé politické kruhy, velmi příznačné. Není na př. nezajímavé, že v důvodové části tohoto programu autor musil se ohrazovati proti domněnce, která — jak sám praví — v širokých německých kruzích jest rozšířena, že česko-německý problém jest přičleněním sudetských Němců k československému státu zcela vyřízen. Z této zmínky jest patrné, že tehdy vedení německé politiky nebylo si svým veřejným míněním jisto; měloť živé obavy, že jeho úsilí, aby národní otázka byla postavena do popředí všech po-

litických snah čsl.-německého lidu, nenalezne v německé veřejnosti dosti porozumění.

Vlastní programová část zmíněné osnovy pak začíná tím, že se odmítá jakákoliv koncepce, podle níž by národnostní otázka byla otázkou zrovnoprávnění menšinových příslušníků tohoto státu jako jednotlivců. Programem tohoto hnutí má být vydobytí kolektivní rovnoprávnosti pro německý národ jako celek. V om směru program pokládá za nerovnoprávnost již to, že nový stát byl nazván československým a navrhuje změnu názvu na příklad na „Velké Čechy“ (Großböhmen). Ve shodě s tím bylo by prý nutno změnit také veškeré státní emblemy. Pokud jde o vnitřní úpravu státu, program vyžaduje autonomii Němců ve státě na jedné straně a na druhé straně plnou jejich rovnoprávnost ve správě záležitostí celostátních. Autonomií rozumí se podle programu autonomie teritoriální, rozhraničení.

Národní shromáždění bylo by podle programu třeba nahraditi jednotným parlamentem, v jehož rámci by jeho němečtí členové tvořili zvláštní kurii. Kurie by byla utvořena na základě personálním, to znamená, že by jejími členy nebyli zástupci českých minorit z autonomního území německého, ale naopak že by se jí účastnili i němečtí poslanci z území neněmeckého. Ostatní poslanci by tvořili české anebo neněmecké oddělení sněmu, jehož případné další ozdělávání (na příklad s ohledem na Slováky a Maďary) netýká se již zájmů německých. V otázkách národního významu by se mohl říšský parlament usnášeti pouze za souhlasu většiny i německé kurie. Národní charakter nějaké otázky by byl přiznán, jakmile by se pro to prohlásily nejméně tři čtvrtiny německých poslanců. Sněmovní výbory musily by být voleny podle národnostního klíče. Volba presidenta republiky dala by se tak, že by každá kurie volila odděleně a zvolen by byl občan, který by v každé

kurii dosáhl absolutní většiny. Kdyby tento způsob volby zůstal bez úspěchu, přistoupilo by se teprve k plnému shromáždění všech členů říšského sněmu a k volbě by došlo čtyřpětinovou většinou všech poslanců. Kdyby ani tento způsob nevedl k cíli, nastoupilo by na místo presidenta republiky tříčlenné kolegium, volené z plenu do té doby, dokud by řádná volba presidenta nebyla provedena.

Podobným způsobem volila by se také vláda ze středu parlamentu a to podle národnostního klíče, při čemž prý by se musilo přihlížeti k tomu, aby se Češi a Němci ve vedení jednotlivých resortů pokud možná střídali. Zároveň by v každém ministerstvu byl zřízen státní sekretář opačné národnosti, než je ta, k níž patří ministr. Členové vlády byli by odpovědni nejenom sněmovnímu plenu, nýbrž také své národnostní kurii. Národnostní klíč bylo by nutno dodržovati, pokud jde o úřednictvo ministerstev a podřízených úřadů.

Pro teritoriální autonomii by bylo podkladem souvislé území německé jednak v Čechách, jednak na Moravě spolu se Slezskem a jednak na Slovensku. Všecka tato území dohromady by pro jisté záležitosti tvořila zvláštní autonomní jednotku („Großdeutschböhmen“). Každá země pak by měla svůj vlastní zemský sněm, jenž by měl zákonodárnou a kontrolní moc nad vlastní správou. Poměr mezi říšským a zemským zákonodárstvím byl by ten, že zákonodárství říšské by se omezovalo pouze na záležitosti integrity státu, jež by za takové byly uznány oběma národnostmi, záležitosti zemské obrany a zahraniční správy, soukromého, trestního a procesního zákonodárství. Záležitosti zemského zákonodárství byly by spravovány zemskou vládou a zemskými správními úřady, jež by prováděly pokud možná také říšské zákony, takže společná celofíšská správa by byla omezena na centrální vedení.

Jenom jako doplněk této autonomie teritoriální by k ní byla

příčleněna národnostní autonomie personální, kterou autor programu rozumí to, že by také centrální úřady a soudy byly sekcionovány podle národností a že by těmto sekcím byly přidělovány jednotlivé kauzy podle své národní povahy.

Státní rozpočet musel by býti rozdělen na společný, na německý a na český (resp. na „neněmecký“). Ozbrojená moc musila by býti rovněž rozdělena na formace podle národnosti a každá formace musila by býti umístěna na svém národním teritoriu. S vypovězením války a uzavřením míru by musil souhlasiti říšský sněm podle kurií. Říšské zákony by bylo třeba vyhlášovati v obou jazycích a oba texty by platily za autentické.

K ochraně zásad tohoto národního vyrovnání by podle programu měl býti zřízen zvláštní národnostní soudní dvůr, k němuž by německá národnost v Československu mohla vznášet jako strana svoje stížnosti, dávajíc se zastupovati zvláštní „národní prokuraturou“. —

Německá sociální demokracie na svém sjezdu dne 1. září 1919 přijala vlastní program národnostní, který — třebaš ne tak detailní — přec jen v jednotlivých svých člancích svým nacionálním radikalismem nezadal programu občanskému. Sociálně demokratický program vyžadoval:

Přerušeni aliance s „dohodovým imperialismem“. Veškeré spolky a vojenské konvence musí býti zrušeny a nesmí dojíti k novým. Ke všem státům světa je nutno zachovati stejně přátelský vztah.

Nynější vojsko musí býti nahrazeno demokratickou milicí, rozdělenou na teritoriální prapory, jejichž obvody nutno ohraňiti národnostně. Každý člen milice má u sebe doma svou zbraň a municí.

Národní území má býti rozděleno na národnostní obvody, které se samy spravují svobodně zvolenými korporacemi.

Každý kraj a okres volí si sám své náčelníky a soudce a určuje svůj jazyk úřední, soudní a vyučovací. V krajích, okresích a obcích silně národnostně smíšených budou tyto korporace národnostně sekcionovány.

Všechny kraje a okresy stejné národnosti, jakož i sekce téže národnosti ve smíšených krajích a okresích tvoří dohromady celostátní národní korporaci, která jest representována národní radou, zvolenou přímo z dotyčného národa. Tato národní rada volí ze sebe národní vládu a oběma přísluší zákonodárství, resp. správa v záležitostech školských, kulturních, v záležitostech správy sociálních podniků, vyvlastnění velkostatkářské půdy na dotyčném jazykovém území.

Národní shromáždění celostátní a celostátní vláda jím do-sazená mají být příslušny jen pro záležitosti, které podle své povahy nepatří národním radám a vládám. —

Taková byla programová příprava německé politiky pro vstup na půdu parlamentní. Zdá se vskutku, že těmito návrhy německý politický tábor se sám diskvalifikoval pro účast na ústavodárné práci. Není tudíž divu, že československá politika přestala na tuto účast počítati a ústavu vypracovala sama. Do jaké míry se jí podařilo povznést se nad úzkoprsé nacionální stanovisko, to lze seznati z toho, co zde bylo řečeno v kapitole IV. Budiž jen podotčeno, že se o této stránce ústavního díla vyjádřil poslanec sudetoněmecké strany Dr. Peters v r. 1935 se značným uznáním.*)

Německá politika fakticky sice na půdu nové ústavy vstoupila, když se její strany zúčastnily prvních všeobecných parla-

*) Odsuzuje totiž v článku „Nationalstaat und Verfassung“ (Volk u. Führung 1/5) politiku Lodgmanovu z roku 1920, praví, že německá politika neměla ústavu jako celek odmítat, že se měla postavit k ní pozitivně, poněvadž ústava vůbec nezavádí pojmu státu nacionálního a národ československý — s výjimkou předmluvy, která však podle Peterse nemá konstitutivního významu, a dále jazykového zákona — ve svém vztahu k národům ostatním spočívá na principu rovnoprávnosti.

mentních voleb, už v květnu 1920. Ale při svém vstupu ohradila se proti ústavě prohlášeními, jež byla spíše protestem nežli reformním programem a tato prohlášení jsou zároveň dokladem toho, jak nejednota linie německé politiky v té době pokračovala. Německé strany občanské podaly ohrazení, v němž se pravilo:

„Němci v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku nikdy neměli vůle spojití se s Čechy a s nimi uzavřítí svazek k vytvoření Československé republiky. Československá republika jest tedy výsledkem jednostranné české vůle, obsadila německá území proti všemu právu násilím zbraní. Veškeré československé zákonodárství i s oktrojovanou ústavou znamená zřejmé porušení menšinové smlouvy ochranné. Proto prohlašujeme slavnostně, že žádný z těchto zákonů jako pro sebe závazný neuznáváme. Pro nás Němce, kteříž jsme neměli vůbec účasti na jakémkoli jednání o zřízení tohoto státu, jsou jeho státní i vládní formy, jeho poměr k nám a k národnostem mezi sebou, jeho základní státní práva a svobody jeho obyvatelů jakož i jeho stanovisko k ostatním státům Evropy problémy dosud nerozřešené a proto žádáme, aby byly řešeny jedině a výhradně s hlediska pravé demokracie a nerušené národní svobody. Prohlašujeme slavnostně, že nikdy neustaneme domáhati se sebeurčení našeho národa a že je pokládati budeme za nejvyšší zásadu všech našich akcí a našeho poměru k tomuto státu.“

Němečtí národní socialisté podali prohlášení zvláštní, v němž bylo řečeno: „Jen svobodnou vůlí národů jest možno semknutí států, které poskytuje bezpečnou základnu pro sociální znovuzřízení a výměnu všech kulturních vymožeností. Pro toto přesvědčení chceme také na půdě československého státu a jeho prvním voleném zastoupení národů vždy svůj hlas pozvednouti a pro svéprávi a pro vlastní život svého národa

veškeré své síly nasaditi, až dostane se mu téhož práva jako národům ostatním: práva volného sebeurčení. Naše spolupráce při zákonodárství tohoto státu nemá býti nijak zkrácena tímto naším právním stanoviskem. Blaho našeho národa a vy-
možení jeho svobody budiž naším nejvyšším zákonem.“

Němečtí sociální demokraté pak ve svém ohrazení prohlásili: „V okamžiku, ve kterém vstupujeme do parlamentu Československé republiky, abychom i na této půdě vedli boj pro dělnictvo za demokracii sociální a socialismus, prohlašujeme my, němečtí sociální demokraté, slavnostně, že na požadavku sebeurčení národů houževnatě a neústupně trváme a že jsme odhodláni také na půdě tohoto národnostního státu vésti svůj velký dějinný boj. Zrušení každé národnostní cizovlády a odstranění byrokratického vládního systému, tudíž ustavení národů v samosprávné korporace s právem vlastního řízení národních záležitostí, národnostně ohraničené, demokratické správní organizace za účelem místní správy školství, vzdělávacích, výchovných a kulturních ústavů, jakož i všech humanitních zařízení každé národnosti — to jest bezprostřední cíl našeho boje.“

Nespadá do rámce této práce, líčiti vývoj politických událostí na půdě československého parlamentarismu, organizační poměry v zastoupení německého národa a postupnou změnu jeho orientace. Zde jsme chtěli jen zaznamenati významnější příspěvky ke kritice a revisi ústavních základů národnostního uspořádání, a tu musíme konstatovati, že — třebaže nespokojenosti a protestů bylo mnoho — nějakého závažně a určitě formulovaného návrhu se strany německé politiky na změnu ústavy již nebylo.

A tak tedy se dostáváme až do etapy *třetí*, kdy sudetské Německo již akceptovalo ústavní platformu s jejími národně politickými zásadami jako hotovou věc, a své snahy rozvíjí

již v jejím rámci. A v této době právě přichází se u německé strany i s návrhy takové národnostní autonomie, která by ústavě neodporovala. Tu jde především o návrh, který přednesl Dr. Spina v r. 1925 ve své řeči dne 2. října 1925 v posl. sněmovně a v němž se pravilo:

„Německá menšina Československé republiky a všechny ostatní menšiny nechtě spravují všechno své školství ve všech stolicích v rámci všeobecného státního řádu vyučovacího činiteli, jež samy zvolí, kdyby to však nebylo z ústavních důvodů možné, činiteli, které určí stát, ale jen jsou-li příslušníky dotčeného národa. „Správou“ rozuměti dlužno rozhodování o všech záležitostech toho kterého menšinového školství a osob při něm působících, ale i právo zřizovati a zrušovati ústavy vyučovací. Dohled na školství některé menšiny, ať veřejné nebo soukromé, vykonává se výhradně školskými úřady stejného jazyka, v obci, okresu, zemi. To týká se i domácího vyučování. Obvody školní budtež tak určeny, že se jako příslušná škola ustanovuje pro děti národnostní menšiny zásadně vždy nejbližší škola stejného jazyka. V nejvyšším školském úřadě budiž pro každou národnost ke správě jejího veškerého školství utvořeno zvláštní oddělení, k němuž budou přikázáni jako úředníci příslušníci té které národnosti. Toto oddělení nechtě tvoří nejvyšší stolicí pro všechny školské a osvětové záležitosti menšiny, o niž jde. Rozpočty pro obor výchovný budtež v Československé republice vykazovány odděleně podle národností. Podíl připadající na menšinu nechtě se shoduje s podílem, jaký činí menšina v úhrnu státního obyvatelstva nebo v příslušné územní korporaci, vyjádřený v procentech.“

Na podzim téhož roku pak němečtí sociální demokraté podali obširný návrh, ve kterém se žádalo na vládu, aby vypracovala osnovu zákona o školské národnostní autonomii. Pro osnovu pak byla v návrhu stanovena řada zásad, zejména:

„Jednotlivé národy v Československé republice ustaví se jako sbory způsobilé k právům. Podkladem pro členství v některém národě jest národní katastr. Každý státní občan musí se dáti zapsati podle svobodné vůle do katastru některého národa. Na základě národního katastru ustaví se příslušníci každého národa v samosprávné školní obce a nadřízené samosprávné sbory (okresy, země nebo župy), jichž účelem jest obstarávati školské a osvětové záležitosti každého národa. Obor působnosti školních úřadů v zákoně uvedených jest všeobecně, pokud jde o školství národa, pro něž byl tento úřad zřízen, tž, jak jest stanoven nyní platnými školskými zákony. Říšská školní rada převezme obor působnosti ministerstva školství a národní osvěty, pokud se týká národa, pro něž je příslušná. Jí jsou podrobeny také vysoké školy tohoto národa. Státní dozor nad školami vykonává i nadále ministerstvo. Místní okresní a zemské (župní) školní rady se skládají: a) ze dvou třetin ze zástupců obyvatelstva, kteří jsou voleni ze samosprávných školních obcí a nadřízených samosprávných sborů. b) Z jedné třetiny ze zástupců učitelstva, které volí všichni učitelé škol, podrobených správě příslušné školní rady. c) Do každého tohoto školního úřadu budiž povolán s hlasovacím právem jeden lékař téže národnosti.“

Dr. Ernst Rychnowsky (Pr. Tagblatt 24. dubna 1930, čl. „Schulautonomie“) přinesl rovněž zajímavý příspěvek pro řešení národnostní samosprávy. Navrhoval, aby popřevratová omezení působnosti německé sekce zemské školní rady v Čechách (že totiž *via facti* se německý vicepresident již nejmenoval, že presidentem i německé sekce zůstával president ústředí, který také byl pověřen přímým prováděním řady školských záležitostí, patřících odborům) byla odbourána; aby německé sekci byla opět přinavracena její kompetence, a aby širším zastoupením občanského elementu byl získán pro

ni zájem veřejnosti. Dále žádal, aby okresní školní výbory byly sekcionovány v samostatné výbory podle národností, při čemž by dohledací právo nadřízené instance zůstalo zachováno. Táž zásada by měla platit pro místní rady školní, konečně pro třetí instanci R. žádal vlastní oddělení pro školství jedné každé menšiny; ohl. organizace jeho odvolává se na návrh Spinův. Také pro tato oddělení žádá, aby národnost referentů vždy odpovídala národnosti školství, jež jim podléhá.

O školskou samosprávu, ovšem dalekosáhlejší, se jedná také v návrhu *německých středoškolských profesorů*, který vypracoval jejich spolek na počátku letošního roku. Žádá se v něm národnostní rozdělení všech stupňů školské správy, oddělené od správy politické: tedy místních, okresních, zemských školních úřadů a ústředního místa školské správy. Jednací řečí národnostních školských úřadů by byl jazyk dotyčné národnosti; rozpočty obecní, okresní, zemské a státní, pokud v nich jde o položky k účelům školským, by byly rovněž národnostně rozděleny. Školní rady by byly ze $\frac{2}{3}$ voleny příslušnými (obecními, okresními resp. zemskými) zastupitelstvy, která se k tomu účelu rozejdou v národnostní skupiny. Aktivní i pasivní volební právo by měly jen osoby zanesené do přísl. národnostního katastru. Katastry by však zahrnuly všechny občany státní. Zástupci učitelstva by byli voleni učiteli přísl. okrsku, zanesenými do dotyčného nár. katastru. Pro správu byly by zřízeny v okresu a zemi samostatné školské úřady, rovněž národnostně rozdělené, a obsazované rovněž jen úředníky téže národnosti, zjištěné katastrálně. Tyto úřady by spravovaly školní fondy (okresní, zemské, národnostně dělené), do nichž by vplývaly prostředky podle veřejných rozpočtů věnované té které národnosti. Ministerstvo školství by bylo rozděleno též v národnostní sekce, a v čele každé sekce by stál státní

tajemník, jemuž by příslušelo právo veta pro záležitosti jeho odboru. Vetuje-li nějaké opatření, přešlo by rozhodování o něm na vládu. —

Jinak se vyskytla v německé veřejnosti ještě řada námětů, které však pro jejich příliš ideologický ráz nelze pokládati za praktický příspěvek k řešení otázky národnostní samosprávy. V této souvislosti budíž vzpomenuť knihy Dr. *Waltera Simona*, „Sudetendeutsche Selbstverwaltung“, práce to zasažené hluboce vlivem universalismu a stavovských ideí, jež byly v obzvláštní oblibě v době, kdy kniha vyšla (1933). Autor se zde domáhá rovnoprávnosti všech oněch „Gemeinschaften“, jichž vidí v konstrukci společnosti šestero: národy, hospodářství, stát, pospolitost vědy, umění a náboženství. Tyto kategorie — jichž výběr se kritikovi knihy zdá jistě zcela libovolný — staví do jedné řady. Rovnoprávnost jejich chtěl by míti zaručenu jen ústavní reformou, která by vytvořila ústavu pospolitostní (Gemeinschaftsverfassung). Návrh takové ústavy formuluje pak takto: V čele státu by stála rada pospolitostí, ustavená ze zástupců každé z řečených šesti kolektivit. Tyto zástupce by dotyčná Gemeinschaft volila, pokud možná, na doživotí. Ve státě s národnostními minoritami, jako je naše republika, by se všechny pospolitosti uvnitř ještě národnostně sekcionovaly, takže by státní organizace byla federalisována dle stavů, a ty zase uvnitř sebe autonomisovány národnostně. Základem této národnostní autonomisace stavů by byly národnostní katastry a normativně vybudovaný „Siedlungsraum“ — národní teritorium. Pro naše Němce by z toho vyplývala teritoriální oblast všech okresů, v nichž tvoří majoritu, jako územní podklad pro národnostní samosprávu uvnitř všech šesti stavů; a kromě toho uznání německé menšiny za veřejnoprávní korporaci, jejímž orgánem by byl Sudetendeutscher Gemeinschaftsrat, složený z 18—24 členů jmeno-

vaných prezidentem republiky jako zástupci „der sechs sudetendeutschen echten Gemeinschaften“. Byl by to vrcholný orgán německé menšiny, a jeho usnesení by bylo závazné pro německé sekce uvnitř všech šesti odborných pospolitostí. — O složitost není tedy v tomto návrhu nouze; a jest zapotřebí příliš veliké fantasie, abychom si představili, jak by toto vyumělkované ústrojí obsluhovalo skutečný život — a o to přece má jíti v prvé řadě! —

Nehledíme-li posléze k různým námětům a proklamacím tak nekonkrétním a pro svůj maximalism tak nepraktickým, jako bylo na př. svolání sjezdu německé strany národně socialistické ve Frývaldově dne 18. října 1930 (svolání směřovalo k autonomii teritoriální a žádal se v něm sudetoněmecký zemský sněm, zemský prezident, vlastní sudetoněmecké hlavní město a vlastní území), nepřinesl již ostatní politický vývoj z řad zdejších německých spoluobčanů významných reformních návrhů. Jejich požadavky byly buď ryze exekutivní (personální, dodávkové, zřizování škol a ústavů, nové nařízení jazykové atd.), buď zase heslovitě nekonkrétní („stát národnostní na místo státu národního“; „rovnoprávnost“; „národní samospráva“ atd.).

Tak tomu bylo ještě i když se utvořila v r. 1933 fronta sudetoněmecká, když se tato strana při volbách v r. 1935 pustila do agitace, a když po svém volebním úspěchu vstoupila do Národního shromáždění. Ještě tehdy bylo možno v jejích projevech čísti jen všeobecná hesla; ještě ve svém povolebním svolání předseda strany požadoval jen, aby se „v novém parlamentě demokratické zásady uplatňovaly vždy tak, aby celá sněmovna — bez ohledu na to, zda ta která strana jest v opozici či ve vládě, byla přibrána k spolupráci a spolurozhodování“; a v dopisu prezidentu republiky p. Henlein pravil, že pokládá volební výsledek za „úkol, o jehož

řešení — přes všechna podezřívání odpůrců — bude se snažiti jenom na půdě ústavy našeho státu“. Teprve na jaře r. 1937 poté, když německé aktivistické strany sjednaly s vládou dohodu z 18. února o naplnění dané národně politické plat-formy novým obsahem, přišla strana sudetoněmecká se šesti návrhy v posl. sněmovně Nár. shromáždění. Jejich obsah a kritiku nám podají další kapitoly (VI.—X.). Zde budiž jen krátce a předem řečeno, že autoři návrhů — tvrdíce o nich, že se pohybují v rámci ústavy — snaží se setrvati se svou iniciativou v mezích oné etapy, kterou jsme označili ve vývoji sudetoněmecké národně politické orientace za etapu třetí. Zda se jim to opravdu podařilo, na to odpovídáme v kapitole VIII.

*

Budiž doplňkem ještě podotknuto, že ani na českosloven-ských odpovědných místech myšlenka samosprávy nena-rážela na zásadní odpor. President *Masaryk* v Nové Evropě (vyd. 1920, str. 95) pravil, že poctivě provedená národní samospráva je vhodným opatřením pro národnostní mino-rity. Ve svém novoročním poselství v r. 1922 pravil ovšem, že o teritoriální národnostní autonomii se nemůže a nebude jednat, to že nepřipustí ani nevhodná konfigurace menšin. Ale podle toho, co pravil v listopadu 1926 v interviewu s redakto-rem křesťansko-sociální „Deutsche Presse“, nutno mít za to, že jako vhodné *správní* opatření, k němuž by nás přivedly zkušenosti praktického života, národnostní samosprávu při-pouští. Pravil, že nepokládá autonomisační snahy za protiklad státu. Že také dovede rozeznávat mezi státem a národem — zejména na poli kulturním že může každý vzdělaný a sebe-vědomý národ mít možnost pracovat sám o svém zdokonalení.

President dr. *Beneš* je pro každou rozumnou decentralisaci; je pro regionalism, který může posloužit i národnostním po-

třebám; ale je proti jeho provádění pod *výhradně* národnostním zorným úhlem, je proti jednostranné doktríně. (Liberec 1936).

V r. 1925, když posl. sněmovna přistupovala k debatě o roz-počtu pro příští rok, generální zpravodaj rozpočtový, posl. dr. *Srdínko*, připustil výslovně, že o otázce školské národnostní samosprávy lze diskutovati. Rovněž dr. *Hodža* jako ministr škol-ství vyslovil se několikrát pro zásadu školské samosprávy.

Z autoritativních míst nejvíce se přiblížila myšlenka národ-nostní samosprávy, na školském poli ovšem, osnova zákona o úpravě školské správy, kterou vypracoval a veřejnosti před-ložil v r. 1932 tehdejší ministr školství dr. *Dérer* (vydalo Stát. nakladatelství 1933). K zákonodárnému projednání osnovy sice nedošlo, ale její význam je jistě v tom, že tu byly podány velmi konkrétní formulace. Podle osnovy měly být organiso-vány zemské školní rady — a to i na Slovensku a v Podk. Rusi — rozčleněné v národnostní odbory. Pro každou ná-rodnot by se zřídil odbor, bude-li do šk. rady vyslán aspoň jeden zástupce učitelstva a dva zástupci občanstva za dotyčnou národnost. Má-li některá národnost v zemi aspoň 100 učitelů a nedostane-li se jí podle mechanické proporce při rozdělení mandátů zastoupení, přízná se jí zvláštní nadpočetní zástupce z řad učitelstva, mající hlas poradní. Podle dnešního stavu by byl tedy zřízen v Čechách a v zemi Moravskoslezské odbor český a německý, na Slovensku slovenský a maďarský, na Podk. Rusi rusínský a maďarský. Kromě toho by do zem. šk. rady moravskoslezské byl přihrán jako nadpočetný člen jeden Polák, do slovenské jeden Němec, do podkarpatoruské jeden Čech. Každá zem. šk. rada by měla předsedu a tolik jeho ná-městků, kolik je národnostních odborů. Z. šk. rady sestávají ze zástupců učitelstva (po 12, na Podk. Rusi 9), jež ministerstvo rozdělí mezi jednotl. národnosti podle proporce v obyvatel-stvu, ze zástupců občanstva (dvakrát tolik jako zástupců

učitelstva), které volí zem. zastupitelstvo, rovněž proporčně, a z odborných referentů, kteří nejsou národnostně vyznačeni a zasedají ve všech sekcích. Okresní školní rady se oddělují národnostně, je-li v okrese aspoň 30% příslušníků druhé národnosti a aspoň 10 jejich veřejných škol obecných a měštanských. Rovněž místní školní rady se národnostně oddělí, jsou-li ve školní obci veřejné národní školy druhého vyučovacího jazyka. V osnově je provedena zásada, že členem nár. sekce resp. národnostní šk. rady může být (s výjimkou odborných referentů) jen příslušník téže národnosti.

VI.

NÁVRHY SUDETONĚMECKÉ STRANY. JAK BYLY PODÁNY. JEJICH OBSAH.

Když bylo publikováno vládní usnesení z 18. února 1937 o směrnicích národnostní politiky v tomto státě, bylo uvítáno i posuzováno různým způsobem. Se stanoviska sudetoněmecké strany k nim promluvil nejautoritativněji zajisté předseda strany Konrad Henlein v projevu dne 1. března v Ústí n. L., kde byly směrnice označeny za nedostatečné a jako minimum řešení národnostního problému byla stanovena samospráva, jež by na podkladě národnostních katastrů zorganizovala národní korporace, a to zastupitelsky, při čemž by národnostní zastupitelstva musela být včleněna do ústavy státu zákonitou cestou jako rovnoprávné články. Národnostní država by měla být petrifikována na stavu z r. 1918.

Březen a duben toho roku byl pak věnován přípravě zákonodárných návrhů, které by tyto myšlenky formulovaly. Strana připravovala své návrhy s nemalým aparátem odborníků. Konečně dne 27. dubna své dílo podala.

Jest to celkem 6 návrhů. Tyto návrhy netvoří všechny dohromady celek systematický. Toliko tři z nich souvisí úzce navzájem. Jsou to: návrh zákona o národnostní příslušnosti státních občanů a o národnostních katastroch;*) návrh zákona

*) Č. sněmovního tisku 893.

na ochranu národnostních práv zřízením veřejnoprávních svazů*) (zákon na ochranu národností), a návrh o změně zákona ze dne 9. března 1920, č. 162 Sb. z. a n. o ústavním soudě.**)

Kromě těchto tří navzájem souvislých osnov navrhuje sudetoněmecká strana osnovu zákona o trestní ochraně národnostní***) (t. j. návrh zákona na ochranu proti jakémukoliv způsobu odnárodňování); a posléze dvě osnovy zákonů o zárukách za zákonný výkon úřední působnosti veřejných funkcionářů.†) Dříve nežli přistoupíme ke kritice těchto návrhů, musíme se obeznámit s jejich obsahem. Jejich obsah lze shrnout takto:

I. Organise národnostních svazů.

Tu nám jde o ony první tři shora zmíněné návrhy. Podle nich by — za tím účelem, aby byla právně zajištěna a prakticky provedena ústavně zaručená zásada rovnosti státních občanů a národností — všechny národnosti v republice, národ československý právě tak jako národnosti menšiny, vytvořily veřejnoprávní samosprávné svazy. Do jednotlivých svazů by příslušeli všichni státní občané registrovaní v národnostním katastru té které národnosti.

O národnostních katastrech.

Pro každou národnost totiž,††) která byla zjištěna posledním sčítáním lidu, by se založil národnostní katastr. Každý státní občan republiky Československé, dosáhnuvší 18. roku svého

*) Č. sněmov. tisku 897.

***) Č. sněmov. tisku 895.

***) Č. sněmov. tisku 894.

†) Č. sněmov. tisku 892 a 896.

††) Návrh č. 893 sněmov. tisku.

věku, má míti právo a povinnost přihlásiti svou příslušnost k národu, ke kterému od narození patří, zápisem do přísl. katastru. Přihláška nesmí být libovolná. Národnost si nesmí svobodně voliti. Jinou národnost, nežli k níž od narození patří, může občan přihlásiti jen za podmínky naprosto dokonaného a objektivně prokazatelného přenárodnění, to jest jen tehdy, nemluví-li už svým mateřským jazykem ani v rodině ani v domácnosti a ovládá-li dokonale jazyk národnosti, k níž chce přihlásiti svou příslušnost. Židé však mohou vždy přihlásiti příslušnost k židovské národnosti.

Ale takovou jinou nežli národnost, v níž byl zrozen, může občan za řečených podmínek přiznati jen, když se do katastru přihlašuje, t. j. při dosažení svého 18. roku. Příslušnost k národnosti je po zápisu do národnostního katastru neodvolatelná. I kdyby tedy později nastaly okolnosti, za nichž změna národnosti zásadně je možná — ovládání druhého a odvyknutí vlastního jazyku — občan nemůže již nikdy později národnost změnit.

Přihláška manželčina není sice závislá na přihlášce manželově, ale děti manželské nebo děti jim na roveň postavené, pokud nedosáhly 18. roku svého věku, následují v národnostní příslušnosti své rodiče, pokud tito přináležejí k téže národnosti. V manželstvích národnostně smíšených následují děti v národnostní příslušnosti otce, pokud se rodičové nedohodli, že národnostní příslušnost všech nebo jednotlivých jejich dětí bude určena v ten smysl, že tyto následují v národnostní příslušnosti matku. Tato úmluva musí býti prokázána písemně. Takovou úmluvu lze učiniti jen do dokonaného 6. roku věku dětí a během této doby může ji každý rodič odvolati. Nemanželské děti mají následovati v národnosti matku. Co zde platí o dětech pod 18 let, platí též o osobách nesvéprávných.

Národnostní katastry mají vésti obce stálého bydliště obča-

nova a pro jednotlivé katastry mají být v obci zřízeny národnostně oddělené katastrální komise. Tyto komise volí členové obec. zastupitelstva té které národnosti zvláště. Každý občan, který byl do katastru zapsán, obdrží při svém prvním zápisu výkaz o své národnostní příslušnosti; a mění-li bydliště, bude na základě tohoto průkazu v obci dřívějšího bydliště vymazán a v obci bydliště nového zapsán. Každý občan má v katastru svůj list o dvou odděleních. Oddělení A. obsahuje údaje o státním občanu samém. Oddělení B. údaje o jeho dětech mladších 18 let.

Katastry jsou veřejné knihy, každý smí do nich nahlížeti, pořizovati si opisy a výpisy. Kromě katastrů obecních jsou vedeny ještě ústřední národnostní katastry, do nichž se zapisují státní občané téže národnostní příslušnosti z celého státního území. Ústředních národnostních katastrů je tolik, kolik je zavedeno národnostních katastrů vůbec. Osoby, které bydlí v obcích s méně než 25 obyvateli — v nichž se obecní katastry nevedou; anebo osoby, jež nemají bydliště na státním území, zapisují se jen do katastrů ústředních. Jiné osoby jsou zapsány jednak v katastru obecním, jednak ústředním.

Spory o národnost mají řešiti katastrální soudy, jichž organisace se vyhrazuje zvláštnímu zákonu.

Působnost národnostních svazů.

Podle navržené osnovy*) (§ 4) národnostním svazům by náleželo:

1. pečovati o pěstování a rozvoj národního svérázu a o udržování a rozmach kulturní, sociální a hospodářské državy dotyčného národa;

2. hájiti vůči vládě, ostatním státním orgánům, státním a

*) Č. 897 sněm. tisku.

státem kontrolovaným podnikům, ústavům a fondům, i vůči orgánům samosprávným zájmy dotyčného národa podle zásady rovnoprávnosti;

3. chrániti jednotlivé své příslušníky před nezákonností a před porušením zásady rovnosti před zákonem, jakož i při uplatňování jejich nároků;

4. uplatňovati nároky na náhradu škody podle § 92 ústavní listiny a prováděcího zákona za tím účelem vydaného (viz návrh sn. tisk. č. 892);

5. zajišťovati rovnoprávný podíl národa jako kolektiva i národnostních příslušníků jako jednotlivců na úkonech státu, jeho podniků a zařízení, jakož i na opatřeních učiněných pro veřejné blaho;

6. upravovati otázky národního života, školství, osvěty a lidovýchovy všeho národa, sociálních vztahů a veřejného zdravotnictví, jakož i všech ostatních zájmů státních občanů té které národnosti v celku i jednotlivě, v přeneseném oboru působnosti;

7. zakládati nové a spravovati již existující obligatorní instituce sociální, hospodářské a humánní;

8. přidržovati zákonně nebo dobrovolně kulturní, hospodářské, sociální a dobročinné organisace k spolupráci a

9. uvéstí v případech 7. a 8. stanovy svazů s nuceným členstvím, zákonných nebo dobrovolných organisací v soulad se zájmy svého národa.

Vytvoření národnostních svazů.

Podnět k vytvoření národnostních svazů má vždy dáti shromáždění poslanců a senátorů určité národnosti. (Již podle platných sněmovních jednacíh řádů § 6, č. 325 resp. č. 326 1920 Sb. z. a n., každý člen poslanecké sněmovny či senátu při vstupu do sněmovny přihlašuje svoji národnostní příslušnost,

podle níž se pak určují jeho práva na užívání menšinových jazyků při sněmovním jednání. Ovšem, platí pro toto přihlašování národnosti poslanců a senátorů zásada jejich svobodného příznání.) Ustavující schůzi těchto členů parlamentu musí předseda vlády svolat, jakmile o to požádali alespoň 3 členové Národního shromáždění téže národnosti. K usnesení o utvoření svazu stačí prostá většina hlasů za presence i jen poloviny celkového počtu členů obou sněmoven dotyčné národnosti — tedy po př. i jen minorita celé parlamentní reprezentace dotyčné národnosti.

Organisace národnostních svazů.

Hlavní orgánové národnostních svazů jsou: představenstvo a mluvčí (Sprecher), resp. jeho zástupce.

Představenstvo se skládá ze členů poslanecké sněmovny a senátu, kteří přihlásili svou příslušnost k příslušné národnostní skupině. Členství v představenstvu jest zákonnou povinností. Nemůže se tedy žádný člen N. S. vzdáti členství ve svém národnostním svazu. Představenstvo si volí předsedu, ale ten má ryze formální a pořadatelskou funkci při řízení schůzí představenstva.

Představenstvo sice volí na 6 let mluvčího a jeho zástupce, ale může se také jen usnésti na „účelnějším způsobu jeho ustanovování“, nežli je volba. (§ 7, odst. 3.) Uplatňuje jeho odpovědnost vyslovením nedůvěry. (K tomu jest zapotřebí, aby aspoň třetina členů představenstva podala písemný návrh na vyslovení nedůvěry, a aby tento návrh byl pak za přítomnosti aspoň poloviny všech členů představenstva přijat prostou většinou přítomných.) Mluvčí nesmí býti členem představenstva nebo dozorčí rady neb zástupcem akciové nebo společnosti s r. o., pokud tyto společnosti provádějí činnost výdělečnou. Nesmí také současně býti členem některé sněmovny. Do

rukou předsedy představenstva skládá pak mluvčí slib, že bude dbáti ústavy a zákonů a pečovati o blaho státu i svého národa. — O tom, že by mluvčí měli být snad potvrzováni i se strany státních orgánů, nepraví se v návrhu ničeho. Představenstvo může se také „účelně doplňovati“ kooptací.

Jinak, při vyřizování vlastní agendy svazu, představenstvo nemá žádné působnosti. Zde jest faktotum „mluvčí“ resp. jeho zástupce. Osnova praví výslovně, že mluvčí vykonává práva a povinnosti svazu. Zvláště je oprávněn:

1. ve stálém spojení s jeho předsedou působiti v tom směru, aby zásada rovnosti byla skutečně prováděna v zájmu státních občanů zapsaných do příslušného katastru;

2. upozorňovati vládu, úřady, státní nebo státem kontrolované podniky, ústavy a fondy nebo orgány samosprávného sboru na všechny skutečnosti, které jsou v rozporu s touto zásadou;

3. stěžovati si vládě, je-li tato zásada ohrožena nebo porušena správními opatřeními všeobecného rázu (právními a správními nařízeními a výnosy), opatřeními nebo činy správního úřadu, státních nebo státem kontrolovaných podniků, ústavů a fondů nebo orgánů samosprávného sboru.

Vláda musí tyto stížnosti vyříditi neprodleně, nejdéle však do 3 měsíců. Těmto stížnostem jest přiznati odkladný účinek, nejsou-li tím ohroženy nebo dotčeny důležité zájmy státu;

4. podati řádné i mimořádné opravné prostředky, jakož i stížnost k nejvyššímu správnímu soudu proti výnosům nebo opatřením státních úřadů a orgánů, státních nebo státem kontrolovaných podniků, ústavů a fondů nebo orgánů samosprávného sboru, spatřuje-li v napadaných aktech porušení nebo ohrožení zásady rovnosti. Aby bylo tohoto účelu dosaženo, mohou zúčastněné strany a i mluvčí navrhnouti, aby všechny výnosy a opatření, která budou nebo byly učiněny, byly do-

ručeny i mluvčímu. Zákonitá lhůta pro podání opravných prostředků se řídí podle platných formálních předpisů;

5. dávati právní a věcné posudky k zamýšleným zákonům a nařízením, které se předkládají některému jinému veřejnoprávnímu svazu k vyjádření, nebo jež se dotýkají zájmů všech státních občanů zastupovaných svazem, nebo jejich jednotlivých skupin. Každý takový návrh musí býti současně, pokud se týče včas doručen úřadu mluvčího;

6. podávati přímé návrhy v oboru vymezeném vládě, správním úřadům, státním nebo státem kontrolovaným podnikům, ústavům a fondům a orgánům samosprávných sborů;

7. vésti nutná vyjednávání podle § 4 č. 6 a 7, aby byly zahájeny kroky ku převzetí přenesené působnosti svazem a aby toto převzetí bylo připraveno a provedeno;

8. činíti návrhy, které mohou podpořiti spolupráci národů ve státě.

Ku podpoře jeho práce mluvčímu se zřizuje „Úřad mluvčího“.

Potřebu na věcný a osobní náklad svazu, jeho orgánů, včetně úřadu mluvčího, schvaluje každoročně představenstvo v rozpočtu na příští rok. Mluvčí příkládá za každý uplynulý rok představenstvu účetní uzávěrku. Náklad uhrazují státní občané též národnosti podle ustanovení zvláštního zákona, který zatím navržen není.

Národnostní svazy a ústavní soud.

Podle ústavy republiky ústavní listina může býti měněna jen zákony označenými jako ústavní a usnesenými třípětinovou většinou obou sněmoven. Zákon, který obsahově mění ústavu, aniž by zachoval tyto formální podmínky, jest tedy neústavní. Ale v zájmu právní bezpečnosti a prestiže zákonodárcovy nemůže kdokoli platně zjišťovat, zdali v tom kterém případě for-

mální náležitosti ústavních zákonů byly zachovány. To učinit může jen zvláštní tribunál zv. ústavní soud, a to jen do 3 let po vydání zákona, jehož ústavnost je brána v pochybnost; a může tak učinit jen na základě návrhu, který by mu byl předložen buď některou sněmovnou parlamentu, sněmem Podkarpatské Rusi nebo některým z nejvyšších soudů.

Podle nynějších návrhů*) sudetoněmecké strany měly by pak na tomto výlučném právu, navrhovati ústavnímu soudu, aby prohlásil nějaký zákon za neústavní, také jednotlivé národnostní svazy — t. j. prakticky — jejich mluvčí.

II. Trestní ochrana národnosti.

Ústavní listina republiky ustanovuje, že jakýkoli způsob násilného odnárodňování je nedovolený. Nešetření této zásady může zákon prohlásiti za jednání trestné. Již v dosavadním platném právu byla tato zásada částečně provedena. Tak na př. v zákoně o závodních výborech z r. 1921 se poskytuje ochrana proti propuštění z práce, jež nastalo následkem národnostní příslušnosti zaměstnancovy. V zákoně na ochranu republiky (z r. 1923) se rovněž v paragrafu 14 poskytuje určitá ochrana národnostní. V zákoně o útisku (1921) se praví, že stávka nebo výluka, je-li namířena z pohnutek národnostních, se trestá jako útisk. Šíře jsme o těchto předpisech čsl. národnostního práva již promluvíli v kapitole IV.

Jeden ze šesti návrhů sudetoněmecké strany**) nyní navrhuje řadu dalších skutkových podstat, záležejících v donucování občana občanem, aby v určitých směrech jednal v odporu se svou národnostní příslušností (trvale či dočasně se hlásil k národnosti jiné; přestoupil z jedné národnostní organizace do

*) Návrh č. tisku 895.

**) Návrh č. sn. tisku 894.

podobné organizace druhé národnosti „jednací řečí“); užíval ve styku s úřady a orgány státu, soudy, státními neb státem kontrolovanými podniky nebo úřady samosprávnými jiného nežli vlastního mateřského, zákonitě přípustného jazyka, aby posílal děti do školy cizího vyučovacího jazyka.

Tyto činy mají se trestati jako přečin vězením od 14 dnů do 6 měsíců. Ve všech případech má se zavést zvýšená trestnost (1 měsíc—1 rok), je-li pachatelem veřejný zaměstnanec.

Vedle toho však tento návrh zavádí nový přečin zkrácení národní državy a pracovního místa. Toho se dopouští, kdo nabízením nepřiměřené úplaty nebo vyhrožováním újmami nebo slibováním nebo poskytováním výhod pohne státního občana,

1. aby své vlastnické právo na nemovitosti přenesl na státního občana jiné národnosti nebo na sdružení takových občanů, aby na své nemovitosti takovým osobám nebo sdružením vyhradil nájemní práva nebo ji ponechal takovým osobám nebo sdružením k užívání,

2. aby svou živnost nebo svůj podnik nebo podíly na nich zcizil státním občanům jiné národnosti nebo jejich sdružení. Podmínkou je, že nemovitost, živnost neb podnik patří aspoň po dobu 30 roků do stejné „národní državy“.

Podobně se dopouští přečinu, kdo vyhrožováním újmami nebo slibováním nebo poskytováním výhod, zvláště využíváním hospodářské, sociální nebo jiné závislosti pohne zaměstnavatele nebo jeho orgány, aby propustili zaměstnance pro jeho národní příslušnost nebo přijali do svých služeb zaměstnance některé jiné národní příslušnosti. Zde je podmínkou, že pracovní místo patří aspoň 20 let ke stejné národní državě.

Trestnost (i zvýšená trestnost u veřejných zaměstnanců) jest zde stejná jako v případech nahoře uvedených.

Zakládání sdružení (nebo zneužívání sdružení již existujících)

k tomu, aby država vlastního národa byla zvětšena na útraty državy národa jiného, trvajícím aspoň 30 let, trestá se podobně. (Zde i pouhý pokus má být trestný, a za sdružení takové tendence pokládá se i sdružení takové, jež předstírá účel jiný, ale ve skutečnosti sleduje účel zmíněný, ať už třeba jen jako jeden z více jiných účelů.)

III. Záruky za zákonný výkon úřední působnosti veřejných orgánů.

Ústavní listina stanovila v § 92, že pokud stát ručí za škodu, způsobenou nezákonným výkonem veřejné moci, určuje zákon. Zákon takový dosud nebyl vydán. Není pochyby, že v tom směru ústavní listina nebyla dosud provedena. Posavadní právní řád sice poskytuje instituci správního soudnictví občanům možnost, aby dosáhli zrušení nezákonných aktů administrativy, zatím však nemají proveditelného nároku na náhradu škody, jež jim vznikla. Podávají-li nyní navrhovatelé svůj návrh č. t. 892, není jejich iniciativa původní. Myšlenka jejich návrhu má cenná priora vzešlá ze řad demokratických politických směrů. Původně byl v komisi pro revisi všeobecného občanského zákoníku úmysl vsunout takové zákonné ustanovení do nového znění v zákoníku. Později se od této myšlenky upustilo a uvažovalo se o řešení zvláštním. V r. 1930 učinil vážný pokus o vydání zvláštního prováděcího zákona zesnulý německý liberální poslanec dr. Kafka se soudruhy ve sněmovně. Hlavní zásady návrhu byly: nárok je dán, porušil-li orgán státní svoje právní povinnosti. Porušení může záležeti jak v pozitivním výkonu, tak i v prodlévání s výkonem, je-li výkon vázán na určitou dobu. Předpokladem jest, že škoda nemohla býti odvrácena opravnými prostředky. Návrh na náhradu škody směřoval toliko proti státu, ale jestliže osoba

pověřená výkonem státní moci způsobila škodu úmyslně nebo z hrubé nedbalosti, měl stát mítí postihový nárok.

K provedení těchto podnětů nedošlo, protože příkvačivší hospodářská krize, a tím i krize státních financí, zatím nedovolila uskutečnit tuto velmi nákladnou instituci.

Nynější návrh sudetoněmecké strany*) transkribuje jen starší návrhy. (Nově prohlašuje, že zneužití veřejné moci, které je podkladem pro vznik náhradního nároku, může záležet i ve zřejmém porušení zásady rovnosti před zákonem — což znamená jen vyslovení logického důsledku, obsaženého implicitě i v dřívější verzi.)

Další, šestý návrh,**) který sudetoněmecká strana posléze činí, jest jen aplikací myšlenky osnovy první o ručení za výkon veřejné správy na případy, kde veřejní orgánové vykonávají zásadu národnostní rovnoprávnosti v ústavě určené. Práví se v něm, že každý veřejný zaměstnanec jest povinen, vykonáváje svou úřední činnost, dodržovati zásady rovnoprávnosti ve smyslu §§ 106 a 128 ústavní listiny.

Tento závazek vztahuje se na všechny obory práva sociálního, hospodářského a kulturního života.

Porušení tohoto závazku má býti základem pro uplatnění nároku podle zákona o ručení státu a jiných veřejnoprávních orgánů za škody, které způsobily jejich orgány vykonávající úřední působnost.

*) Tisk posl. sn. č. 892.

***) Tisk posl. sněmovny č. 896.

VII.

KRITIKA NÁVRHŮ SUDETONĚMECKÉ STRANY

S HLEDISKA ÚSTAVY.

Autoři návrhů ve svých projevech v tisku, v parlamentě — a ostatně i v samotných důvodových partiích k osnovám tvrdí, že návrhy nepřinášejí změnu, nýbrž jen doplnění platné ústavy republiky. Tato argumentace jest v jistém ohledu dokumentární. Znamená, že osmnáctiletá ústava republiky — dnes nejstarší ústavní instrument v celé Evropě na východ od Rýna a Švýcar — nabyla svým trváním a uplatňováním takové přesvědčivé samozřejmosti a autority, že ani hnutí tak radikální nedovede si dnes představit dalekosáhlé reformy státního uspořádání jinak, nežli vypořádá-li se nějak pozitivně s jejím rámcem. Sudetoněmecká strana nevěří, že by pro její návrhy bylo možno získati třípětinovou majoritu obou sněmoven, což je předpokladem změny rigidní československé ústavy.*) Věří ovšem tím méně, že by se podařilo její návrhy — při tak konsolidovaných vnitropolitických poměrech, jaké v Československu vládnou — uskutečniti cestou změny mimoústavní a nedožaduje se toho. Proto sebe samu i veřejnost svoji i československou neustává přesvědčovati, že návrhy nejsou se zně-

*) Že splnění tento předpoklad při jiných reformách není absolutně nemožné, toho důkazem jest, že čl. parlament již několikrát usnesl zákony v podrobnostech měnící ústavu (na př. zákon z r. 1924, kterým byly uvolněny prvotní přísné předpisy o udílení státního občanství).

ním a duchem československé ústavy v rozporu. Ale věc není tak jednoduchá. Naopak: jen menší část návrhů se nachází v rámci ústavních klausulí.

Apologetické návrhů nemohou tuto odchylnost některých jejich partií od textu určitých klausulí ústavy popřít. Proto — aby spřátelili oheň s vodou — předkládají nám zcela zvláštní konstrukci ústavní listiny, našemu myšlení velmi cizí svým nepositivistickým, až mystickým, příděchem. Vezme:

V časopisu „*Volk und Führung*“ (září 1937) autor Otto Leiper obhajuje návrhy *proti námitce neústavnosti* tímto způsobem: Úvodní slovo k ústavní listině („My národ československý“ atd.) praví, že ústava má být provedena v duchu moderních zásad, obsažených v zásadě sebeurčení a v duchu dějin čsl. národa. Protože princip sebeurčení nebyl všemi národnostmi ve státě konsumován založením tohoto státu, musí být dobudován vnitrostátně. Duch českých dějin byl prý vyjádřen jedině autoritativně v memorandech, které podala čsl. delegace na mírové konferenci. Zde se pravilo, že každý národ, který dosáhl určitého stupně civilisace, musí mít svoji vlastní politickou organizaci. Zde se pro Čechy reklamuje právo, aby se stali pány svých osudů a aby se jim dostalo vlastního národního státu, protože jinak pro ně není zdravé a životné existence. „Bylo zde *tedy* — praví Leiper — slíbeno, že ústava bude prováděna tak, aby *každá národní* skupina, která v státu sídlí, obdržela vlastní politickou (t. j. vnitropolitickou) organizaci jako národní individualita.“

Protože tudíž úvodní slovo k ústavní listině slíbilo *takové* provedení konstituce, v duchu *takového* sebeurčení a *takového* pojetí ducha českých dějin; proto vše, co v ústavní listině po úvodním slově následuje, dlužno usměrniti tomuto zornému úhlu; resp., když to nejde, tedy to patrně nepovažovati za prakticky platné ustanovení. Ústavní listina na př. v hlavě VI.

mluví o národnostních menšinách; protože ale s koncepcí, kterou Leiper přisuzuje úvodnímu slovu, by byla v souhlasu toliko *rovnoprávná* národnostní kolektiva, zavřeme nad termínem „menšina“ oči, jako by ho v ústavní listině nebylo. V ústavě se připouští (ne zavádí!) jistá míra národnostní samosprávy výlučně *jen* pro věci školské a humanitní. „Da aber die Verfassungsurkunde im Geiste der Geschichte und des Selbstbestimmungsrechtes durchzuführen ist, bilden diese Bestimmungen — praví p. Leiper — kein absolutes Maß, über das hinauszugehen eine Verfassungswidrigkeit wäre.“ A poněvadž k sebeurčení národa nepatří jen, aby mohl spravovati své věci kulturní a sociálně humanitní; poněvadž „die Sudetendeutschen von der Geschichte des tschechischen Volkes eingehend darüber belehrt worden sind, daß auch die wirtschaftlichen, sozialen und kulturellen Eigenschaften eines Volkes in der Richtung politisch gelenkt und eingesetzt werden müssen“; proto prý by bylo ve shodě s ústavou, kdyby se řízení všech hospodářských, kulturních, sociálních a jakýchkoli jiných věcí ve státě rozdělilo do rukou národnostně oddělených svazů. K takové reformě není zapotřebí ústavní změny, protože — ať je uvnitř ústavní listiny cokoli — úvod k ní lze si vyložit tak, aby to všechno kryl.

To je jistě konstrukce právě tak smělá jako originální. Budtež k ní dovoleny tyto poznámky:

Za prvé: O právní závaznosti úvodního slova k ústavě bylo vysloveno mnoho pochybností. Nejde jen o náš případ: také na př. preambul k ústavě Spojených států severoamerických má analogickou povahu, a měli tam spory v tom směru podobné. Nikdy nikdo však nezastával, že by široké a mnohoznačné výrazy úvodního slova k zákonu mohly derogovati striktním a o sobě zcela jasným a jednoznačným ustanovením uvnitř zákona samotného. A že by zejména tím, co si kdo do

těchto mnohosměrných úvodních slov vloží a čím je tak sám příklonil směrem jedním, mohl usměrňovati, po př. paralysovatí pak vlastní zákonný text.

Za druhé: Zásada sebeurčení, jak byla pojímána v době mírového jednání, při poválečné reorganisaci střední Evropy a jak se k ní znali také otcové ústavy, neznamena to, co do ní vkládá pan Leiper; totiž vnitřní, do nekonečna jdoucí diferenciace všech agend státní moci podle všudypřítomné a vše pronikající osy národnosti. Sebeurčení v této aplikaci znamenalo zcela konkrétně, že Podunají — protože se habsburské monarchii nepodařilo zorganizovat je jako demokratickou národnostní konfederaci — má být rozděleno na určitý počet států, z nichž každý by měl většinu toho či onoho národa a představoval ve středoevropském souboru jeho politickou individualitu. Poněvadž pak prakticky nebylo možno v žádném případě organisovat národní státy tak, aby na jejich území nebylo občanů jinonárodních, byl tento residuální problém řešen podle zásad menšinové ochrany, t. j. ústavní, a dokonce mezinárodní právní ochrany určitých minimálních národnostních práv občanů. Sebeurčení tedy znamenalo národní státy se služebností menšinové ochrany. Toto řešení může toho či onoho neuspokojovat. Ale ten, koho neuspokojuje, nesmí se pro své návrhy změň dovolávat této koncepce; nýbrž musí si býti vědom, že jde proti ní; nesmí si tuto svoji posici ulehčovat.

Za třetí: Redukovatí ducha českých dějin na obsah memorand československé mírové delegace, ba docela na určité výňatky z nich, jest už proto nesprávné, protože tato memoranda nechtěla být tlumočnickem ducha národních dějin v celé jeho obecnosti. Memoranda se jen s odvoláním na tohoto ducha domáhala určitých organizačních opatření pro československý národ. Nic jiného.

A tak tedy snaha překlenouti rozpory zákonodárných návrhů s ústavní listinou vyumělkovaným výkladem tohoto instrumentu, nemůže ničeho změnit na tom faktu, že většina — a hlavně ty nejpodstatnější a nejcharakterističtější partie návrhů — jsou s ústavou těžce na štrů.

Ústavě neodporuje jen ona část návrhů,*) která chce zavést nové záruky za zákonný výkon úřední působnosti administrativních orgánů. Vylíčili jsme již v kapitole VI., jak myšlenka návrhu č. 892 souvisí s ústavou a můžeme tu tedy jen opakovatí, že proti tomuto návrhu by nebylo námitek z ústavy. Nemůžeme si ale upřít, abychom zde neupozornili na nerovnováhu, která v komplexu návrhů SdP tak bije do očí: zatím totiž, co se snaží návrhy právě zmíněnými vybavit občany vůči státní moci ochranou tak dalekosáhlou, vůči orgánům navržených národnostních svazů, jak uvidíme, je činí bezmocným předmětem a atomem.

*

Ústavě zásadně a z velké části také neodporuje návrh**) na rozšíření trestní ochrany národnosti. Řekli jsme si již rovněž nahoře (viz kap. VI.), jak tento návrh navazuje na ústavu. Jestliže k dosavadním skutkovým podstatám trestného násilného odnárodňování připojuje další, nebyla by to otázka ústavnosti, nýbrž jen účelnosti, zda při tom má šťastnou ruku.

Zásadně lze myšlenku dalšího rozšíření trestní ochrany proti násilnému odnárodňování akceptovatí. Prakticky to znamená, jítí — podobně jako v dosavadních, shora citovaných případech takového zákonodárství — od zkušenosti ke zkušenosti a činití trestnými takové způsoby násilného působení k národnostní změně, jež posavadními zákony, na př. o útisku,

*) Návrhy č. 892 a 896.

**) Návrh č. 894.

o svobodě volební, spolkové a shromažďovací postiženy nejsou, anebo jen nedokonale. Ovšem, takové nové skutkové podstaty měly by především stíhati asimilaci násilnou. Existuje také asimilace přirozená, nenásilná, jako je na př. asimilace přistěhovalců v Americe. V menší míře může se taková organická asimilace vyskytovat ještě i uvnitř evropských států národnostně složených, při čilejších vnitřních vzájemných přesunech obyvatelstva z obvodu jedné národnosti do obvodu národnosti jiné. Bylo konstatováno, kolik národnostní asimilace bylo v českých zemích provedeno smíšenými sňatky. A na území naší republiky vůbec jest velmi častý zjev, že vynikající vlastenci jednoho národnostního tábora svým původem, svými předky vyšli z tábora druhého, aniž by tu bylo bývalo něčí násilné intervence (Fügner, Schmeykal). Na takovéto nenásilné asimilaci není nic mravně zavřitelného. Ovšem, může i ona býti prakticky nežádoucí, resultuje-li z ní politický neklid v obyvatelstvu; bylo by tedy možno jistě uvažovati i o tom, aby se brzdila takováto asimilace na př. zakazováním návštěvy škol jiné národnosti, i když je zaručeně dobrovolná; omezo-
váním přestupu ze spolků národnosti jedné do analogických spolků národnosti druhé. Ale jest proti právnímu citu, aby se takováto *dobrovolná* asimilace stíhala předpisy *trestními*, jež předpokládají, že veřejnost stíhaný skutek považuje za nemorální.

Jest dále prakticky nemožné, aby se majetek uvnitř státu národnostně petrifikoval tak, že by jakýkoliv jeho přesun z rukou občanů (nebo organizací) jedné národnosti do rukou národnosti jiné — a to nikoli ve spojení s újmou toho, kdo majetek zcizuje, nýbrž s jeho mimořádným prospěchem — byl stíhán trestem. To by znamenalo vytvoření velmi nepřírodných bariér mezi občany navzájem, bariér bránících normálnímu rozvoji jejich obchodních styků. Přirozenou národní

majetkovou „državu“ lze rozumně a bez újmy hospodářských vztahů bránit jedině tak, že se obecně znemožní jakékoli vykořisťování jednoho druhým, jakékoli ochuzování druhu druhem. Ale zákazy každé — i lukrativní — výměny hospodářských statků jen proto, že se změnilo jejich „národnostní držení“, jest prakticky neuskutečnitelné.

Ale toto navrhované ustanovení o ochraně národnostní državy nelze ani dobře smířiti s ústavou, s jejími ustanoveními o majetkové svobodě a o vlastnictví. Tady jest právě jeden z těch bodů, v nichž je patrné, jak se nacionální kolektivism navrhovatelů střetá s demokraticko-liberální československou ústavou. Ústava totiž stanoví, že každý státní občan může nabývatí na kterémkoli místě republiky nemovitostí a vykonávatí tam výdělkovou činnost. Pripouští sice omezení této volnosti „všeobecnými právními omezeními“ a v zájmu veřejném na základě zákona: ale omezení taková musejí být jen výjimkami z pravidla, kdežto podle návrhů sudetoněmecké strany by na příkl. každé pro odstupujícího nepřiměřeně výhodné převedení majetku či práva z rukou příslušníka národnosti jedné do rukou příslušníka národnosti druhé, je-li tento majetek „třicetiletou národní državou“, bylo prohlášeno za protizákonné a trestné. —

Hlavní námitky s hlediska ústavnosti ovšem budí ony tři návrhy, které jednají o organizaci národnostních svazů. Námitky jsou zejména tyto:

1. Návrhy spočívají na zásadě kolektivní rovnoprávnosti národnostní. Ne jednotliví občané ve svých právech jazykových, kulturně politických atd. mají býti rovnoprávní; rovnoprávné navzájem mají býti národnostní pospolitosti.

Naše ústavní listina zná toliko zásadu individuální národnostní rovnoprávnosti. Ne tedy rovnoprávnosti skupinové. §§ 106 a 128 mluví výslovně o rovnosti obyvatelů a státních

občanů. Jestliže p. Leiper v citovaném už článku časopisu „Volk und Führung“ praví: „Wenn die einzelnen Staatsbürger gemäß §§ 106 u. 128 V. U. vollkommen gleich sind, dann müssen auch ihre Kollektiva, ihre Völker, alle überindividuelle Gesamtheiten einander vollkommen gleich sein“; tu má jen natolik pravdu, jako kdyby řekl na př.: poněvadž obyvatelé města Prahy a města Kolína jsou podle řečených paragrafů rovnoprávnými občany republiky, musí nutně být právní postavení Prahy a Kolína rovněž stejné, neboť „das Ganze kann nicht minderberechtigter als sein Teil sein“. To je ovšem slovní hříčka, a každý ví, že postavení pražského magistrátu jest jiné nežli kolínské městské rady.

Jestliže pan profesor Swoboda ve spisku „*Warum Volksschutzgesetz*“, stejně jako navrhovatelé v dův. zprávě, vyvozuje svůj národně kolektivistický výklad těchto ustanovení z nadpisu 6. kapitoly ústavy, který zní: „Ochrana menšin národních, náboženských a rasových“; a jestliže z něho dokazuje, že ústava si žádá skupinové národnostní ochrany, pak mu lze na to říci: Pan profesor Swoboda jest civilista. Kdybych mu tvrdil, že na př. nadpis paragrafu 40 všeob. obč. zákoníku, který zní: „Rodina, příbuzenstvo a švakrovstvo“ indikuje nějaká kolektivní práva rodiny jako celku, o kterých v dalších paragrafech rodinného práva není žádného ustanovení, velmi by se pozastavil nad tímto výkladem. Ale výklad, ježž dává nadpisu hlavy VI. ústavní listiny, není nic jiného. A za druhé bych mu řekl: Tento nadpis není „Ochrana menšin národních“, nýbrž „Ochrana menšin národních, náboženských a rasových“. Kdyby se z tohoto názvu měl vyvozovati úmysl ústavodárců, aby národnostní rovnoprávnost u nás nebyla jen rovnoprávností jednotlivců v jejich právech jazykových, národně kulturních atd., nýbrž rovnoprávnost samosprávně organizovaných národních kolektivit, zda by to pak nezname-

nalo, že stejně jako na veřejnoprávní samosprávné svazy národnostní musíme u nás veřejnou moc přenést také na samosprávné svazy náboženské a rasové? Do jakého labyrintu bychom se takto dostali!

2. Národnostní samospráva menšin podle čl. ústavy je možná (ne nutná!) jen pro záležitosti uvedené v §§ 131 a 132 úst. listiny (t. j. věci školské, výchovné, náboženské a lidumilné). Ale osnova chce svěřiti navrhovaným národnostním svazům působnost mnohem širší. Tak na př. péči o hospodářskou državu národa; hájení zájmů národních (jakýchkoli) podle zásady rovnoprávnosti vůči vládě, státním orgánům; generální zákonné zástupnictví národnostních příslušníků atd. (jde zejména o § 4, body 1, 2, 3, 4 a 5 osnovy č. 897, jež překročují meze řečeného ústavního předpisu).

3. Navrhující zřízení národnostních svazů, zákonodární zástupci SdP se odvolávají na § 91 úst. l., který praví, že složení a působnost samosprávných svazů upravují zvláštní zákony. Tímto poukazem chtějí navrhovatelé říci, že zákon o národnostních svazech by byl jen provedením ústavní listiny a že svazy by nebyly leč samosprávnou veřejnoprávní korporací, jakou jsou na př. obchodní komory. Ale tady je právě pudla jádro. V řádně organizované demokracii samospráva má působnost jen administrativní, přesně vymezenou; odlehčuje státnímu správnímu aparátu. Do věcí, spadajících do její oblasti, státní exekutiva nezasahuje, ale při tom nad každou samosprávou visí stále — abych tak řekl — Damoklův meč státního dozoru; kdyby své věci spravovala v neprospěch svých účelů, kdyby je spravovala v neprospěch státu, či kdyby překročovala své meze, stát může kdykoliv intervenovat, sistovat její opatření, korigovat je anebo vůbec samosprávnou činnost suspendovat. Toto právo státu jest logickým výkonem samosprávy a patří mu také vůči orgánům zřízeným

podle paragrafu 91 ú. l. Kdyby ho stát neměl, nebylo by možno činit orgány státní moci odpovědnými za vše, co se ve státě, a tedy i v oblasti samosprávy děje; a kde není takové úplné odpovědnosti, není demokracie.

Osnova zákona o národnostních svazech neobsahuje ničeho o konkrétních právech státní moci tohoto druhu. A podle toho, jak široce, totálně a vůči státní působnosti bezohledně vytyčila meze působnosti národnostních svazů, můžeme předpokládati, že navrhovatelé si nepřejí takového státního dozoru. Potom ale to znamená, že nejde o samosprávu podle dovolávaného předpisu ústavy, nýbrž o stát ve státě, spolkový stát, o federaci, pro výkon státní moci o to povážlivější, že to nemá být federace teritoriálních členských států, nýbrž personálních svazů.

4. Vnitřní organizace národnostních svazů, jak ji upravuje osnova, není v souhlasu s formami demokratické republiky, jež podle paragrafu 2 ústavní listiny jsou pro organizaci veřejné moci ve státě závazné. Nesouhlas s formami těmi je v tom, že

a) představenstvo národnostních svazů není voleno přímo, nýbrž že jeho členy jsou po zákoně ve svém celku poslanci a senátoři téže národnosti, ačkoli jejich parlamentní funkce nemá s úkoly, jež mají patřit národnostním svazům, mnoho společného;

b) představenstvo má míti možnost neomezené kooptace (slova „Ergänzung des Verbandes“);

c) představenstvo samo není vlastně vykonavatelem působnosti národnostního svazu (§ 7, odst. 3 a § 8 osnovy); není jím ani předseda představenstva, jehož funkce jest po výtce pořadatelská. Skutečným vykonavatelem jest „Sprecher“ (neb jeho zástupce), který zastupuje svaz (§ 17) a vykonává práva a povinnosti svazu příslušející (§ 19). Tento Sprecher (který

nesmí býti členem parlamentu) jest sice představenstvem volen (podle zásady majoritní; jeho zástupce je volen podle téže zásady, takže oba náležejí téže majoritě, zásada poměrnosti je pominuta!). Ale představenstvo se může usnésti též na jiném způsobu ustanovování osoby „Sprecherovy“ (§ 7 odst. 3 osnovy). Mohl by tedy — a to po případě zásluhou právě kooptovaných členů představenstva — býti Sprecher volen toliko většinou relativní atd., po př. býti jmenován předsedou představenstva nebo designován svým předchůdcem. To vše je v ostrém rozporu se všemi principy volebního práva, platícími v našich — i samosprávných — zastupitelstvech;

d) odpovědnost Sprecherova upravena jest v paragrafu 17 osnovy tak, že Sprecher zastupuje všechny státní občany téže národnosti, organisované ve Svazu a je jim odpověden. Uplatnění tuto odpovědnost je věcí představenstva. To znamená, že odpovědnost není ani bezprostředně, ani prostředně vykonatelná těmi, koho Sprecher zastupuje, t. j. veškerenstvem státních občanů jeho národnosti, není tedy vybudována na zásadě reprezentativní, jež je v základech naší ústavy;

e) národnostní svazy mají míti také své vlastní finanční hospodářství (§ 22 osnovy), své rozpočtování a patrně i své daně (odst. 3 tohoto paragrafu). Těmi se má hraditi všechna potřeba na věcný a osobní náklad svazu a jeho orgánů. Také tato ustanovení překračují meze dané naší ústavou, jež (v paragrafu 132) přiznává národnostním menšinám toliko přiměřený *podíl* na požitku a užívání položek daných na výchovu, náboženství a lidumilnost v rozpočtech státních, obecních aneb jiných veřejných; ne tedy *vlastní* hospodářství finanční, jak chce osnova. Také těmito ustanoveními návrhy tedy přinášejí změnu ústavy.

5. Osnova zákona o nár. příslušnosti a o nár. katastroch stanoví v podstatě, že státní občané, dosáhnouvé 18. roku svého

věku, přihlašují do katastru svoji příslušnost zásadně k národu, k němuž od narození patří (výjimky viz nahoře v kap. VI). Ale neodvolatelnost národnostního přiznání přičí se zásadě svobody svědomí, vyččené ústavou. Jest sice pravda, že pojem svobody svědomí byl dosud tradičně pojímán jen v souvislosti s příslušností náboženskou, a že v tom směru jako jeden z důsledků platilo, že nikdo nesmí býti proti své vůli zadržován v nějaké náboženské společnosti. Ale tomu tak bylo jen proto, poněvadž nebylo lze předvídati, že se vyskytne názor, že národnostní příslušnost občanstva i proti jeho svědomí má být neměnná. Jakmile tento názor se chce prakticky uplatňovati, čelí ustanovení paragrafu 121 úst. listiny o svobodě svědomí i proti němu.

Je pravda, že sociologicky národnostní příslušnost není věcí zcela svobodné volby. Že někdo, kdo byl dodnes Němcem, nemůže být pojednou Angličanem atd. Národní příslušnost je fakt, který se může měnit jen zvolna, asimilací, při níž vůle subjektu jest jen jedním, zdaleka ne však jediným činitelem. Ale ovšem nezměnitelná není. Jestliže však má býti národnostní příslušnost institucionálně zachycena, nutno stanoviti určitý její znak za rozhodující, a tu je nutno zaň považovati subjektivní přesvědčení občanova, tím spíše, že jde-li o určení národnosti pro nabytí subjektivních práv občanových, je to jedině v souhlasu s demokratickými základy státu.

Právní předpisy musily by ovšem zaručit spontaneitu, svobodnost a vážnost občanova rozhodování a přesvědčení o jeho národnostní příslušnosti, resp. o její změně. Nebot naše ústava prohlašuje za nedovolené *násilné* odnárodňování. Ale právě proto, že zakazuje odnárodňování násilné, nutno míti za to, že pokládá za možné a přípustné individuální národnostní změny, jsou-li spontánní, organické a přirozené; a že tudíž je proti jejímu duchu chtít zabraňovat i změnám takového druhu.

Je pravda též, že pro účely sčítání lidu se národnostní příslušnost také posuzuje nikoli podle svobodného rozhodování, nýbrž podle objektivního znaku mateřské řeči. Ale zde jde o zjišťování národnosti pro účely statistické, ne pro nabývání veřejných subjektivních práv občanů; a kromě toho možnost národnostní změny, kterou osnova o katastrozech připouští jen v okamžiku zápisu (v 18. roce věku*), je pro účely sčítací možna kdykoli později. Národnost zde tedy není nezměnitelná, byt její změna je vázána na určité objektivní znaky.

6. Posléze ani osnova o změně zákona o ústavním soudě není s duchem ústavní listiny zcela ve shodě. Má jí býti zavedeno to novum, že se přiznává legitimace k podávání návrhů k ústavnímu soudu na zneuznání zákonů republiky pro odpor s ústavní listinou také národnostním svazům.

Podle dosavadního znění zákona o ústavním soudě mají tuto legitimaci: nejvyšší, nejvyšší správní a volební soud, obě sněmovny N. S. a sněm Podk. Rusí. Tedy *ústavní orgány*, a to orgány moci soudní a zákonodárné. Nemají jí orgány moci správní, ani orgány správy státní, ani samosprávné. Smysl tohoto omezení jest ten, aby půda pro směrodatné pochybnosti o ústavnosti vydaných zákonů nebyla příliš široce vyměřena; aby tím autorita zákonodárců nebyla příliš vratká. Kdyby národnostní svazy měly vskutku být jenom orgány samosprávnými, bylo by jejich pověření touto legitimací zcela proti duchu zákona. Mimoděk to dosvědčuje, že autoři osnov vidí v nár. svazech něco mnohem mocnějšího nežli samosprávná tělesa, když je chtějí obmysliti tímto postavením, jaké jinak mají jen orgánové ústavní.

Zákon o ústavním soudě je ovšem zákon prostý. Ústavní

*) T. j. v době, kdy se změna národnosti zpravidla ještě neděje. Organická asimilace bývá výsledkem usazení, volby prostředí a povolání, sňatku — vesměs okolností, jež se v životě občanů dostávají značně později nežli v osmnácti letech.

listina sama, resp. uvozovací zákon k ní, který jest základnou instituce ústavního soudu, nevypočítává orgány legitimované k podávání návrhů. Formálně není tedy překážky, aby nový prostý zákon rozšířil libovolně jejich řadu o orgány nové, třeba i o orgány moci výkonné. Ale jestliže zákon o ústavním soudě, vydaný tímže revolučním Národním shromážděním jako autentická interpretace ústavy, omezil legitimaci návrhů tak, jak shora uvedeno, jest v materiálním rozporu s duchem tohoto interpretujícího zákona, a tudíž i s duchem ústavy, navrhovaná změna, podle níž by se legitimace mělo dostat i samosprávným národnostním svazům, jestliže mají býti pouhými veřejnými korporacemi podle paragrafu 91 ú. l.

VIII.

KRITIKA NÁVRHŮ S HLEDISKA DEMOKRACIE

Ale nejenom s hlediska platné ústavy, také — a to vlastně především — budí návrhy SdP. řadu pochybností a criticism s hlediska demokraticky zásadního. Tu musíme zase nejprve začít s návrhem na trestní ochranu národnosti,* to jest s jeho § 3, který chce zavést trestní ochranu t. zv. národnostní državy. To, co jsme tu řekli o jeho kolisi s ústavou, platí též o jeho kolisi s všeobecnými principy demokratickými. Neboť ústava v tomto bodu, jehož jsme se při tom dovolávali, jest výrazem demokratické myšlenky majetkové dispozice zásadně svobodné, pokud výkon svobody neznamená znásilňování druhého. Jaké však jest v tom znásilňování, když na př. občan-Čech, přijda za svým povoláním do města převahou německého, a nemoha tam dosti rychle sehnati bytu nebo provozovny, nabídne německému spoluobčanu nájem vyšší nežli běžný jen proto, aby už bydlel? Když už někdo v daném případě byl utištěn, byl to nepochybně tento Čech, který z nouze přeplatil. Ale podle návrhu SdP. byl by právě on trestán vězením od 14 dnů do 6 měsíců za přečin porušení německé národnostní državy (jestliže dotyčná nemovitost byla po dobu aspoň 30 let stále držena Němcem anebo Němcům pronajímána). Jaká to demokracie, kde jest možný takový paradox, kde zájem jednotlivce — at

*) Návrh č. 894.

Čecha, at Němce — jest vydáván takto v plen fantomu „državy národnostního kolektivu“?

Ale demokratický kriticismus ještě více podnítl ona partie osnov, v nichž je jejich těžisko: ony tři osnovy, které chtějí zavést u nás zvláštní druh národnostní autonomie. Copak k těm podotkneme s hlediska demokratického politického názoru?

K těm ovšem máme řadu podstatných připomínek, a to především s hlediska demokracie formální, t. j. pro jejich odpor s tradičními formami reprezentativní lidovlády.

1. Už sama pravidla o vzniku národnostních svazů jsou v tom ohledu hodně povážlivá. Podnět k vytvoření národ. svazů má vždy dáti shromáždění poslanců a senátorů určité národnosti a k usnesení o utvoření svazu stačí, jak jsme slyšeli, prostá většina hlasů za presence i jen poloviny celkového počtu členů sněmoven dotyčné národnosti.

Srovnajme tato pravidla s předpisy československé ústavy o parlamentním jednání: protože jde o usnesení základního rázu, o genesi svazu, musíme je srovnati s pravidlem § 33 ú. l., jenž mluví o nejzávažnějších usneseních parlamentu a žádá si pro ně třípětinové většiny všech — nejenom přítomných — členů každé sněmovny. Nový ústavní zákon se tedy nemůže usnést bez souhlasu kvalifikované majority celého sboru. A k založení národ. svazu stačí i hlas přes čtvrtinu, tedy zlomek celé parlamentní reprezentace dotyčné národnosti, ač se tu jedná o právní skutečnost s hlediska národ. skupiny zcela základní.*)

*) Jak se na důležitost takového zakladatelského usnesení dívají jinde, vidíme na př. na zákonodárství estonském o národ. autonomii, které bylo dosud v evropském národnostním hnutí uváděno jako vzor spravedlivé autonomie: tyto zákony mají velmi pečlivé předpisy, garantující, že samosprávné instituce vejdou v platnost jen za zaručené převážného souhlasu všech jednotlivých příslušníků národ. menšiny. Tak na př. k samosprávnému zřízení menšiny nedojde, jestliže se do jejího národ. katastru nezapiše ani polovina jejich plnoletých příslušníků, jak byli zjištěni při posledním sčítání lidu; a samosprávné

Co však jest hlavní: osnova chce učinit z poslanců a senátorů samočinně reprezentanty národních skupin ve státech, ačkoli jimi naprosto nejsou. Poslanci a senátoři přiznávají dnes při vstupu do sněmovny svoji národnost jen za svou osobu a jen za tím účelem, aby event. nabyli práva užívat při sněmovním jednání jiného jazyka nežli československého. Při tom je lhostejno, jaké národnosti jsou voliči, kteří je volili. V komunistickém klubu sedí několik poslanců a senátorů zvolených na př. hlasy československými, kteří přiznávají jinou národnost — a vice versa. V klubu maďarských národních poslanců sedí jeden poslanec, který přiznal národnost slovenskou. Podle pravidel o třetím skrutiniu, jak je zavedla novela z r. 1925, dokonce je nutno, aby na př. určité hlasy voličů maďarských byly počítány ve prospěch mandátů německých nebo naopak. Zkrátka: mezi členy parlamentu a národnostními skupinami jako takovými není reprezentativního vztahu. Skutečnost, že národnostní složení poslanců a senátorů v celku odpovídá národnostnímu složení voličstva, vyplývá ze zvláštní faktické povahy našeho politického stranictví, které jest v převaze národnostně diferencováno; a kde není, tam vůdcové stran opatrně přihlížejí k národnostnímu klíči. Jest tedy tato skutečnost známkou úctyhodného smyslu pro národnostní spravedlnost našeho politického vedení, a budme vděčni sudetoněmecké straně, že svým návrhem mimoděk dosvědčuje tuto spravedlnost. Ale to nic nemění na tom, co jsme řekli o nedostatku specifického zastupitelského vztahu mezi členy parlamentu a kmenovými skupinami občanů.

Je proto nedemokratické prostě pověřit členy parlamentu,

instituce nevejdou prakticky v činnost také, jestliže se voleb jejich funkcionářů (pro které není volební povinnost) nezúčastní ani polovina v katastru zapsaných příslušníků. Jde tu tedy o to, aby autonomní zřízení vycházelo opravdu z uvědomělého a ověřeného přesvědčení většiny dotyčné národnostní skupiny. Neboť národ. autonomie znamená pro ni nejenom práva, nýbrž i značné oběti. (Viz o tom více zde v kapitole X.)

přihlásivší se k určité národnosti, funkcí zakladatelů národnostních svazů a funkcí představenstev. Jedině demokratické by bylo dát o utvoření svazu rozhodnouti a představenstvo svazu zvoliti veškerenstvu příslušníků nár. skupiny, kteří tak jako tak mají býti zjišťováni národnostním katastrem.

Kromě toho brání tomu, abychom poslance a senátory uznali za specifickou reprezentaci národn. skupin, také ta okolnost, že členové parlamentu mají zcela svobodnou volbu národnosti,* kdežto nár. příslušnost občanů do katastrů zakládá se na zcela jiné zásadě, na zásadě nedobrovolnosti.

Konečně pak tato myšlenka jakéhosi „*itio in partes*“, rozchodu Národního shromáždění v národnostní kurie, prozrazují veliké nepochopení genese a funkce moderního parlamentarismu. Demokratický parlament jest jednotné těleso s výslednou vůlí. Jednotliví jeho členové nejsou orgány svých volebních okresů, nemohou býti tedy ani orgány personálních svazů. P. Leiper (v cit. článku) brání se této výtce, pravě, že v našem parlamentě poslanec a senátor nejsou zástupci celého státu, nýbrž své strany, a že tedy stejně mohou býti zástupci své národnosti. Ano, jako součinitelé určité *složky* parlamentní práce, jsou zástupci takových dílčích zájmů. Ale politické strany jsou právě jen složkami; konečné výsledky parlamentního jednání jsou výslednicí jejich souhry. Kdežto podle návrhů by poslanci a senátoři jako členové představenstev národnostních svazů pro určitý — velmi široký rozsah agend — byli činiteli orgánů, které neslouží skladbě výsledné parlamentní vůle, nýbrž mají reprezentovat právě to, co je v národnostních zájmech různoběžného a navzájem neodvislého.

2. Také pravidla o složení představenstev nár. svazů jsou

*) Přihlašují ji často — vzhledem k praktickému účelu takového hlášení — spíše podle své znalosti jazykové nežli podle skutečného národnostního předsvědčení.

s hlediska demokratického povážlivá. Viděli jsme, že představenstva se mohou „účelně doplňovati“ kooptací dalších členů. Autoři a zastánci osnov (p. prof. Swoboda v cit. knížce) tvrdí, že se tu jedná hlavně o experty. Ale od kdy experti přímo zasedají a spolurozhodují ve sboru, který volí vykonavatele moci a má prováděti jejich odpovědnost? Jen si představme, že by se na př. poslanecká sněmovna mohla účelně doplňovati kooptací za takových podmínek. To by byla pěkná reprezentativní demokracie!

3. Prostou většinou za poloviční presence představenstva se má voliti také t. zv. „Sprecher“, mluvčí národnostních svazů. Viděli jsme, co znamená tento funkcionář, že jest vlastně vtělená národnostní autonomie v jediné osobě. Členstvo má býti v národnostním svazu vůbec jen pasivním předmětem působnosti jeho orgánů, a představenstvo není spolurozhodujícím faktorem. Ono Sprechera jen volí a odvolává. Ale ono také může usnésti — zase jen tak po sousedsku prostou většinou za poloviční presence — „účelnější způsob ustanovování mluvčího“. A pomocí kooptovaných členů může udržovat v úřadě Sprechera i tehdy, když by byl pozbyl důvěry většiny poslanců a senátorů té které národnosti. Aby nemožnost toho všeho opět dobře vynikla, přenesme si tato navrhovaná pravidla opět na naše poměry parlamentní. Představme si, že by Národní shromáždění mohlo presidenta republiky — a toto přirovnání ještě kulhá proto, že president republiky v rámci celostátním nemá zdaleka takového podílu na celé státní moci, jaký má mít Sprecher v rámci toho kterého národnostního svazu — že by jej tedy Nár. shromáždění mohlo voliti prostou většinou přítomných; že by se však mohlo takovou většinou také jen usnésti na tom, že na př. presidenta může jmenovat předseda poslanecké sněmovny, anebo vláda — anebo že je presidentství dědičné — anebo že by nevolení členové poslanecké sněmovny,

kteří byli kooptováni, mohli držeti při vesle vládu proti votu důvěry třebaš i celé většiny volených poslanců.

4. Řekli jsme si již v předcházející kapitole, že osnova o národnostních svazech dovolává se neoprávněně ustanovení ústavy o samosprávných orgánech, že však směřuje vlastně ke zřízení ne samosprávných korporací, nýbrž federativních členských států, byt podložených jen personálně, ne i teritoriálně. Tato úvaha má svůj aspekt i s hlediska demokratického. Je pravda, že i federální stát může být státem formálně demokratickým. Ale pak by ovšem jeho jednotlivé spolkové články musily býti organisovány podle zásad zastupitelské vlády. Řekli jsme si již, co organisaci národnostních svazů, jak ji SdP. navrhuje, chybí do pravé representativní demokracie, a můžeme tedy konstatovati, že s hlediska demokracie navržená organisace národnostních svazů nepostačuje; nebyly by svazy samosprávnými, odpovědnými odpovědné jednotné státní moci; a chtějíce býti federativními články na odpovědné státní moci neodvislými, neuskutečňují zase zastupitelskou odpovědnost ve svém vlastním nitru.

*

Nuže, to by byly tak asi hlavní námitky proti návrhům SdP. s hlediska formálně demokratického. Ale demokracie nejsou jen zastupitelské formy. Demokracie jest také obsah. Není to jen ústrojí, jest to také víra. A to víra, že stát má sloužiti lidem, že lidé jsou subjektem státní moci; a že vše, co lidi navzájem rozčleňuje ve skupiny — třebaš to dočasně jest velmi důležité, ba, třebaš to může být i účinným prostředkem demokratické akce, nemá býti jejím konečným cílem, zejména ne do té míry konečným cílem, abychom tomu jednou pro vždy a úplně obětovali zájmy lidí jako takových, jako jednotlivců a soukromníků. Stát a národ může od nás žádati i největší oběti na

jmění a životě. Ale demokratický stát a národ nás vždycky dovede přesvědčiti, že tyto oběti přinášíme nikoli jen pro jeho abstraktní a kolektivní zájem; nýbrž pro zájem lidí, kteří jej tvoří a kteří tu budou, i když my se třebaš v osudové zkoušce, která se po nás žádá, ztratíme.

To znamená, že není demokratické, izolujeme-li národ — či, abychom to řekli terminologií sudetoněmecké strany, „Volksgemeinschaft“ — ode všech ostatních sociálních vztahů; povýšíme-li jej na cíl všeho společenského dění, na jediný a nejvyšší svazek, jehož členové necítí povinnosti k svazkům jiným přímo, nýbrž jen prostřednictvím jejím. Vůči státu, v němž žijí, církvi, jejímiž jsou vyznavači, vůči všelidskému společenství cítí se mravně vázání jen, pokud to jejich Volksgemeinschaft připouští a požaduje.

Tento nacionalism si podrobuje vše: z individua činí atom, hmotu, předmět; chce si přizpůsobiti a usměrniti náboženství, sociální strukturu, společenské třídy, státní organisaci; ba, ve svém titanismu se nezastavuje ani před geografickými mezemi a prostorovými propastmi. Podle této nauky na př. Němec, ať třebaš v Asii nebo v Americe, má všude povinnost loyality ke svému národnímu společenství, ke své Volksgemeinschaft, která tu jest mravně závažnější, nežli pouto státní, třídní, církevní a jakékoli jiné. Volksgemeinschaft znamená všepromokající politickou sřaděnost národa, která si se svého aktuálního hlediska přizpůsobuje i všechny tradice kulturní a hospodářské. V národech demokratických kultura a hospodářství spontánně roste, a politika, stojíc skromně opodál, toliko připravuje podmínky a organisuje výsledky tohoto růstu. Ve Volksgemeinschaft tohoto nového ražení jsou kultura i hospodářství pokládány na Prokrustovo lože aktuálního politického programu; vše, co přečnává tuto formu, se osekává, co jí nedosahuje, se úsilně roztahuje a napíná.

Zvláštní důsledek vyvozuje se z této ideologie pro menšinou politiku. Protože tato koncepce všechny sociální rozpory redukuje na rozpory nacionální, pokládá situaci národnostní menšiny v demokratickém státním zřízení za bezvýchledně ztracenou, protože navždy a trvale majorisovanou.*) Že by politická diferenciacie, demokratickému zřízení vlastní, prospívala také národnostním zájmům minority; že by na př. účast toho či onoho politického směru na společném nadnárodním režimu a programu se stejnosměrnými frakcemi národa většinového mohla přinést, a ve skutečnosti také přináší, menšině prospěch a uznání též v jejich národnostních potřebách; to mluvčí této ideologie nevidí a neuznávají. Proto podle nich jediná schůdná cesta pro obhájení národnostního zájmu menšiny jest jakýsi ex-territoriální status pro ni; zásadní a co nejširší autonomie, která se nepovažuje snad jen za účelné opatření pro dobrou administraci určitých záležitostí, nýbrž za všeobecný organizační princip pro menšinu, za vytvoření „mimostátní“ oblasti pro ni tak, aby stála vůči státu ve svém celku v jistém smyslu jako jeho partner.

V německé menšině v Československu shledáváme se s oběma těmito koncepcemi nacionalismu. Jsou to hlavně aktivisté, kterými jsou zastoupeni českoslovenští Němci ve vládě republiky, již vyznávají s československou většinou nacionalism demokratický; ale opoziční strana sudetoněmecká osvojila si některé podstatné prvky koncepce druhé.

Již v první programové publikaci strany, v brožuře „Vom Wesen und Werden der Sd. Heimatsfront“, vydané na jaře 1934, mluvilo se o t. zv. „obnově demokracie“, jejíž aplikaci pro svůj případ spatřovali autoři v tom, že jejich politické hnutí, jako soustředění nejlepších sil národa, uplatní se nejen na poli politiky, nýbrž bude svojí vůlí naplňovati všechny obory národního života. „Výstavba jednotného národního společenství

*) M. H. Boehm: Die Krise des Nationalitätenrechtes.

s použitím stavovské myšlenky“ — to bylo heslo. Již zde tedy národ, národní společenství, bylo chápáno jako základní prvek sociální stavby, a její smysl. Navenek: vůči státu, mezinárodnímu společenství, dovnitř: vůči stavům, třídám, jednotlivcům, lidem. Ne člověk a lidé: národní pospolitost jest základem a smyslem společnosti. V tomto duchu se programové projevy hnutí vyvíjejí důsledně dále. V projevu, který učinil p. Konrad Henlein 8. října 1933 zástupcům tisku — bylo to jeho první vystoupení na veřejnost — byla tato myšlenka stavovské skladby národa pojata „innerhalb unseres Sudetendeutschtums in der christlichen und deutschen Weltanschauung“. Poněvadž pak předpokladem pozitivního včlenění křesťanských náboženských sil podle dalších slov Henleinových bylo, „dass sie sich dabei in der ihnen zukommenden Weise in den Neuaufbau unseres Sudetendeutschtums eingliedern“, bylo už tehdy jasno, že také náboženská myšlenka má být usměrněna myšlenkou nacionální, t. j. že i vůči ní, tak jako na př. vůči stavovským zájmům, má osvědčiti vůdčí přednost, býti nejvyšším a jediným příkazem politického konání.

Podobné myšlenky nalezneme o rok později ve známé řeči českolipské. A na sjezdu strany v Chebu v červnu 1936 pravil p. Henlein jasně: „Nicht der einzelne ist heute das Mass der Dinge mehr, sondern die Gemeinschaft, das Volk. Und hier setzt die Scheidung der Menschen ein in solche, die innerlich zu uns gehören und in solche, die innerlich abseits stehen. Wer nicht imstande ist sein ganzes Privatleben unter das Gesetz des Volkswohles zu stellen, der hat kein Anrecht darauf, als Kämpfer für unsere Idee, als Glied unserer Bewegung zu gelten. Hier gibt es kein Kompromiss.“

To je řečeno naprosto otevřeně: Panu Henleinovi národ není cestou, nýbrž posledním cílem. Posledním a jediným, jemuž vše ostatní musí ustoupiti a se podříditi.

V proslulé pražské kulturní řeči v únoru 1936 pravil p. Henlein: „Ziel unserer Politik muss daher die Verwirklichung einer auf allen Gebieten handelnden Volksgemeinschaft sein, deren Urgrund das Volkstum, deren Sinn die Sicherung aller materiellen und kulturellen Lebensgrundlage des Sudetendeutschums ist.“ Tato „Volksgemeinschaft“ jest mu nejen „Trägerin“, nýbrž i „Schöpferin aller wahren und echten Kultur“. Vůdce sudetoněmecké strany neuznává jiných kulturně tvůrčích sil kromě nacionalismu. Zejména nevěří v kulturní tvořivost národnostního soužití, odmítá, že by teritoriální sounáležitost, přichylnost k tradičnímu územnímu celku, mohla podněcovat kulturní tvoření. Symbiosa a bohemismus, t. j. koncepce, vyskytující se častokrát v kulturních dějinách země, že Čechy jako územní individualita mají kulturní tvořivou sílu, jsou mu „Ermüdungserscheinungen“. Mezi národy uznává za žádoucí jen „mosty“, jen vzájemnost, ne součinnost ve smyslu společného kulturního díla.

Prof. Pfitzner, historik pražské německé university, ve spisu „Sudetendeutsche Einheitsbewegung“ správně konstatuje, že Henlein rozšířil „den Begriff des Politischen wesentlich und fühlte sich als verantwortlicher Politiker dazu berufen, vom Blickfelde des Gesamtdeutschums her, die Forderungen an das kulturelle Schaffen bekanntzugeben und zugleich der Kultur den ihr gebührenden Platz innerhalb der Volksgemeinschaft anzuweisen“. V tomto rysu politické koncepce Henleinovy jest opět podstatný rozdíl proti demokratickému hledisku, které jsme si vytknuli již nahoře. V řádně organizované „Volksgemeinschaft“ politické vedení je nadřazeno kultuře a uzpůsobuje si ji. Proto mohl pan Henlein ve své pražské řeči tak autoritativně stanovit, jak má vypadati německá báseň; odsouditi německé divadlo za to, že prý „am Werden der Volksgemeinschaft so gut wie keinen Anteil

hat“; německé malířství a plastiku, že není dosti národní.

Toto pojetí národa je tedy až dosud v samých základech strany sudetoněmecké. A toto nedemokratické pojetí národa je právě obsahem zákonodárných návrhů, o nichž zde jednáme. Prof. Ernst Swoboda to řekl velmi výstižně ve své citované brožuře „Warum Volksschutzgesetz?“ „Der eigentliche Rechtsträger des Minderheitenrechtes ist nicht der Einzelne, sondern die ganze Volksgruppe“, jenže připisuje mylně tohoto ducha už naší ústavě, aby mohl tvrditi, že návrhy SdP. jsou jen jejím provedením. Vidím toto nedemokratické pojetí hlavně v těchto jejich ustanoveních:

1. Národnostní katastrofy sepisují národní příslušníky, aby z nich učinili pouhý předmět působnosti autonomních svazů, resp. působnosti Sprechery. Nejen že tito zapsaní členové nemají přímého aktivního volebního práva; oni nemají právo ani o své národnostní příslušnosti svobodně rozhodovat. Státní občané mohou jen v okamžiku dosaženého 18. roku jednou pro vždy přihlásiti svou národnost, a i to musí přiznat národnost, k níž od narození patří. To znamená naprosté potlačení národní osobitosti jednotlivcovy na prospěch abstraktního kolektiva, Volksgemeinschaft. Potlačení nedemokratické. Poznámám jen mimochodem, že v této věci jdou autoři návrhů mnohem dále na úkor svobodné osobnosti, nežli na příklad Hermann Raschhofer,*) s nímž jinak mají jejich návrhy mnoho společného.

Ještě více toto nedemokratické pojetí národnosti proniká v tom, jak návrh o národnostních svazech vyměřuje působnost těchto institucí, které chce uvést v život. Řekli jsme si, když jsme tu mluvili o obsahu osnov, jak neurčitá jsou jejich ustanovení o této příslušnosti. Neurčitá jest však míra rozhodovací moci orgánů těchto svazů, nikoli rozsah předmětů, na něž by

*) Hauptprobleme des Nationalitätenrechtes.

se měla tato moc vztahovat. Navrhovatelé, o tom netřeba pochybovat, si přejí snést na tyto orgány moc co největší; a nemluví-li v tom směru určitě, lze si to vysvětliti jen tím, že nechtějí prejudikovat předem konečnému řešení. Že však tato moc — ať už více či méně samostatná — má se vztahovati na veškerenstvo kulturních, hospodářských a politických záležitostí, ponechávajíc zcela nedotčenu působností národnostních svazů jen nepatrnou kompetenční vrstvu, která i ve státech federálních zůstává v rukou centrální moci, to jsme viděli a o tom nás přesvědčují na př. i slova obhájce národů Leipera, citováno zde nahoře.

To znamená tedy, že podle přesvědčení navrhovatelů téměř všechny veřejné záležitosti mají národnostní důležitost, to znamená všudypřítomnost nacionálního zájmu. Nacionalism, jenž jest jen jedním z více motivů politického dění, pokládají za motiv jediný. Ale každé takové redukování složité sociální skutečnosti na jediný znak má za následek — když se z něho chtějí dělat bezprostřední praktické důsledky — rozklad, anarchii. Naše politika byla od počátku státu demokraticky realistická, t. j. přihlížela k složitosti faktů, respektovala ji, vyrovnávala se s ní, nepřecenila ani princip třídní, stavovský, náboženský, rasový ani národnostní, a nemůže proto už z důvodů zásadně demokratických akceptovat ani takovou výměru kompetence, jakou návrhy mají na mysli.

IX.

KRITIKA NÁVRHŮ SUDETONĚMECKÉ STRANY S HLEDISKA AKTUÁLNĚ POLITICKÉHO

Autoři a vykladači návrhů sudetoněmecké strany připisují svému dílu význam též s hlediska širší politiky: nejde v nich prý jen o vlastní zájem německé národní skupiny. Jde o zájem obecného mezinárodního politického vývoje, a jde také o zájem Československé republiky.

Ve článku „*Die Bedeutung des sudetendeutschen Volksschutzgesetzes für das Nationalitätenrecht*“ (Volk und Führung, 1937, červen) praví autor, Herbert Hoffmayer, že sice „mit diesen Gesetzen noch nicht der gesamte Lebenskreis der sudetendeutschen Volksgruppe im Staate rechtlich geordnet und gesichert erscheint“, že však „durch dieses Gesetz (Volksschutzgesetz) (in Verbindung mit den übrigen Gesetzesanträgen) die Grundlinien der rechtlichen Stellung der Volksgruppe im Staat gezogen sein sollen“. To znamená, že návrhy nemají být jen řešením pro daný konkrétní případ německé národnosti v Československu, nýbrž že mají býti typem a modelem pro úpravu národnostních poměrů ve státech smíšených vůbec. Víme dobře, jak až do nedávna v literatuře a politické praxi národnostních menšin, zejména pak zásluhou svazu „Verband der deutschen Volksgruppen“, byla za vrchol a model pro úpravu národnostních věcí vydávána estonská autonomie. Jak vratkou jeví se instituce této autonomie v porovnání s auto-

nomií podle návrhů SdP.! Ale tyto návrhy, jak vidíme, chtějí nyní zaujmouti místo autonomie estonské v úloze vzoru, jehož aplikace se bude vymáhat všude, kde německé menšiny jsou. Autonomie estonská byla liberálně demokratická, menšinová, kulturní. Autonomie podle návrhů sudetoněmeckých jest národně kolektivistická; je totální, neomezujíc se jen na věci kulturní, nýbrž zahrnujíc co nejširší obor veřejné agendy do okruhu své působnosti; a stavíc v postavení ke státní moci národy většinové s menšinovými jako celky na stejnou úroveň, vnitřně ji internacionalisuje. Je-li tomu tak, pak ovšem podání těchto návrhů má široký evropský význam. Posun od ideologie demokratické k ideologii nacionálně kolektivistické jest možno sledovati u všech německých menšin evropských. Jenomže tato ideologie až dosud zůstávala právě jen ideologií. Neměla akčního programu. Návrhy sudetoněmecké strany, jejíž vůdce je též v čele Svazu německých menšin v Evropě, jim jej tvoří. Nyní i německé menšiny v Pobaltí, v Polsku, Rumunsku, Maďarsku atd. mají vzor, který s jistými aplikacemi mohou si učinit vnitrostátním programem. A po vzoru menšin německých mohou tak učinit i menšiny jiné.

Týž autor ve své úvaze vidí v návrzích také náhradu za mezinárodní ochranu menšin, která prý ztroskotala. Ženevskou ochranu prý nebylo lze nikdy zevšeobecnit, a pokud nebyla zevšeobecněna, státy jí postižené se snažily učiniti ji nicotnou. Ale ochrana, konstruovaná podle vzoru návrhů SdP., může prý, jako obecně přijatelný vzor, sjednotit s jistými obměnami národnostní právo v celé Evropě. (Čtenáři Hoffmayerovy úvahy, jež návrhy tak hrdě a tak vysoko vynáší, nenapadá menší historická analogie, nežli upomínka na někdejší recepci magdeburského práva.)

I když jest snad toto hodnocení návrhů přehnáno; i když by k jejich praktické aplikaci nikde nedošlo, přece jen snaha

o ni jako o vzor hodný následování a napodobení jest s to vyvolati mnoho vnitrostátního i mezinárodního neklidu.

Druhá věc, na kterou Hoffmayer ve svém článku upozorňuje, jest význam návrhů pro nové pojetí státu jako kategorie ne již základní a jednotné pro organizaci veřejné moci, nýbrž kombinované stejně mocnou kategorií národnostní pospolitosti. Klasický demokratický stát — at už federalisovaný, at autonomisovaný — jest unitární. Uvnitř něho jest třeba provedena a odstupňována dělba státních funkcí; těžiště státní moci jest však jediné, a k němu se státní moc navrácí v okamžicích krise: ve státě spolkovém nebo autonomisovaném jest toto těžiště v ústředí; ve spolku států jest na periferii. Ale nové pojetí, jež jest podloženo i návrhům SdP., zavádí nový druh dualismu veřejné moci ve státě. Těžiště jest dvojí: ve státě a ve „Volksgemeinschaft“. Hoffmayer o tom praví, že dnešní všeobecná politická a státoprávní tendence směřuje ke zvýšení a posílení státní autority, ke státnímu vedení. Tato tendence se nezastavila před hranicemi Československa, a nezastaví se ani před hranicemi jiných smíšených států. Vzhledem k této tendenci, stupňující státní moc ve věcech státního celku „ist es nur eine notwendige Parallelerscheinung, wenn auch die Teilheiten, die Volksgruppen, sich zu einem kollektiven Schutz ihrer Interessen zusammenschließen werden“.

Toto postižení tendence k posílení státní moci není chybné. Opravdu s ní máme co činiti, a je všeobecná. Ale způsob, jakým ji autor doporučuje vyjítí vstříc metodou návrhů sudetoněmecké strany, není s to problém vyřešiti. Tento způsob by nutně vedl k desintegraci a destrukci státní moci vůbec a k velikým škodám pro věcné administrování řady státních agend. Tak na př. návrh na rozšířenou trestní ochranu národností*), jak

*) Návrh č. 894 sněm. tisku.

jsme viděli, svým ustanovením o ochraně národnostní državy vzbuzuje kriticizm nejen s hlediska platné ústavy a demokracie, nýbrž i se stanoviska státní jednoty a účelné správy. Vytváří mezi občany navzájem bariery, bránící přirozenému rozvoji hospodářských styků v míře větší, nežli celní čáry mezi neochranářštějšími státy. Těžce snášíme všechna ta vnucená omezení hospodářského styku, která vyplývají z dnešního autarkismu států; nedovedeme se smířiti s myšlenkou, že by bylo trvalé a věčné, že po přejití vichřic se vrátíme opět k ideálům světového hospodářství. A chovajíce tuto naději, měli bychom si uložit dobrovolně taková omezení uvnitř státních hranic? Měli bychom si zřídit domácí národní autarkism, jehož hranice by nadto ještě nebyla vůbec územní, nýbrž šla by od osoby k osobě? Probíhala by uvnitř měst a vesnic, probíhala by uvnitř domů, uvnitř obchodů, bank, továren, burs, ba uvnitř rodin — neboť tu všude se stýkají lidé různých národností, vyměňující statky a služby!

Ještě více ovšem jednotu státu ohrožuje navržená organizace národnostních svazů. Viděli jsme, že při usnadnění, jaké organizace národnostních svazů poskytuje relativně nejsilnějšímu politickému směru, může tento směr snadno ovládnouti všecek život politický, hospodářský i kulturní uvnitř jednotlivých národnostních skupin. Viděli jsme, jak široká má být kompetence těchto svazů a jejich orgánů. Minorita parlamentních zástupců mohla by snadno usměrniti veškeren život dotyčné národnosti v širokých mezích autonomie, byla-li by poměrně nejsilnější a energická. Protože by se pak v různých národnostních svazích jako nejagilnější mohla projevit politická složka různá (v jedněch na př. složka extrémně pravá, jinde levá, jinde třídně, jinde nacionálně orientovaná atd.), je patrné, že by to snadno mohlo vést k takovým zmatkům v kulturním — a do značné míry i v sociálním a hospodářském — soužití

národů ve státě, za jakých by bylo naprosto nemožné nalézat celostátní politickou výslednici. Tento rozkol projevoval by se nejenom v těch věcech, které spadají do vlastního oboru působnosti svazů. Strhával by do svého víru ve zmatek i ony oblasti, jež jsou podle návrhů z jejich působnosti vyňaty, na příkl. politiku zahraniční. Viděli jsme na příklad na bývalé monarchii Rakousko-Uherské, jak postupem dualismu — ačkoli věci zahraniční a vojenské zůstaly rezervovány ústřední říšské pravomoci — vnášel se zmatek vzbuzený antagonismem obou polovin mocnářství také do této sféry. Zahraniční politika císařství stávala se nejistou, kolísavou, nevypočitatelnou, hysterickou; neboť z oceánu záležitostí spravovaných podle zásady dualismu vyšlehla co chvíli nějaká vlna, která rušivě otřásla a která zvrátila směr korábu rakouské diplomacie. Je velmi pravděpodobné, že uskutečnění národnostní autonomie podle návrhů SdP. by stejně znejistilo a rozeklalo zahraniční politickou linii Československa, jež jest dosud z nejpevnějších a nejtrvanlivějších mezinárodně-politických koncepcí. — Bylo by to v zájmu obecné evropské mezinárodně-politické organizace? Zajisté nikoli. —

Velmi správně s hlediska věcné organizace veřejné moci polemizuje s touto navrhovanou širokou kompetencí nár. svazů kritická brožura „*Die nationale Autonomie — kritische Bemerkungen zu den nationalpolitischen Anträgen der SdP.*“) Právě, že otázky zdravotnictví vyžadují celostátní a jednotné úpravy a administrativy, neboť na př. tuberkulosa jest stejná u Němců jako u Čechů. Rovněž „řízení sociálních vztahů“ má podle návrhů patřit mezi záležitosti autonomní, a autor této kritiky staví také proti tomu námitku: má platit pro německé dělnictvo jiné sociální zákonodárství nežli pro české? A má

*) Vyd. Zentralstelle für das Bildungswesen der Deutschen soz.-dem. Arbeiterpartei, 1937.

snad německý dělník, přechází-li z německého podniku do českého, podléhat jinému sociálně politickému řádu? Anebo se má tento řád řídit podle národnosti dělníkovy? A má tedy v tomže závodě platit na př. různá pracovní doba, nebo různé zásady mzdové podmínky, podle toho, jaké národnosti jest ten který dělník? — Tyto stručné ukázky bylo by možno doplnit celou řadou dalších příkladů ze všech oborů, na něž podle zákona o národn. svazech působnost autonomních orgánů by se měla vztahovat — a tato řada by byla ovšem velmi dlouhá. —

Budiž tu posléze v této souvislosti poukázáno ještě na upřílišňování, s nímž se návrhy sudetoněmecké strany doporučují jako vhodný aktuálně politický prostředek, a jako prostředek posilující stát v jeho základech, proto, že tu jde o autonomii personální a nikoli teritoriální. Autoři a obhájcové osnov nám často věc líčí tak, že strana se zvláštním sebezapřením resignovala na program autonomie teritoriální (kantonalisace Československa) jen proto, aby státu dala vše, což jeho jest. Jest opravdu v této otázce — autonomie personální či teritoriální — jádro celé otázky?

Naprosto ne; otázka personality či teritoriality autonomie není pro jednotu státu nejpodstatnější. Podstatnější nežli ona jest otázka, jaký je rozsah kompetence autonomních orgánů a na jaké záležitosti se vztahuje. Německý národ v Československu již dávno požívá autonomie teritoriální v samosprávě obcí a okresů, z nichž jest, jak už řečeno, dnes 3466 (obcí), resp. 50 (okresů) většinou německých. A tato autonomie přes to, že je územní, neohrožuje státní jednoty. Neboť její kompetence se vztahuje na věci lokální vlády a některé záležitosti sociálně humánní. Také autonomie Podkarpatské Rusi, částečně provedená, jest samosprávou územní, a jednotu státu jí zůstává nedotčena.

Naproti tomu personální autonomie, má-li býti tak dalekosáhlá a široce rozmáchnutá, jak to výklad návrhů právem připouští, jest pro jednotu státu právě ještě tím nebezpečnější, protože je personální. Dva režimy v těchže záležitostech na tomže území; dva všudypřítomné a přemocné režimy, to jest největší překážka účelného výkonu veřejné moci, jakou si lze představit. To jest ještě horší věc, nežli rozdrobení teritoriální.

Jsou zcela jiné cesty, kterými lze národnostní zájem uchránit újmou v době vzrůstající autority státní moci. Ne její desintegrace, nýbrž poctivý podíl na jejím výkonu. Proporce. O tom si promluvíme ještě v závěru této knihy.

X.

NÁRODNOSTNÍ AUTONOMIE, JAK SE JÍ DOSUD ROZUMĚLO, A NÁVRHY SUDETONĚMECKÉ STRANY.

V dřívějších kapitolách jsme si řekli, jaké se vyskytly návrhy nebo náběhy k uskutečnění národnostní autonomie jednak v bývalé monarchii, jednak v československém národnostním právu a politice. Ale také v jiných zemích po válce byla proponována nebo uskutečněna národnostní autonomie. Nebudeme zde o této věci jednat více nežli jest zapotřebí k tomu, abychom mohli porovnat tyto dřívější vzory s dnešními návrhy strany sudetoněmecké, a říci si, v čem a jaký jest mezi obojími rozdíl.*)

A tak tedy k doplnění toho, co bylo napsáno v kapitole III., IV. a V., stůjtež zde ještě tyto hruborysé obrazy národnostní autonomie ve státech baltických. Především v *Estonsku*. Zde trvá od r. 1925 zákon, provedený třemi nařízeními a novelisovaný v roce 1931 a v r. 1934, podle něhož *menšiny* — t. j. na příklad národnost německá a ruská v zemi, a národnostní skupiny další, pokud úhrnný počet jejich příslušníků činí aspoň 3000 duší — *mohou* si zřídit národnostní rejstříky, a příslušníci této

*) Podrobnější výklad dřívějších náběhů a pokusů o národnostní autonomii viz v knize Dr. Z. Pešky: *Kulturní samospráva národních menšin*, Praha 1933.

menšiny, kteří překročili 18. rok svého věku, *mohou* se do nich dát zapsat. Přiznání národnosti je svobodné. Děti pod 18 let následují rodiče; jsou-li však rodičové různé národnosti, platí o jejich národnosti dohoda, a není-li dohody, následují všechny děti otce. (Novelou z r. 1934 byla tato liberální pravidla poněkud omezena ve prospěch národnosti estonské, t. j., bylo stanoveno, že nemůže z této národnosti vystoupiti, kdo ji již jedenkráté přiznal; a pro smíšená manželství, při nichž matka je národnosti estonské, připadají děti pod 18. rokem k této národnosti automaticky, když otec zemřel nebo se rozvedl. Kdo pochází z obce venkovské — s výjimkou těch obcí, kde menšina tvoří místní majoritu, pokládá se vždy za Estonce, nedokáže-li opak. Všemi těmito ustanoveními novely z r. 1934 menšinový ráz kulturní autonomie estonské byl jen podtržen.)

Národnostní katastry se vedou dvojí: katastr všeobecný a místní. Každý katastr se rozpadá ve dva oddíly: v oddíl osob nad 18 let, samostatně se zapsavších a v oddíl příslušníků rodinných (pod 18 let).

Jak už řečeno, autonomní zřízení není obligatorní; jeho konstruování je naopak velmi ztíženo. Také při vzniku kulturní samosprávy v Estonsku musí míti parlamentní zástupci (ale také zástupci kulturních spolků) té které menšiny určitou iniciativu. Ta se však vyčerpává jen tím, že jim přísluší legitimace k podání žádosti o samosprávné zřízení. Jejich žádost má za následek, že se z úřední moci přistoupí k vyhotovení katastrů; protože příslušnost do katastrů není povinná, a protože kdo do nich byl zapsán z úřední moci, může žádat za své vyškrtnutí, je možno, že celá řada národnostních příslušníků menšiny, pro niž se katastr zřizuje, zapsána nebude. Je-li jich zapsáno méně než polovina (z celkového počtu plnoletých příslušníků menšiny, zjištěných při posledním sčítání lidu), žádost o zřízení kulturní autonomie se zamítne a nemůže býti do 3 let znovu

podána. Rovněž se samospráva neaktivuje, jestliže sice zapsaných do katastrů byl počet dostatečný, ale při vypsaných volbách do kulturní rady — která má zde funkci asi tutéž jako představenstvo národního svazu podle návrhu SdP. — se zúčastní méně než polovina zapsaných. Ale i když už se volby vykonaly a orgány samosprávy (kulturní rada) byly ustaveny, musí se tyto orgány ještě znovu usnésti *kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou*, že chtějí realizaci samosprávy. Nestane-li se tak, kulturní rady budou rozpuštěny. Kulturní rady se volí veškerenstvem zapsaných příslušníků podle zásad reprezentativních; příslušníci mají tedy přímý a aktivní vztah k orgánům kulturní samosprávy, nejsou jen pasivními objekty.

Další charakteristické rysy estonské samosprávy jsou, že vláda má na celou její činnost *dozorčí pravomoc*, stejně jako na jiné všeobecné samosprávné orgány, zvláště teritoriální; kterážto pravomoc vrcholí v právu kulturní radu rozpouštění (což se prakticky také již stalo německé kulturní radě pro její velkoněmeckou orientaci v r. 1933). Posléze je důležité poznamenati ještě, že věcná příslušnost orgánů estonské kompetence vztahuje se na veřejné a soukromé učební ústavy dotyčné menšiny a na péči o ostatní její kulturní úlohy; širší kompetence na věci sociálně humánní byla jim přiznána jen zásadně, pod podmínkou vydání dalšího, prováděcího zákona, který však už nevyšel.

Jinde nežli v Estonsku po válce k uskutečnění národnostní samosprávy nedošlo. V *Lotyšsku* se zákonem o školství menšin z prosince 1919 zřídilo jakési sekcionování školské správy až do nejvyšší instance podle národnosti, ne však autonomie. V r. 1924 byl podán se strany německé menšiny v Lotyšsku návrh na zřízení školské autonomie, svěřené samosprávným orgánům, voleným příslušníky té které národnosti (podle obecných voličských seznamů), které však mají zaznamenávati též národnost voličů.

Jestliže nyní vezmeme v úvahu všechny tyto dřívější pokusy anebo náběhy k národnostní autonomii, jak je o nich referováno v předcházejících odstavcích této kapitoly a v kapitole III.—V., podává se nám výsledek jejich srovnání s dnešními návrhy sudetoněmecké strany takto:

Osnovy zákonů o zřízení národnostních svazů a o národnostních katastroch navazují sice na řadu proponovaných, po př. jinde uskutečněných vzorů; ale právě způsob, jímž se od všech těchto vzorů liší, charakterisuje ducha jejich navrhovatelů. Vzory byly zde zejména návrhy na rozšíření národnostní autonomie v býv. Předlitavsku, osnované v programových pracích ideologů vídeňské sociální demokracie před válkou (Rennerem a Bauerem) a prof. Bernatzikem. Vzorem bylo do značné míry zákonodárství estonské, jež bývalo v dřívějších dobách i hnutím evropských menšin a jeho hlavní složkou, svazem německých menšin v Evropě, považováno za dalekosáhlé praktické vyřešení otázky národnostní autonomie. Vzorem byl jistě i návrh, jež v r. 1925 podala německá soc. demokratická strana v poslanecké sněmovně našeho Národního shromáždění.

Od těchto vzorů vyznačují se nynější osnovy SdP. tímto:

a) všechny uvedené praecedenty spočívaly na zásadě svobodného přiznávání národnostní příslušnosti a na její změnitelnosti svobodným rozhodnutím;

b) všechny uvedené vzory mají demokratickou konstrukci národnostních svazů, volení jich funkcionářů a odpovědnost prakticky vykonatelnou vším množstvím národnostních příslušníků;

c) kromě předválečných teoretických programů rakouských všechny řečené praecedenty budují národnostní autonomii jako samosprávu pro věci kulturní, hlavně školské, a nanejvýš ještě sociálně humanitní (tak v Estonsku, ale jak jsme viděli i zde v tomto posledním směru autonomie nebyla nikdy provedena).

Leč i předválečné návrhy rakouské sociální demokracie — ačkoliv se jich lze pro praxi v našich poměrech stěží dovolávat, protože zůstaly i v býv. monarchii jen teorií, a protože předlitavské národnostní poměry se lišily, jak jsme ukázali na začátku této knihy, diametrálně od našich poměrů dnešních — omezovaly příslušnost personální autonomie národnostní pro věci školské a „ostatní specificky národní agendy“, t. j. věci kulturní správy. Ostatní věci měly být spravovány všeobecnou administrativou, jejíž teritoriální obvody ovšem měly býti rozhraničeny s ohledem na jazykovou hranici. A tak ani zde tedy vlastní národnostní svazy neměly mít působnost zdaleka tak širokou, jako by měly mít národnostní svazy navrhované dnes stranou sudetoněmeckou.

d) Poválečné praktické pokusy o personální národnostní autonomii byly koncipovány jako instituce pro národnostní menšiny, jako zařízení národnostní ochrany menšinové; ne tedy jako provedení zásady kolektivní národnostní rovnoprávnosti, platící i pro národ většinový;

e) Tyto praecedenty vždycky respektují dalekosáhlé dozorcí právo státní moci nad autonomními orgány, kdežto návrh sudetoněmecké strany se o této pravomoci státu vůbec nezmiňuje. A právě tento dozor jest podstatným znakem samo-správy; bez něho samosprávná organisace stává se státem ve státě, nejde tu už tedy vůbec o samosprávu, nýbrž o prvek organisáčně svébytný.

f) Všecky dřívější příklady vycházely z pojetí, že národnostní motiv jest jen jedním z mnoha ženoucích společenských motivů; autonomní organisace měla být jeho regulátorem, tak jako na př. takový či onaký režim státu ve věcech církevních chtěl být regulátorem nebo ventilem náboženských potřeb obyvatelstva; hospodářské zájmové komory tu byly pro jejich snahy ekonomické, po př. stavovské atd. Avšak návrhy SdP.

přijímají moment nacionalismu jako nade vše vedoucí a vše objímající leitmotiv všeho společenského dění a hnutí.

Ze všech těchto důvodů, které jsme zde shrnuli, jest patrné, že vztah mezi tím či oním praecedentem a dnešními návrhy SdP. jest jen povrchní, týká se jen jednotlivostí, zpravidla ryze formálních. Skutečný obsah a duch těchto návrhů jest zcela jiný, nemá s tradicí těchto dřívějších případů nic společného. Nemohu se jich pro sebe domáhati, jich úspěch či neúspěch není argumentem pro dnešní návrhy.

XI.

ZÁVĚRY.

Navrhovatelé osnov sudetoněmecké strany, jsou-li konfrontováni s příliš pádnými protiargumenty kritiky, opáčí asi takto: „Žádné dílo lidské není bez kazu. Připustme, že své chyby mají i naše návrhy. Ale jejich chyby jsou vyváženy tím, že by garantovaly trvání a posici německé národnosti v Československu a tím i pokoj ve státě“.

Nuže, tato replika autorů osnov má hned dvě vady najednou. Především: není správné, že by uskutečnění jejich návrhů posici německé národnosti garantovalo; a za druhé: opravdovou garancii její posice lze hledati a nalézti v jiných opatřeních, nežli jsou tato. Uskutečnění návrhů by — jak jsme viděli — znamenalo vybudování hluboké propasti mezi německým a československým národem v republice, jejich vzájemné separování. V nedávno vyšlém čísle revue „Der Auslandsdeutsche“, jež je orgánem stuttgartského oficiosního „Auslandsinstitutu“, se praví v posuzování výsledků estonské národnostní autonomie: „Die Entwicklung der Beziehungen zwischen den einzelnen Nationen in den verschiedenen europäischen Ländern zeigt uns ja immer deutlicher, daß die Abkapselung und die Absonderung, wenn sie gewiß auch die Erhaltung der Eigenart in bestimmten Grenzen ermöglicht, auf die Dauer doch sehr große Gefahren mit sich bringt. Eine Volksgruppe, die immer stärker in einem Sonderdasein aufzugehen beginnt, wird vom

staatsführenden Volk über kurz oder lang doch als Fremdkörper empfunden werden, und von einer solchen Auffassung bis zum Willen der Ausmerzung ist dann der Weg gewöhnlich nicht mehr sehr lang.“ Zde je hřebík uhozen na hlavičku: menšina, která se příliš do sebe uzavírá, stává se ve státě cizím tělesem, a stát pak, ať chce či nechce, musí dospěti vůči ní do vztahu prudkého nepřátelství a menšina do těžkého existenčního boje.

Naproti tomu opravdovou zárukou posicím německé národnosti jest především obecné demokratické zřízení státní, které zaručuje svobodu občanů, jejich rozvoj hospodářský a kulturní po každé stránce, a tedy i po stránce národnostní. Jest ovšem pravda, že ve státě, v němž sociální politika a hospodářské řízení se strany veřejné moci pokročilo tak daleko, jak tomu jest ve všech moderních demokraciích, v Československu o nic více ani méně nežli na př. v Americe, nyní i ve Francii, v Belgii, do nemalé míry i v Anglii atd.; že v takovém státě musí býti i národnostní instituce propracovávány mnohem intensivněji, nežli ve státě klasicky liberálním. V liberalistickém řádu, kde stát se omezoval toliko na roli „ponocného“, kde dbal jen, aby rušivým zásahem nebyla kažena volná hra spontánních hospodářských a sociálních sil, které „jdou samy sebou“, tam národnostní úprava mohla se omezovati jen na určitá jazyková pravidla v životě soukromém a ve styku s úřední mocí; a na negativní záruku, že národnostní odlišnost nebude občanům na závadu v jejich hospodářském počínání, v přístupu k úřadům atd. Tam národnostní politika se často veze spíše po koleji politiky zájmů regionálních — viz na př. národní funkci českého a uherského státního práva v polovině uplynulého století. Ve státě sociálním a hospodářsky zasahujícím staví se národnostnímu právu úkoly nové: ono musí zabezpečiti národnostem podíl, odpovídající jejich početnosti a síle, na všem

tom, čím stát do hospodářského a společenského života nově vniká: postátňuje-li se školství a zveřejňuje-li se kulturní organizace obyvatelstva (divadla, knihovny, osvětová lidov ýchova atd.), tedy podíl na dotování těchto pomůcek z veřejných prostředků. Stává-li se stát podnikatelem, tož podíl na personálu, jehož užívá, i ohled na národnosti při rozložení jeho podniků. Je-li stát mimořádně velkým odběratelem a spotřebitelem, tož národnostní proporce při dodávkách proň. Ručí-li stát za riska soukromého hospodaření v dobách krise (podpora nezaměstnaných, sanování úvěrních ústavů, velkého průmyslu atd.), tož podíl na těchto garancích. Při tom všem ovšem i podíl na státní správě.

Tato proměna státních funkcí se děje v Československu za specifických poměrů národnostních. Pravili jsme tu na počátku, že ČSR — na rozdíl od jiných národnostně složených států, na př. Belgie nebo Švýcarska — jest zemí klasické národnostní promíšenosti. V českých zemích se národnostní čára během sedmi století čtyřikrát semo tamo posunula, někde i o několik desítek kilometrů; a nebyla nikdy, zejména pak dnes není, nijak určitá a vyhraněná, neboť z obcí českých přichází se po většině do německých obcí oblastí obcí smíšených; a také území většinou německé, resp. většinou české, jest místy prosyceno diasporou druhé národnosti. V takovém státě, mění-li se ze státu liberalistického v demokracii sociálně hospodářskou, pro novou národnostní úpravu nelze používatí vzorů odnikud jinud. Takový stát musí si nacházet nové instituce cestou experimentů, krok za krokem, od zkušenosti ke zkušenosti, veden toliko zásadou spravedlivosti a slušnosti — ale nijakými předsudky nebo hotovými modely.

Československá republika se snažila od počátku budovati takové instituce. V její ústavě čteme na př. ustanovení, ne jenom že „rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému

státnímu občanu republiky Československé v mezích všeobecných zákonů na závalu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání“,

nejenom že

„státní občané republiky Československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívati jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu“,

ústava nejenom že garantovala slušné postavení jazyků menšinových před veřejnými orgány (to vše jsou instituce národnostně právní ve státě převážně liberalistickém),

ale také, že „pokud ve městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých, náležejících k menšinám náboženským, národním a jazykovým, mají býti určité částky vynaloženy na výchovu, náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných veřejných, zabezpečuje se těmto menšinám v mezích všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných přiměřený podíl na požitku a používání.“ (To jest už národnostněprávní prvek státu hospodářsky demokratického.)

Viděli jsme, že zákonodárství československé zavedlo na př. už hned v r. 1919 proporcionální poměr do lidového knihovnictví; ono také už v r. 1921 zavedlo ochranu proti hospodářskému útisku z důvodů národnostních atd. Ovšem, energičtější se tato tendence prohlubování národnostní reglementace provádí hlavně v posledním desetiletí, kdy zástupci německé menšiny participují na vládě republiky. Poslední stadium tohoto úsilí jest právě ona dohoda mezi vládními stranami československými a německými z 18. února t. r., v níž se mimo jiné ustanovilo, že

„v dobré snaze trvale přispívati ke vzájemnému porozumění v národnostních vztazích republiky a k odstranění všeho, co by mohlo obyvatelstvo státu na této křižovatce národnostních zájmů ve střední Evropě vzdalovati, prozkoumala československá vláda nynější stav menšinové politiky v Československu a navazujíc na tradici českoněmecké demokratické politiky menšinové, stanovila další směrnice. Zvláštní pozornost a péči věnuje vláda hospodářské situaci krajů postižených světovou krizí některých odvětví průmyslové výroby. Shodou okolností jsou kraje tyto obydleny převážně spoluobčany jazyka německého. Vláda investuje do veřejných prací a staveb ve všech oblastech státu stejnoměrně podle potřeby a bude dbáti o to, aby všude, tedy také v územích, obydlených Němci, zaměstnávání byli v první řadě podnikatelé a dělníci místní. Při zadávání ukládá se centrálním úřadům přísný dozor nad podřízenými orgány, aby této zásadě hospodářské spravedlnosti v plném rozsahu bylo učiněno zadost. Vláda zvláště upozorňuje všechny orgány na osobní odpovědnost za plnění této instrukce. Vláda bude přihlížeti při provádění sociální péče a sociálně zdravotních opatření nejen k počtu obyvatelstva, nýbrž i k výši nezaměstnanosti v jednotlivých obvodech. V oblasti sociální a zdravotní péče o mládež bude vláda dbáti, aby řízením péče o mládež byli pověřováni příslušníci vlastního národa a vynasazí se, aby instituce péče o mládež byly zabezpečeny a dále budovány. Pro přijímání sil do státních služeb stanovila ústavní listina zásadní směrnice. Vedle těchto ústavních zásad přiznává vláda stejně trvalou platnost zásadě, že totiž bezpodmínečná lojalita ke státu je samozřejmým předpokladem práva národních menšin. Vláda může objektivně konstatovati, že se čím dále tím plněji osvědčuje mravní síla čl. státnosti, také ve směru tvůrčí národnostní spolupráce. Tato skutečnost a stále šířící se znalost úředního jazyka umož-

ňuje vládě učiniti další krok v přijímání příslušníků národnostních menšin do státní správy a míti zřetel čím dále tím větší na zájmy nejen všeobecné, kvalifikační a pak regionální, ale také na zájmy menšinové ve směru ke spravedlivé úměrnosti.“

V dalším pak se ustanovují některá uvolnění ve výkladu jazykového zákona a ve věcech školských.

Byla položena nedávno otázka, proč zásady dohody z 18. února 1937 byly formulovány toliko do vládního usnesení (ostatně při rozpočtové debatě parlamentní v prosinci toho roku byly tyto zásady v hlavních rysech prohlášeny též resolucí obou sněmoven), proč nebyly uzákoněny. Naproti tomu dlužno odpovědět, že to tak právě odpovídá oné experimentální metodě, onomu zkusnému hledání cest a nových prostředků na půdě poměrně nové, o níž jsme se zmínili nahoře. Metoda demokracie je induktivní, zkušenostní. Jsou věci, ve kterých prostá zásada číselné proporcionality by byla krutá pro národnostní menšiny. Příkladem jest na příklad dotování podpor v nezaměstnanosti státem, uvážíme-li, že za hospodářské krize exportní průmysl — který je v míře větší, nežli odpovídá národnostní proporci, řízen i obsluhován německými podnikateli a zaměstnanci — jest v první řadě postižen nezaměstnaností.

Jinde zase důvody účelnosti velí opak: na př. při pohraniční stráží, která má býti co možná nejvíce neodvislá od místního obyvatelstva. To vše zatím jest látka elastická, kterou formulovati do přesné zákonné formule bude možno až po nějaké době sklizených zkušeností.

Že však tyto zásady se rychle vžívají, že se život ve státě podle nich zařizuje, toho dokladem byla na př. řeč předsedy vlády dra Hodži v rozpočtovém výboru poslanecké sněmovny dne 17. listopadu 1937, z níž vyplývalo zejména, že národnostní proporce při nabírání nových státních zaměstnanců se

od února 1937 již podstatně zvýhodnila pro německé uchazeče; že byla zřízena stálá konference personálních referentů, kteří vedou evidenci jak nových jmenování, tak uvolněných míst s hlediska národnostního; že byla učiněna radikální opatření pro zlepšení znalosti menšinových jazyků a poměrů v menšinových oblastech u státních zaměstnanců; že ve věci státních záruk, daňových odpisů a jiných způsobů pomoci kruhům podnikatelským německá kvota byla úměrna spíše potřebě nežli početní proporcii; a že státní dotázky a investice v některých oborech rovněž překročily proporcii, aby vyhověly potřebě.

Zkrátka a dobře: toto jest ona cesta, kterou posice německé národnosti v Československu mohou být nejlépe garantovány, zvláště zůstane-li nedotčen demokratický systém vládnutí v tomto státě: systém reprezentativní vlády, vykonatelně odpovědné poslanecké sněmovně, volené nejširším hlasovacím právem za principu poměrnosti. Neboť tato zásada garantuje německému občanstvu stejný podíl na parlamentních sborech, jaký mají v massách občanstva, a to poskytuje možnost demokratickým směrům německým, aby vstoupily do vlády a spoluřídily vládní kormidlo. Za takové jejich kontroly nejen není možno vládnouti proti německému národu v tomto státě; nýbrž zásada spravedlivého podílu na vši moci, vlivu a majetku státním jest a musí býti při takové participaci dennodenně neustále a soustavně uplatňována. Není-li to garancie pevnější, nežli kdyby se německá menšina podle návrhů sudetoněmecké strany uzavřela do ghetta svého národnostního svazu, obetkaného čínskou zdí vůči československé většině?

Tím ovšem *nechci říci, že při dalším budování našeho národnostního práva myšlenka samosprávy jest vůbec vyloučena.* Jest samospráva a samospráva; může býti samospráva, která je *v duchu demokratických reprezentativních zásad,* a která ná-

rody od sebe neseparuje, nýbrž jen odlehčuje správě státní a sbližuje občany se státním aparátem. Taková jest zmíněná samospráva lokálních obcí a okresů. Takové jsou různé druhy autonomie zájmové, které v Československu už existují. Takového druhu jest existující autonomie ve věcech školských, veřejném knihovnictví, v lidovýchově, na jejíž organizaci a rozšíření podle praktické potřeby a zkušeností se v demokratických kruzích československých i německých v ČSR nepřestává uvažovati. Takovou zkusmo budovanou samosprávou však není autonomie navržená osnovami sudetoněmecké strany. —

Němečtí ideologové separatistické koncepce národnostní autonomie říkávají — a stejně činí autoři a obhájci návrhů SdP — že Československo bylo až dosud státem národním, a že se musí státi napříště státem národnostním.

Řekne-li nám někdo toto heslo, zeptejme se ho nejprve, má-li při té své formulaci národnostního státu na mysli sociologickou strukturu či právní povahu, anebo vznik či politický cíl státu.

Sociologicky: na otázku, zda jest ČSR státem národním či národnostním, odpověď zní: Jest státem, který má dvě třetiny národa většinového a jednu třetinu různých menšin. Kdo pokládá za národní stát jen ten, v němž národnost hlavní má celých 100% obyvatelstva, ten Československou republiku národním státem ovšem nenazve. Ale nalezne pak takový posuzovatel vůbec jaký národní stát na světě? Ten pak, komu je národním státem každá země, v níž má nějaká národnost aspoň absolutní většinu, bude muset Československou republiku nazývati státem silně národním, neboť tu je národnostní většina kvalifikovaná. My nenazveme tento stát ani národním, ani národnostním, nýbrž řekneme si konkrétně a jasně, kolik v něm má ta která národnost procent obyvatelstva.

Také s hlediska *právní povahy* jest ČSR obojím typem státu

zároveň. V jejím právním řádu — jak jsme viděli v kapitole IV — jsou uskutečněny instituce, v nichž mají příslušníci československého národa přednosti, jaké bývají obyčejně spojovány s povahou států národních: státním oficiálním jazykem jest jazyk československý, zatím co jazyky menšin mají před veřejnou mocí jen právo na jazykovou ochranu, nemalou sice, přece však jen posici odlišnou od posice jazyka hlavního. Ale jsou zase jiná práva: na př. školská, právo na hospodářskou aktivitu, podíl na veřejné moci atd., kde platí princip absolutní rovnoprávnosti, tedy princip státu národnostního.

Historicky národ československý se na území tohoto státu uplatňoval zpravidla daleko energičtěji nežli národnosti ostatní, zejména při vzniku republiky před dvěma desetiletími. Ale také sudetští Němci bývali v dějinách těchto zemí často hodně aktivní; a jestliže jejich zástupcové jako dobré sudičky nestáli u kolébky republiky, tož přece jen začali po krátkém několikaletém období vzdoru opět pracovat na jejím rozkvětu a pracují na něm již déle, nežli proti němu vzdorovali.

S hlediska politického *cíle*: Zde je možnost odpovědi na otázku národní či národnostní teprve mnohznačná. Má-li rozhodný vliv na cíl státu a jeho povahu okolnost, zda ten či onen národ v něm má své výhradné sídlo, či zda tu je jen odnoží vybíhající do něho odjinud, tož pak ovšem národ československý, který spočívá v Československé republice celou svojí podstatí, vtiskuje jí po té stránce mnohem silněji svůj ráz nežli na př. Němci, jichž zde bydlí jen asi 4% ze všeho německého národa. Ale ovšem, cíl státu se nevyčerpává jenom službou ryze národním potřebám té či oné skupiny. A také Československo, jak se právě v této době pro demokracii tak kritické ukazuje, plní vedle této služby také funkci jinou, všem jeho národnostním skupinám společnou: funkci zajišťovatele míru na jednom z nejdůležitějších míst světa. Kromě toho jest

mostem kulturní výměny německoslovenské, jako sotva která země jiná.

Z toho všeho tedy vyplývá, že odpověď na otázku: stát národní či národnostní není tak prostá, jak ji chtějí mítí národnostní radikálové, že už proto nemůže býti tato formule brána za heslo pro zákonodárné návrhy tak dalekosáhlé. Hlavně však bych chtěl říci těm, kdož se přimlouvají — ať už v souvislosti s návrhy sudetoněmecké strany, či bez ní — za to, aby republika se ze státu československy národního změnila ve stát národnostní, tedy za jakési vnitřní zinternacionalisování Československé republiky: Hlásat tento požadavek a přispívatí k jeho uskutečnění může s vlastní subjektivní pravdivostí a oprávněním jen ten, kdo sám přináší do politického života státu nějakou nadnárodní myšlenku, myšlenku všem národnostem společnou; a věř-li, že ji lze učiniti smyslem státní existence, života a práce republiky: politik konfesijní, politik s koncepcí socialistickou, ideolog hospodářské demokracie — ti všichni mají právo, aby požadovali se svého hlediska Československo jako stát společný více národnostem stejně, neboť mu nabízejí ideu stejně společnou více národnostem. Nemůže se však právem tohoto požadavku dovolávat ten, kdo ke státu vznáší jenom své požadavky národní; ten, kdo nechce stát internacionalisovat myšlenkou všem národům stejně společnou, nýbrž pouze svým radikálním nacionalismem.

Není vyloučeno, že Československo v budoucnu bude podobnější Švýcarsku, které platí za stát národnostní, nežli jest mu podobno dnes. Dojde-li k tomu, stane se tak společným dílem Čechoslováků a Němců, po případě i Maďarů a ostatních národností, zasvěceným nějaké jim všem společné myšlence, k vůli níž všichni budou stejně ochotni se dohodnout o svých věcech národních, obětovat z nich to, co navzájem se potýká, aby společný cíl mohl býti dobře obslužen. Nikdy by však k tomu

nemohlo dojíti, kdyby tito národové — každý s hlediska svého národního sobectví, a nechovajíce vůči celku vřelejšího citu nežli nanejvýš pocit bázně z jeho moci a síly — dovedli vůči státu jen vznášeti požadavky a nepřinášeti mu žádné dobrovolné oběti pro společný cíl; kdyby neuznávali žádného jeho všeobecného, nadnárodnostního poslání. Za takových okolností by bylo možné jen, že: buďto by byly národnostní menšiny, takto znacionalisované a na celek nemyslící, odzbrojeny a zatlačeny národnostní většinou k bezvýznamnosti a že by živořily; anebo by stát byl národnostmi desintegrován. To ani ono ale není a nemůže býti cílem těch, jimž upřímně jde o to, aby na tomto kusu světa, kterým jest Československo, byla uskutečňována novodobá demokracie.

N Á R O D N O S T N Í O T Á Z K Y

SVAZEK 11

—
D r. E M I L S O B O T A

N Á R O D N O S T N Í A U T O N O M I E
V Č E S K O S L O V E N S K U ?

—
V Y D A L A V Ú N O R U 1 9 3 8

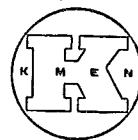
Č E S K O S L O V E N S K Á S P O L E Č N O S T
P R O S T U D I U M N Á R O D N O S T N Í C H O T Á Z E K

V P R A Z E

N Á K L A D E M

O R B I S U

P R A H A X I I . , F O C H O V A 6 2

V Y T I Š T Ě N O P Í S M E M F O U R N I E R

K N I H T I S K Á R N A „ O R B I S “

P R A H A X I I